

ČESKÁ LESNICKÁ SPOLEČNOST
Lesy České republiky, s. p., Hradec Králové
Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem
za finanční podpory Ministerstva zemědělství ČR, úsek lesního hospodářství

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

SMYSL LESNICTVÍ A PRINCIPY LESNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

SBORNÍK REFERÁTŮ

čtvrtek, 22. listopadu 2007
Praha, Dům ČS VTS Novotného lávka, sál č. 318

Odborní garanti:**Ing. Petr Navrátil, CSc.**

Ústav pro hospodářskou úpravu lesů
pobočka Jablonec nad Nisou
tel.: 484 849 792
e-mail: navratil.petr@uhul.cz

Ing. Vladimír Krečmer, CSc.

Česká lesnická společnost
Na Loukotě 20 160 00 Praha 6
tel.: 235 358 116

Organizační garanti:**Ing. Pavel Kyzlík**

tajemník České lesnické společnosti
Novotného lávka 5, 116 68 Praha 1
telefon: 221 082 384, fax: 222 222 155
mobil: 603 163 409, e-mail: cesles@csvts.cz

Mgr. Iva Kubátová

Česká lesnická společnost
Novotného lávka 5, 116 68 Praha 1
telefon: 221 082 384, fax: 222 222 155
mobil: 731 576 710, e-mail: cesles@csvts.cz

Tradiční principy střeoevropského lesního hospodářství jsou v současné době vystaveny řadě tlaků na jejich revizi a změnu. Vzrůstá význam mimoprodukčních funkcí pro společnost, z některých směrů je vyvíjen tlak na omezení, nebo úplné vyloučení vlivu hospodaření na lesní ekosystémy a na druhé straně zájmového spektra je snaha maximálně ušetřit na investování do mladých porostů, často i na úkor budoucí produkce dřeva. Zmapování dopadů těchto trendů na složky státní správy, vlastníky a lesní hospodáře ve všech formách vlastnictví lesů, a hledání nových principů lesního hospodářství - to je cílem tohoto semináře.

Technická spolupráce:**Lesnická práce, s. r. o.**

nakladatelství a vydavatelství
Zámek 1, 281 63 Kostelec nad Černými lesy
e-mail: neuhoferova@lesprace.cz

Česká lesnická společnost

ISBN 978-80-02-01973-2

Obsah

- 4   Ing. Vladimír Krečmer, CSc., Česká lesnická společnost**
Vazby legislativy lesní, ochrany životního prostředí a ochrany přírody jako jeden z lesopolitických problémů pro lesní hospodářství a státní správu.
(Rozbor problémů věcných i právních)
- 19   Prof. Ing. Vladimír Simanov, CSc., LDF MZLU v Brně**
Postavení produkce v lesním hospodářství z hlediska vývoje globalizačních vlivů
- 24   Ing. Jiří Matějček, CSc., VÚLHM, v. v. i.**
Ekonomická struktura lesního hospodářství – různé směry vývoje
- 38   Ing. Petr Moucha, CSc., AOPK ČR Praha**
Ochrana přírody a lesní hospodářství
- 42   Prof. Ing. Luděk Šišák, CSc., FLD ČZU v Praze**
Postavení mimoprodukčních funkcí lesa z hlediska ekonomického a lesopolitického
- 51   Ing. Vladimír Dolejský, Ph.D., LČR, s. p.**
Pohled na smysl a přínosy hospodaření v lesích z pohledu LČR
- 56   Ing. Jiří Fišera, Jan Parish – Správa Parishových lesů**
Smysl hospodaření v lesích z hlediska soukromých vlastníků
- 59   Ing. Jana Čacká, KÚ Libereckého kraje**
Produkční funkce lesa z pohledu státní správy lesů s otázkou – Má vůbec smysl ?

VAZBY LEGISLATIVY LESNÍ, ochrany životního prostředí a ochrany přírody jako jeden z lesopolitických problémů pro lesní hospodářství a státní správu

(Rozbor problémů věcných i právních)

**Ing. Vladimír Krečmer, CSc.
Česká lesnická společnost**

Koncepce střeoevropského lesnictví a lesního hospodářství jako národohospodářského odvětví k využívání lesních obnovitelných přírodních zdrojů jsou obvykle v kontaktu s koncepcemi ochrany životního prostředí. Říká to i náš lesní zákon 289/1995 Sb. v § 1: lesy jsou národním bohatstvím a současně i nenahraditelnou složkou životního prostředí. Je to dnes lesopolitické pole plné napětí v evropském měřítku. Na jedné straně politickoekonomické tlaky globálního charakteru vedou zpět k čistě dřevoprodukčnímu charakteru lesního odvětví, na druhé straně se s novými filosofickými axiomy biocentrismu prosazuje pojetí lesů jen jako objektů Přírody. Pojetí multifunkčního lesa, jak se v Evropě vytvářelo v druhé polovině XX. století, je tak v tísní z obou stran. Evropští reprezentanti lesnictví se dnes táží, zda osvědčený princip víceúčelovosti hospodářsky využívaných lesů tváří v tvář změnám a restrukturalizacím, které označují za krátkodobé a krátkozraké, zůstane či nezůstane zachován ¹. Měla by to určit diskuse mezi vědou, lesnickou praxí a společností. Podívejme se na tuzemskou dílčí problematiku lesů jako složky životního prostředí.

Úvod do problematiky

Nejen přírodní organismy, ale i lidé si nepochybně potřebují vytvářet a chránit své životní prostředí. Náš základní zákon o životním prostředí 17/1991 Sb. to v jeho definici v § 2 uznává a prohlašuje. Pravda je, že lidé je využívají někdy a někde až nadmíru proti přírodě. Přišla proto v postmoderní éře euroatlantické civilizace environmentální filosofie, etika důrazně ekologická s některými krajními větvemi (např. ekologie hlubinná – deep ecology). Představují dnes nejen vážný problém pro další vývoj lesnictví, ale také nebývalou zátěž pro lesní hospodářství jako národohospodářské odvětví a někdy dokonce hrozbu vlastníkům lesa i lidem jakkoli v lese činným, a to fikcemi ideologie environmentalismu. V USA signalizoval J. Peron už pronikání vznikající doktríny do právní teorie a náš V. Klaus se obává možnosti průniku do právní praxe ².

Z filosofického ideového základu i podle zkušeností ze střetů skupinových zájmů a poznatků věd (i pavěd) se tvořila soudobá environmentální politika. Z ní potom v dalším mixu zájmů – s podílem věd (i pavěd) a právně politické koncepce – vzniká legislativa environmentální i úžeji specializovaná legislativa ochrany přírody. Naše lesní legislativa je s nimi chtě nechtě úzce vázána. Není to vždy vazba zatěžující. Vždyť legislativci, zabývající se environmentem a jeho ochranou, zřejmě postřehli, jak již existující „zvláštní předpisy“ pro nakládání s přírodními zdroji – je to dnes např. zákon lesní 289/1995 S. a zákon o vodách 254/2001 Sb. – nepřímo i přímo chrání také naše životní prostředí, a to nejen v lesích, ale i v měřítku prostředí krajinného. Proto v § 8 zákona o životním prostředí 17/1991 Sb. určili, že poškození životního prostředí vzniká *zhoršováním jeho stavu lidskou činností nad míru stanovenou zvláštními předpisy – tedy zmíněnými zákony*.

Zákon 282/1991 Sb., jenž založil Českou inspekci životního prostředí (ČIŽP) jako státní kontrolní orgán speciálně s působností v ochraně lesů jako složky životního prostředí, nařizuje v § 2 a 3

¹ Viz speciální, lesopolitické problematice víceúčelovosti evropských lesů věnované číslo Allgemeine Forst- und Jagdzeitung, 178, 2007, Heft 4; 57-84.

² Peron J., 2004: The Irrationally Precautionary Principle. The Freeman, April; str. 39. Klaus V., 2007: Modrá, nikoli zelená planeta. Praha. Nakl. Dokořán; 164 stran.

zkoumat nedostatky a škody *na funkcích lesa jako složky životního prostředí*, zjišťovat příčiny a ukládat opatření k odstranění a nápravě. V § 4 uvádí také pojem „*životní prostředí v lesích*“ jako chráněný jev, jehož ohrožení či poškození nastává už pouhým zaviněným vznikem podmínek pro působení škodlivých biotických a abiotických činitelů na les. Zákon o ochraně přírody a krajiny 114/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů pak v § 3 zařadil lesy mezi *významné krajinné prvky*, neboť jsou ekologicky nebo esteticky hodnotnou částí krajiny, částí utvářející její *typický vzhled* nebo přispívající k udržení její *stability*. Jeho § 4 nařizuje využívat je tak, aby nebyla narušena obnova a nedošlo k ohrožení neb oslabení jejich *stabilizační funkce*. Nově zaváděné, kursivou označené pojmy nejsou však v uvedených zákonech definovány, což znamená, že jsou bez konkrétního obsahu a mohou být různě chápány i vykládány.

Aktivní hnutí za ochranu přírody, s výraznou pomocí ideologie environmentalismu, s tvorbou doktríny a s čáhou stát se zájmem veřejným v občanské společnosti, se stává vážným partnerem lesnictví v nárocích na nakládání s lesy. Nastaly střety doktríny, vznikající z ekologické filosofie a zájmů ochrany přírody, její politiky i legislativy na straně jedné s filosofií, zájmy, politikou lesnickou i lesní legislativou na straně druhé. Střety o to závažnější, že se jedná v podstatě

- o prosazování skupinových zájmů jako společenského zadání v nakládání s lesy a tedy o charakter lesnictví i lesního hospodářství jako národohospodářského odvětví, které zadání – stane-li se politickým konsensem – má realizovat;
- mnohdy též o protiklady v zájmech ochrany přírody, zaměřených výlučně na přírodu samu, se zájmy i zákony ochrany životního prostředí kulturní obytné krajiny, respektujeme-li definici životního prostředí ze zákona 17/1991 Sb. podle jeho § 2³.

Spory kolem Národního parku Šumava (NPŠ) o management a stav jeho lesů, jakož i zesilující se ekologický ruch kolem lesů a lesnictví vůbec, zvýraznily problematiku nejprve kolem smyslu existence *antropicky pojaté, to je člověku prospěšné funkčnosti lesů* v kulturní krajině. Poté i kolem charakteru politicko-právního uspořádání vůle státu, jak se projevuje ve vztazích ochrannářského a environmentálního práva k legislativě lesní, a také k přírodní realitě vůbec.

Další komplikaci pro lesnictví představuje na poli environmentální politiky pod vlivy ekologismu vývoj, charakteristický vnímáním *pojmu ochrany přírody pro přírodu samu jako ochrany životního prostředí*. Tak jak se MŽP ČR zaměřuje v oblasti bioty na ochranu přírody samé a pouze přírodního životního prostředí fauny a flóry, klade se v resortní politice s biotou prakticky rovnítko: ochrana přírody = ochrana životního prostředí. Zcela v duchu krajinné hlubinné ekologie vypadává ze hry člověk, prostředí kulturní krajiny jako životní prostředí též lidské společnosti⁴. V tomto okruhu je ovšem lesní hospodářství jako národohospodářské odvětví, zaměřené v podstatě na péči o lesy jako obnovitelný přírodní zdroj hmotných statků i služeb *pro společnost*, pokládáno za činnost přírodnímu prostředí škodící.

Pohlížíme-li na lesy jako na významný krajinný prvek, nejsou u nás krajiny, kde by jejich lesy byly bez významu *pro životní prostředí lidské společnosti*. Nelze tedy pouštět se zřetele antropické funkce lesa. Z toho vychází klíčové hledisko víceúčelovosti v přístupu ke střeoevropským lesům. Není to snadné téma – jedná se totiž

- o otázky vztahu člověka a přírody, kterým dnes nechybí ideologická brizance; dotýkají se totiž citlivě transcendentní sféry myšlení postmoderní doby;
- podstatně též o obecné imanentní zájmy a koncepce lesního hospodářství jako národohospodářského odvětví, ekonomicky zatím strukturovaného jen podle potřeb výroby biomasy na pni, zatímco jeho služby nejsou jeho hospodářskou složkou;
- mnohdy také o problematiku vlastnických ba lidských práv, jestliže ideologie tvoří doktrínu, proniká do teorie práva i do právní praxe a citlivě se dotýká, a to někdy i v rozporu s Listinou práv a svobod, jak vlastníků a správců lesa, tak všech lidí, kteří s lesy přicházejí do styku při nakládání s nimi. Jsou to prostě bolavá místa našeho lesnictví dnes i pro jeho další vývoj, tedy pro jeho budoucnost.

³ Má to být přírodní životní prostředí organismů včetně člověka.

⁴ Např. zákon o ochraně přírody a krajiny 114/1992 Sb. není normou ochrany životního prostředí kulturní krajiny, nýbrž jen ochranou její přírody pro přírodu samu, *přírodního prostředí pro přírodní organismy*, nikoli pro člověka (viz Damohorský M., 2007: Zákon o ochraně přírody a krajiny po patnácti letech. Ochrana přírody, 62, č.3; 2-3). V tomto smyslu pak se chápe nedefinovaný obsah pojmů v zákonu. Lze se však zamýšlet, zda zákon byl původně myšlen tak výhradně pro hlediska jen přírody samé – např. *estetika krajiny jako funkce ekosystémů* stěží může být jen hlediskem přírody samé, pokud ovšem nepřikládáme přírodě lidské etické hodnoty, jak to činí vyznačiči hlubinné ekologie.

1. Podněty z analýzy legislativy ochrany přírody a ochrany životního prostředí

1.1 Stránka věčná

Všichni známe rozdílné, léta už diskutované názory na strategii a praxi managementu horských lesů Národního parku Šumava (NPŠ) a na stav, k němuž od zřízení NPŠ dospěly nejen názory⁵, ale i lesy samy jako významný krajinný prvek a s nimi typický vzhled krajiny na Šumavě. Takovým, jakým NPŠ je, se původně stal v důsledku aplikace ideje bezzásahovosti, o níž rozhodly zákonem k tomu oprávněné orgány, aniž by byl pojem ať bezzásahovosti či samovolného vývoje lesů po léta vůbec blíže definován a tím specifikován jeho obsah. Je otázka, jak je možné mít velký národní park s horskými lesy a po desetiletí pečovat o ně bez propracované a ustálené koncepce a strategie? Byly sice stanoveny obecné cíle NPŠ vládním nařízením č. 163/1991. Jenže jejich obecnost, na druhé straně i podíl hlasatelů hypotéz o spontánním vývoji šumavských lesů – na něž se stačí jen dívat, jak si příroda sama poradí – dovozovaly pohrávat si s jak s pojmem tak s nástupem bezzásahovosti. Byla předpokládána bez analýz možných rizik už do několika málo let od založení parku v rozsahu měnícím se v dokumentech mezi 75 a zhruba 10% jeho plochy. Nevzpomínám si, že by někdo někde analyzoval, k čemu tato lhůta má v lesích posloužit. Idea rychlého vzniku divočiny vítězila třeba nad postupy podle zásad ekosystémového managementu (jak je např. rozebral Michal⁶), či pozvolné transformace kulturních lesních ekosystémů v takové, které by už byly schopné autoregulace svého dalšího vývoje. To ovšem jsou časové horizonty nikoli roků ale generací.

Základní koncepční myšlenka ve smyslu respektu k možným rizikům se v resortu MŽP ČR objevila až teprve v roce 2004 (paradoxně jen v poznámce pod čarou !) a 2006⁷. Tak snad může postupovat podle mého názoru ekologický nadšenec či ideologický fanfarón; jak to bývá známo z historie, aby své dílo viděl ještě za svého panování. Nikoli státní orgán, odpovědný nejen za ideály ekologické. Ovšem odpovědnost je pojem právně určený a v tomto smyslu ona neexistuje. Nutno mít na mysli, že státní orgán ochrany přírody je právně kompetentní uplatnit *jenom svá hlediska ochrany přírody pro přírodu samu*, a to, co by mu v tom bránilo ze zákona lesního či zákona o vodách, prohlásit za neplatné. Činí tak, i když se jedná o právní ustanovení oněch zákonů, která přímo či nepřímo chrání životní prostředí. Tuto pravomoc mu dává § 90, odstavec (4) zákona 114/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů jako zákona nadřazeného oněm zákonům podřazeným. Za důsledky, vzniklé jeho rozhodnutím, orgán není právně odpovědný⁸. Je paradoxní skutečností, že při tom může docházet k ohrožení a poškození životního prostředí v pojmech, které chrání environmentální zákony, jež však zákonu 114/1992 Sb. podřazeny nejsou.

V čem je věčné jádro problému ? Zvláště chráněná území (ZCHÚ) včetně národních parků mají u nás úzké spojení s kulturní krajinou, jsou nadále její součástí – ani vládní nařízení či zákony nejsou schopné přerušit vzájemné působení – učinit z nich osamělý ostrov či neprostupnou zdí hrazené panství čisté Přírody. Zejména horské lesy mají jisté, pro kulturní krajinu důležité, zákony chráněné environmentální jevy a účinky. Jsou to:

- „funkce lesa jako složky životního prostředí“ a také „životní prostředí v lesích“ (zákon 282/1991 Sb., § 2,3,4);
- účinky lesů jako významného krajinného prvku zejména pro stabilitu krajinného prostředí (§ 3, písmeno b) a § 4, odstavec (2) zákona 114/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů), chápeme-li tento zákonný pojem ve smyslu definice životního prostředí v § 2 zákona 17/1991 Sb.

5 Viz např. Ochrana přírody a péče o les v Národním parku Šumava. Studie k projektu „Analýza vývoje a řešení problému aktivní ochrany lesa v Národním parku Šumava“. Edit. B. Vinš. Národní lesnický komitét a MŽP ČR, Praha 1999; 56 stran. Dále Hofmeister J.- Svoboda M., 2007: Samovolný vývoj horských lesů. Lesnická práce, 86, č.5; 285/13-287/15 ze stránky čistě ekologické a Krečmer V.-Šach F.-Švihla V.-Černohous V., 2007: K samovolnému vývoji horských lesů. Lesnická práce, 86, č. 9; 590/30-592/32 ze stránky lesnické a z hledisek životního prostředí krajiny – tedy z hledisek komplexnějších.

6 Michal I., 2001: Lesní hospodářství a ochrana přírody – hledání souladu. In: Krajina z pohledu dnešních uživatelů. Sborník konference o krajině, 21.-23. II. 2001; 75-82.

7 Viz „Metodický pokyn MŽP ČR“ č. 6/2004 a „Směrnici ředitele NPŠ Obecné zásady diferencovaného managementu lesů“ č. 6/2006.

8 Bližší rozbor viz Krečmer V., 2007: Dva rozporné pohledy na management lesů Národního parku Šumava. Pohled ochrany přírody a pohled ochrany životního prostředí. In: Šumava – zelená střecha Evropy II, Sborník referátů konference, 20.9.2007 v Srní, ČLS Praha; 4 – 12.

Je třeba uvážit též:

- zákon o životním prostředí 17/1991 Sb., jenž v § 8 stanoví poškození životního prostředí jako jeho zhoršení činnostmi⁹ nad míru stanovenou předpisy zvláštními, tj. zákonem lesním 289/1995 Sb. i zákonem o vodách 254/2001 Sb.; v § 10 definuje ekologickou újmu jako ztrátu nebo oslabení přirozených funkcí ekosystémů v důsledku lidské činnosti¹⁰.

Je-li ustanovení zákonů v kategorii zvláštních předpisů prohlášeno za neplatné, může se stát nechráněným v podstatě i to, co mělo být chráněno základním zákonem o životním prostředí – může vznikat ohrožování a poškozování životního prostředí.

- Trestní zákon 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů, jenž v blanketní dispozici určuje v § 181a, že porušení zákonů o hospodaření s přírodními zdroji (tedy lesního zákona 289/1995 Sb., zákona o vodách 254/2001 Sb.) může být trestným činem vydání životního prostředí v nebezpečí.

Může vznikat stejně povážlivý reálný stav, byla-li ustanovení uvedených zákonů prohlášena za neplatná, aniž by byla zkoumána možná rizika. Využitím podřazenosti je však zaručená beztrestnost jinak trestného počínání s lesy i vodami.

Je možné se ptát, zda a jak při rozhodování o managementu lesů NPŠ byla uvažována možná rizika následků náhlé velkoplošné bezzásahovosti na základě analýzy jednak charakteru kulturních lesních ekosystémů a faktorů jejich samovolného vývoje, jednak očekávatelných změn přírodních procesů a jejich účinků jako generátorů funkcí lesa z hlediska environmentu kulturní krajiny a právních předpisů k jeho ochraně.

Jde v postatě o otázku, kam se podějí v případě velkoplošných změn základních činitelů funkcí lesa – energetických bilancí, bilance vody, faktorů vodních poměrů krajiny, vodní eroze, toků látek, proudění vzduchu, procesů v půdě, mikroklimatu a mesoklimatu atd. při velkoplošné destrukci lesů z vůle právně kompetentního státního orgánu – hlediska zásady EIA: *hlediska řízení, jehož úkolem je určit všechny pravděpodobné změny, ke kterým může dojít u důležitých biogeofyzikálních a socioekonomických veličin charakterizujících životní prostředí v důsledku realizace nějaké plánované činnosti*¹¹. Právní předpis sice nepředepisuje orgánu eliminujícímu platnost práva nějaké řízení, avšak jeho myšlení v případě zodpovědného jednání by mělo postupovat stejně.

Před riziky velkoplošných destrukcí horských lesů NPŠ bylo včas a poté mnohokrát varováno odborně kompetentními institucemi, osobnostmi i shromážděními. Nejde také jen o přemnožení kůrovcovitých¹² a odmítání možnosti destrukce horských lesů tímto činitelem. Hledisky životního prostředí zacloumá třeba vichřice, jak už postihla TANAP 2004 a nyní i NPŠ 2007. Rizika destrukcí kulturních lesů národních parků v kulturní krajině nebyla prostě brána v úvahu výlučným uplatňováním hledisek ochrany přírody pro přírodu samu, která neberou v úvahu hlediska antropicky environmentální. Pro přírodu rizika a kalamity z přírodních dějů nastat podle hlubinné ekologie nemohou: *vše co příroda činí, jen dobře činí*. Může na doktríně podle této filosofie stavět státní orgán svá rozhodování o kulturní krajině?

Přemnožený hmyz v NPŠ však původně popíranou možnost velkoplošné destrukce horských lesů zrealizoval: došlo k podstatným změnám výše uváděných přírodních procesů.– zásadních faktorů pro horské lesy, generátorů jejich funkcí jako složky životního prostředí nejen lokálního, ale i krajinného. Když se tyto destrukce jako *důsledky rozhodnutí* o managementu lesů NPŠ v běhu času skutečně objevily, při auditu IUCN v NPŠ v roce 2002 chtěli údajně někteří jemu přítomní vědci poukázat na chybnou základní hypotézu. Zástupci z řad k auditu organizátorem (MŽP ČR) připuštěných nevládních organizací to označili za zradu. Tak to zapsali sami auditoři ve své úřední zprávě¹³. Odstavec citované zprávy auditorů IUCN M. Solara a P. Gallanda stojí za citování:

„Problém s kůrovcem existoval i v minulosti, avšak možnost kalamity byla vědci i ochránci přírody při zakládání NP Šumava zcela přehlížena. Někteří z přítomných vědců to uznali a jsou

⁹ Právní logika, má-li mít na zřeteli pravdivost v právu, zajisté může mít za spravedlivý důvod (justa causa) i rozhodnutí o nečinnosti pokládat za činnost s možnými škodlivými následky pro životní prostředí ve smyslu zákona 17/1991 Sb.

¹⁰ Je nepřijemnou otázkou, zda překročení míry vzniklou nečinností v důsledku zrušení platnosti ustanovení podřazených zákonů, vyvolávající shodné přírodní efekty jako překročení míry protizákonnou činností, *není svou právní neškodností jen projevem virtuální právní skutečnosti, odlišné od reálné skutečnosti přírodní*.

¹¹ Cituji z: Bajer T., 2007: Posuzování vlivů na životní prostředí. EKO, Ekologie a společnost, 18, č. 3; 4.

¹² Hošek L., 2007: NP Šumava není jen kůrvec. Lesnická práce, 86, č. 2; 16-19.

¹³ Viz text zprávy auditorů IUCN na straně 103 v publikaci: Péče o národní park Šumava: mise IUCN. Praha 2003. Vydalo MŽP ČR; 128 stran.

připraveni přehodnotit některá svá předchozí doporučení pro národní park, např. bezzásahovou politiku, vzhledem k rozsahu problému a hrozbě pro okolní zóny (přímý dopad na komerční lesy, změna mesoklimatu, vodního režimu atd.). Tento obrat v postojích považují nevládní neziskové organizace za zradu“.

Je možné k tomu říci, že text odstavce svědčí o úspěchu patrné snahy organizátorů nepřipustit k jednání o auditu jiné nevládní neziskové organizace a jiné vědce, než byli ti, kteří stáli u kořenů managementu¹⁴. Při respektu k zásadě „*audiatur et altera pars*“ by auditoři mohli být pravdivě informováni o situaci s různými stanovisky vědy a snad by nenapsali nesmysl – zřejmě podle jim imputované účelové verze, že „možnost kalamity byla vědci zcela přehlížena“¹⁵.

Dnes se uvádí názor ekologie, že destrukce nedestrukce, „spontánní vývoj lesních ekosystémů jako nejvhodnější přístup při obnově přirozeného lesa vychází přímo z nezákladnějších principů současného ekologického poznání“. Podle poznání věd o environmentu krajiny nemůže být o tomto nezákladnějším principu ekologie sporu tam, kde by se jednalo o přirozené lesy v ZCHÚ, rozkládajícím se v přirozené krajině¹⁶. O tom, že lesy NPŠ nejsou lesy přírodní a krajina vůkol je kulturní, se ovšem původně – co se týká managementu lesů NPŠ – žádná řeč nevedla, přestože dřívější hospodářské lesy Šumavy se nestaly přirozenými vládním nařízením o zřízení NPŠ a krajina okolo je krajinou kulturní a obytnou už staletí¹⁷. Nepatří to k nezákladnějším věcným faktům pro koncepci managementu oněch lesů, rozhoduje-li o něm nikoli organizace nadšenců, ale státní orgán?

Názor ekologů, jak ho seriózně podali Jeňýk Hofmeister a Miroslav Svoboda (l.c.⁵), vyznívá věcně v tom smyslu, že se vlastně na Šumavě – přes vzniklé velkoplošné destrukce lesních porostů žírem kůrovcovitých v důsledku záměrného netlumení jejich přemnožení – nic s prostředím nestalo. Expert hnutí Duha, propagátor absolutní bezzásahovosti, svého času přesvědčivě odpověděl na otázku, zda tamní kulturní porosty jsou připraveny pro autoregulaci svého dalšího vývoje: *nechejme to klidně být a jen sledujme, co to udělá; příroda si poradí sama*¹⁸.

VIII. Sněm lesníků v roce 2005 byl věnován problematice lesů NPŠ a bylo tam dokládáno, že rozhodnutím odpovědných orgánů vznikla rizika dříve popíraná – management velkoplošné bezzásahovosti tedy byl postaven patrně na omylu. Na Sněmu vzniklo osm konkrétních otázek k odpovědnosti státních orgánů, otázek nejen zveřejněných¹⁹, ale i předložených reprezentantu odpovědného resortu – MŽP ČR. Přes daný slib nedošlo k společnému jednání, které by vyčerpalo ony body. Budí to tedy dojem, že jde o ucelenou, jednostranně ideologickou frontu výsostných ekologických idejí ochrany přírody pro přírodu samu, proti nimž je ochrana kulturní krajiny před velkoplošným destruktivním experimentem natolik podružná, že nehraje v úvahách postupů v managementu lesů žádnou roli.

Určitou zajímavostí je, že zmíněný už expert hnutí Duha publikoval v roce 2006 názor, že původní hypotéza o kůrovcovitých byl přece jen omyl ekologů²⁰, nicméně destrukce lesů je jevem pro ochranu přírody náležitým. Snad původně mohlo tedy jít třeba o „*fraus pia*“ při odmítání myslet na velkoplošnou destrukci, o environmentálně politickou lež či moderně o tzv. „*greenwash*“. Bylo by však možné vzpomenout myšlenku z úvahy ekologa Igora Míchal²¹ o environmentalistické ideologii: *„V očích ideologicky popletené osoby je účel výroku nadřazován nad jeho věcnou správnost podle klíče: co našim cílům prospívá, je správné. Co by mohlo našim cílům škodit, je špatné. A to vše bez ohledu na pravdivost.“* Co si ovšem počít s tím, jestliže by si ideologicky počínali pracovníci odpovědné státní instituce?

Je možné zkrátka klást několik vážných otázek věcných, důležitých i pro lesní hospodářství. Je totiž stavěno před striktně kladené požadavky ekologie a ochrany přírody, aniž by se uvažovala jiná než ekologická hlediska; stranou zůstávají důležité vazby, které musí respektovat národ-

14 Např. účast zástupce nevládní organizace NLK – světově známého ekologa lesů prof. dr.h.c. ing. Jana Jeníka, CSc. – byla organizátory akce na MŽP ČR odmítnuta. NLK zaslal k jednání auditu aspoň publikaci s analýzou a dokumentací celé historie kůrovcovitých a vývoje lesů NPŠ, vydanou společně s MŽP ČR (viz publikaci citovanou v poznámce 5)). Nikde nebyla v publikovaných dokumentech auditu citována.

15 Poznámkat sluší, že oni vědci, kteří přehlíželi možnost kalamity, se od té doby snad vůbec neozvali. Charakteristické může být, že na pozdější otevřený dopis jiných představitelů vědy, zasláný vedení IUCN i auditorům osobně, nedošla odesilateli (Národnímu lesnickému komitétu, NLK) žádná odpověď.

16 Viz Hofmeister J. – Svoboda M., 2007 (l.c.) za ekologii a Krečmer V.-Šach F.-Švihla V.-Černohous V., 2007 (l.c.) za environment krajinný.

17 Viz k tomu Jelínek J., 2005: Od jihočeských pralesů k hospodářským lesům Šumavy. MZe ČR Praha; 124 str.

18 Postoje hnutí Duha. Rozhovor redakce s MVDr. J. Bláhou. 2003. Lesnická Práce, 84, č. 5: 233/9.

19 Prohlášení účastníků semináře „Šumava – zelená střecha Evropy“. EKO, Ekologie a společnost, 16, 2005, č. 4; str. 3.

20 Bláha J., 2006: Smysl národních parků. EKO, Ekologie a společnost, 17, č.1; 24-25.

21 Míchal I., 1999: Ochrana přírody a ideologie. Ochrana přírody, 54, č.7; 201.

hospodářské odvětví. Vše se prosazuje i do koncepčního vládního programu právě tak snadno, jako velkoplošný režim bezzásahovosti do managementu lesů NPŠ – „z jedné vody načisto“. Jde však nejen o problematiku věcnou. Environmentalismus převáděje ideologii v doktrínu vyvolává pro lesnictví a lesní hospodářství problémy a vážné otázky i v oblasti právní.

1.2 Stránka právní

Mnohým napadne, zda jiné, pro lesy také kompetentní orgány státní správy, mající dostatečnou širší odbornost než jen v ekologii či ochraně přírody, neměly včas zasáhnout podle platných zákonů, jak byly uvedeny. V tomto případě narážíme na stav našeho práva. Ilustrují to stanoviska, jaká k výše zmíněným otázkám po zodpovědnosti státních orgánů z VIII. Sněmu lesníků zveřejnily územní orgány Státní správy lesů a ČIŽP. Jejich pracovníci, obeznalí s právní stránkou, poukázali na to, že rozhodnutí, vedoucí k věcným důsledkům pro lesy NPŠ, činil právně jediné kompetentní státní orgán, orgán v ochraně přírody, a to v souladu s literou jeho právních předpisů (zákon o ochraně přírody a krajiny 114/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů) a není možno proti tomu uplatnit právní ani věcný názor jiných, věcně znalých správních orgánů²². Nemohou se opřít o legislativu lesní popř. vodní, jestliže její platnost neuznal orgán ochrany přírody, neboť jde o zákonné předpisy podřazené zákonu 114/1992 Sb.

Takže *formálně právně* v NPŠ vše musí být v souladu jak s funkcemi lesa jako složkou životního prostředí, tak s životním prostředím v lesích, s lesy či vodami jako významným krajinným prvkem, s faktory stability významného krajinného prvku, konec konců patrně i s cíli podle zakládající právní normy NPŠ (vládní nařízení č. 163/1991), tedy s typickým vzhledem a estetikou krajiny. Kardinální otázkou ovšem je, zda *skutečnost právní odpovídá skutečnosti přírodní* – reálnému stavu jevů také zákony chráněných. Zda tu není závažný střet s požadavkem právní logiky – pravdivosti v právu, zda právní předpisy (či jejich vykladatelé) nevytvářejí virtuální právní skutečnosti v rozporu s přírodní i společenskou realitou. Chceme-li řešit problém, měl by být prozkoumán ze všech stran, psal Igor Míchal v citovaném zamyšlení nad environmentalismem. Právě o tom by měla být řeč jako o lesopoliticky i environmentálně politicky závažném právním fenoménu. Domnívám se, že možnost vzniku virtuálních právních skutečností by měla vést k znepokojení a jednání nejen lesnictva a demokratické společnosti vůbec, ale především kompetentních orgánů.

Představitel Státní správy lesů ve svém stanovisku k otázkám z VIII. Sněmu také konstatoval, že podstata problému s lesy NPŠ netkví v porušení lesního zákona; „*příčinou nekontrolovatelného šíření kůrovce v NPŠ jsou „jiná vydaná správní rozhodnutí“*. Příčinou se stává rozhodnutí orgánu ochrany přírody podle § 22, odst. /1/ či § 90, odst. /4/ zákona 114/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů, poněvadž, jak už bylo řečeno, tento zákon i předpisy vydané k jeho provedení jsou prohlášeny za *předpisy zvláštní, nadřazené zákonům o lesích, vodách atd.*²³. Výše uvedená rozhodnutí právně kompetentního orgánu vedla k velkoplošným destrukcím horských lesů, k podstatným změnám jak interních životadárných funkcí těchto ekosystémů, tak faktorů, které generují funkce lesa jako složky životního prostředí. Z hlediska ochrany samé přírody jen pro ni samu však není důvodu zabývat se nějakými riziky, která podle filosofie hlubinné ekologie ani neexistují. Existují však pro zmíněné, antropicky působivé funkce lesa, významné pro krajinné prostředí kulturní krajiny. Kladu tedy otázku, zda aplikace ideologie hlubinné ekologie je přípustná v kulturní obytné krajině? Je možná otázka, zda právní doktrína v § 90 zákona 114/1992 Sb. nekonkretizovala nepřilíš vhodnou právní ideologii v doktrínu „dogmatu neomylnosti“ jednoho státního orgánu, proti němuž je jiný, neméně odborný státní orgán nekompetentní a tudíž bezmocný. A to na bázi „libido dominandi“ zrovna v oblasti, kde se věda ještě nedobrala konečných soudů.

²² K tomu vyjádření představitelů Státní správy lesů a ČIŽP k otázkám odpovědnosti, které vzešly z VIII. Sněmu lesníků v Srní v květnu 2005 na téma „Šumava zelená střecha Evropy“: Lesnická práce, 84, 2005, č.7; 355/15.

²³ Pro laika v právu může být překvapením, jak naši zákonodárci mají zřejmě různé druhy „zvláštních předpisů“ v oboru ochrany environmentu. Lesní zákon je jednou jmenovitě „zvláštním předpisem“, jehož porušení je poškozením životního prostředí podle zákona 17/1991 Sb., zajisté i 140/1961 Sb.. Podruhé je však zase předpisem jinak zvláštním, a to natolik, že jeho ustanovení – chránící podle předcházejících zákonů porušení životního prostředí – mohou být učiněna neplatnými zase jiným, oficiálně „zvláštním předpisem“: totiž nadřazeným zákonem 114/1992 Sb. Tedy totéž, co se jednou má tvrdě trestat, podruhé má být chvályhodné. Paradoxy těžko pochopitelné, nepoznáme-li ideologii v pozadí!!!

Z vyjádření zmíněných, s terénem nejvíce spjatých orgánů plyne: musí se brát na vědomí paradoxní právní skutečnost, že totéž *přírodní dění* v lesních ekosystémech má různou *právní povahu* podle toho, zda se odehrává před hranicí národního parku nebo za ní. Před hranicí parku je destrukce lesa škodlivými činiteli biotickými a abiotickými nesporně vážným poškozením lesa jako majetku a proto porušením práva, nebylo-li postupováno podle předpisů k ochraně lesa v zákonu 289/1995 Sb.. Podle zákonů na ochranu environmentu (17/1991 Sb., 282/1991 Sb. i 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů) je to však v těchto lesích i vážným ohrožením nebo poškozením životního prostředí. Podle zákona 282/1991 Sb. se např. jedná o vážné poškození životního prostředí v lesích už tím, že odpovědná právnická či fyzická osoba zavinila vznik podmínek pro působení škodlivých biotických činitelů v nenahraditelné složce životního prostředí. Dojde-li však k věcně shodnému případu destrukce lesa uvnitř hranic národního parku, je *právní situace* naprosto jiná – podle jednoho z právních názorů se o nějaké ohrožení či poškození životního prostředí jednat nemůže. Vědy o lese a o prostředí však už snad 200 let hromadí poznatky, které takové názory hodnotí jako nepodložené fikce.

Je možno uvažovat, proč tomu tak může podle práva být:

- buď destrukce lesa v daném případě či daného charakteru *podle přírodních zákonů* neohrožuje ani nepoškozuje jak funkce lesa jako složky životního prostředí, tak životní prostředí lesa,
- nebo tam takové funkce lesa ani životní prostředí v lesích *z rozhodnutí jedině právně kompetentního orgánu ochrany přírody* být ohroženy nebo poškozeny nemohou ani tím, že vznikly jak podmínky působení škodlivých činitelů v důsledku jeho rozhodnutí, tak v důsledku nastavší rozsáhlé změny životního prostředí v lesích;
- anebo tam *v klínu samotné přírody* žádné funkce lesa v zákonech jmenované či hlediska životního prostředí v lesích v zákonech uváděné *nemohou existovat*, takže není co uvažovat.

Trio uvedených alternativ může vést jenom k virtuálním právním stavům, neboť jsou nepochybně v rozporu s věcnou stránkou jevů, s přírodní i geografickou skutečností. Takový stav tudíž nemůže odpovídat právní logice, jde-li jí o pravdivost v právu. Právní skutečnosti, plynoucí z nadřazenosti zákona 114/1992 Sb. podle druhé z alternativ, nutí k vážnému zamyšlení: ať rozhodne právně kompetentní orgán jakkoliv, s jakýmikoliv důsledky ve změnách přírodních procesů i funkcí lesa – např. odumřely-li horské lesní porosty po umožnění volného žíru přemnožujících se kůrovcovitých na řádově tisících hektarech – právně to nemůže měnit a ohrožovat nebo poškozovat ani funkce lesa jako složky životního prostředí, ani životní prostředí v lesích či životní prostředí vůbec, ani významný krajinný prvek.

Je možno říci, že území parku je cíleně přenecháváno jen přírodním procesům. Jedná se ovšem ve střední Evropě o součást kulturní obytné krajiny a volně působící přírodní procesy na ploše v parku mohou ohrožovat a poškozovat životní prostředí mimo hranice parku, nejen lesy hospodářské jako statek 24. Orgán v právní kompetenci podle zákona 114/1992 Sb. jedná tak, jakoby se změny přírodního prostředí v hranicích národního parku, mimo park deklarované jako vážné ohrožení či poškození životního prostředí, nemohly přenášet až do okolní kulturní krajiny a působit v ní škodlivě. Potřeba experimentu s volností přírodním procesům na vymezené velké ploše parku je kritériem pro orgán jediným. Pokládám to za riskantní, věcně nepodložené počínání, které může porušovat environmentální zákony, jestliže možná rizika nejsou předem uvážena. *Právní hlediska absolutní ochrany přírody pro přírodu samu mohou se dostat do vážného střetu s právními hledisky ochrany životního prostředí.* Vyplývá to z výlučnosti právní kompetence, jež je dána orgánu ochrany přírody, i když vyhlášením národního parku na jeho ploše

- ani nevzniká jiná příroda s jinými jejími zákony, přírodní skutečnost kulturních lesních ekosystémů se nemění jejich převodem z kategorie hospodářských lesů do lesů zvláštního určení;
- ani nezaniká v podmínkách kulturní krajiny potřeba funkcí lesa jako složky životního prostředí, jestliže je chápeme jako environmentální a sociální přínosy společnosti, podmíněné existencí lesa, v daném případě zejména v podobě dálkových vlivů lesů, jak se o ně starají nejen podřazené zákony – lesní zákon 289/1995 Sb. a zákon o vodách 254/2001 Sb.

²⁴ K tomu viz poznatky lesmistra lesní správy kláštera v rakouském Schläglu o lesích a kůrovcovitých na hranici s naším NPŠ: Wohlmacher J.J., 2007: Šumava – z pohledu souseda! In: Šumava – zelená střecha Evropy II. Sborník referátů. 20.9.2007 Srní. ČLS Praha 2007; 33-34.

Jestliže zákon 17/1991 Sb. v definici životního prostředí v § 2 odst. /1/ stanoví, že životním prostředím je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka, lze právem soudit, že *nemohou jen tak zanikat* důležité a trvající zájmy lidské společnosti na kulturní krajině, na jejím životním prostředí, na jeho přiměřené ochraně před přírodními živly, jaké poskytují zákonem chráněné *funkce lesa jako složky životního prostředí, náležitý stav životního prostředí v lesích* či les a vody jako *významný, zejména také stabilizační krajinný prvek*. Možná chyba zdá se spočívat v tom, že pro legislativu ochrany přírody (nebo její vykladače) jakoby neexistovaly vazby ZCHÚ s okolní kulturní krajinou. Fakticky neukládá státnímu orgánu, jehož vybavila tak dalekosáhlými rozhodovacími kompetencemi, povinnost kromě zřetelů ochrany přírody samé náležitě uvážit rovněž zákony chráněné zájmy životního prostředí pro kulturní krajinu, ani nést odpovědnost za škodlivé následky jeho rozhodnutí, minimálně pro fenomény environmentálními zákony jmenované (funkce lesa jako složky životního prostředí, životní prostředí v lesích, stabilita a další stanovená kritéria důležitého krajinného prvku). Jakoby s dogmatem neomylnosti se rozhoduje o vzniku divočin, jež Mrkva výstižně nazývá „divočinami emocionálního typu“²⁵.

S tak důsledným nepřihlížením k životnímu prostředí kulturní krajiny jako krajiny obytné pro lidskou společnost vzniká též otázka, zda mnohdy právo naopak nechrání dokonce fikce, když tvrdě postupuje proti vlastníkům a správcům lesa i všem, kteří s lesem přicházejí do kontaktu, v ochraně životního prostředí pro kategorii hospodářských lesů. Poznatky v oboru soudního znalectví skutečně ukazují, jak některá stíhání ve správní i trestní sféře za ohrožení či poškození životního prostředí, škody a nedostatky na funkcích lesa se mohla věcně rozebrat jako spravedlnosti odporující pronásledování občanů za fikce podle virtuálních právních skutečností²⁶. Jsou tu problémy v pojmání litery práva i hledisek občanských a lidských práv těch, kteří lesy vlastní, je spravují či s lesy jakkoliv zacházejí. Jsou tu problémy s výkladem nedobře spíchnutých zákonů v ruku úředníků, jimž schází chuť hledat duch litery práva, jak to velmi otevřeně nedávno vyjádřil Ivan Dejmál²⁷. Jsou to prostě bolavá místa našeho lesnictví dnes i pro jeho budoucnost.

2. Lesopolitické zamyšlení nad environmentalistickou legislativou a politikou

2.1 Lesní a vodní legislativa a lesnické střety s legislativou environmentu a ochrany přírody

Hlubší analýza základů tuzemské environmentální politiky i zákonů environmentálních či ochrany přírody z 90. let ukazuje znepokojivá fakta:

- životní prostředí je chráněno zákony jako přírodní životní prostředí nejen organismů flóry a fauny, nýbrž i člověka, nicméně bývá environmentalisticky pojmáno bez člověka;
- jsou užívány pojmy pro jevy zákony chráněné – např. „funkce lesa jako složky životního prostředí“, „životní prostředí v lesích“ „stabilita významného krajinného prvku“, aniž by byla podána jejich řádná definice; pojmy zůstávají bez obsahu, přesto je s nimi libovolně účelově pracováno;
- praxi státních orgánů jakoby sešlo se zřetele, že environmentální působení lesních ekosystémů není omezeno na jejich vnitřní prostory ani na plochy ZCHÚ;
- o životním prostředí a jeho ochraně pojednává také legislativa o lesích i vodách, a to v širším záběru než jsou zájmy ochrany přírody pro přírodu samu, aniž by to nacházelo uplatnění v praxi příslušné politiky a zejména v aplikaci § 90 zákona 114/1992 Sb..

Užívání pojmů bez definic a tím bez obsahu ruší seznatelnost právní normy, umožňuje jakékoliv pojetí pojmů podle typu vzdělání a filosofického zaujetí členů právně kompetentních orgánů

25 Viz Mrkva R., 2007: Spor o NPŠ – dva přístupy ke stejnému cíli? In: Šumava – zelená střecha Evropy II. Sborník referátů. 20.9.2007 Srní, ČLS Praha 2007; 12-18.

26 Viz Krečmer V., 2007: Dva rozporné pohledy na management lesů Národního parku Šumava. Pohled ochrany přírody a pohled ochrany životního prostředí. In: Šumava – zelená střecha Evropy II. Sborník dokumentů. 20.9.2007, Srní, ČLS Praha; 4-12.

27 Cituji: „Daleko větší škody však působí právnímu vědomí úředníci, o kterých říkám, že jsou kříženci prušácké akurátnosti s imbecilitou českého Hlustvisiháka, jenž důsledně lpí na i hloupě formulované litéře zákona, aniž by cokoli pochopil z jeho ducha“ – Holub R., 2007: Šumava věrně odráží situaci v naší ochraně přírody. Šumava, čtvrtletník Správy NPŠ a CHKO Šumava, 12, léto 2007; 4-6.

a tím ovlivňuje předvídatelnost právního rozhodování. Dotýká se až jeho smyslu, neboť není v souladu s právní logikou. V případě funkcí lesa jako přínosů pro společnost a podmínek jejich generování jde o vícestannou účinnost v krajinném prostředí, což daleko a zásadně přesahuje zájmy a zřetele fundamentální ochrany přírody pro ni samu: ona není totožná s ochranou životního prostředí.

Na druhé straně lze škrtem pera orgánu, právně kompetentního podle zákona o ochraně přírody a krajiny 114/1992 Sb. nedbat na ustanovení podřazených zákonů, např. zákona lesního a zákona o vodách. Tímto škrtem je možné bez jakýchkoliv šetření a odpovědnosti věcně způsobit přesně to, co jinak by bylo závažným trestným činem, postihovaným podle zmíněného trestního zákona, či sankčně postiženo ve správním řízení podle zákona environmentální povahy 282/1991 Sb.. Jsou to paradoxy pro právní logiku, patrně i paradoxy pro systém práva demokratického systému v zorném poli lesnictví a lesního hospodářství.

Z hlediska lesnictví a lesního hospodářství se jedná i o zdroje zbytečných střetů s resortem životního prostředí, jejichž podstatu by měli posoudit politici a vyřešit zákonodárci. Domnívám se, že u díla je tu trend v praxi environmentální politiky – ta se totiž zabývá čím dál tím výlučněji ochranou přírody pro ni samu, přestože v naší kulturní krajině není příroda dávno sama; je tu i lidská společnost a její chráněné environmentální zájmy, jak plyne i ze zákona 17/1991 Sb. o životním prostředí²⁸.

Na straně lesnické, domnívám se, je ovšem také nemalá část viny za stav těchto věcí. Vzniká tím, že lesopoliticky nebylo nikdy rozhodnuto o tom, které veřejné zájmy na lesích mají být v lesnické kompetenci. Nebyly tudíž vytvořeny podmínky pro jejich reálné zabezpečování jako složky hospodářské činnosti. Je možné to v našich poměrech doložit např. dlouholetou absencí evropských lesopolitických snah přizpůsobit struktury lesního hospodářství hojně citované víceúčelovosti v nakládání s lesy, a tím upravit půdu lesnickým službám jako odpovědi veřejnému zájmu na další využívání lesů kromě produkce. Místo, aby lesnictví společnosti navrhovalo aktivní funkční opatření pro její životní prostředí a sociální potřeby – tj. multifunkčnost lesů zajišťovanou lesnickými environmentálními a sociálními službami, zůstávali jsme v podstatě jen producenty dřeva čekajícími, co a kde nám bude nařízeno strpět jako újmu hospodaření. Za povšimnutí stojí, jak naši lesnickou pozornost budí nikoli to, co bychom mohli veřejnému zájmu sami nabízet, ale stále víc a víc jen to, co se nám přikazuje. A to i tam, kde zákon staví veřejné zájmy jako prioritu lesnického podnikání (§ 3 zákona 77/1997 Sb., týkající se správců státního lesního majetku).

Navzdory půlstoletým evropským snahám je dnes pod tlaky politickoekonomické ideologie i v Evropě lesnictví mnohde vraceno nazpět – avšak např. reorganizace správ lesů ve veřejném vlastnictví budí rozpaky a je analyzováno jako preference krátkodobých a také krátkozrakých zájmů²⁹.

Ochranou životního prostředí se zabývá též vodní legislativa, dnes zákon 254/2001 Sb. o vodách zejména v hlavě V. „Ochrana vodních poměrů a vodních zdrojů“. Horské lesy jsou od roku 1978 vesměs vyhlášeny za Chráněné oblasti přirozené akumulace vod (CHOPAV), a to včetně lesů ZCHÚ. I v oboru ochrany vodních poměrů a vodních zdrojů vznikla zákonem 114/1992 Sb. právní možnost, aby orgán ochrany přírody ustanovení zákona o vodách prohlásil za neplatná. Správci vodních toků mají s tím své zkušenosti. Je snadno možné vytvářet tak skutečnost právní, nesouhlasící se skutečností přírodní. Věda např. obeznala horské lesy jako významný objekt pro retenci srážkových vod, pro ovlivňování režimu odtoku v bystřinách a pro přiměřenou ochranu krajiny před povodněmi a erozí. Opět se klade otázka politikům a zákonodárcům: je vhodné, aby nejvyšší státní orgán, odpovědný za životní prostředí, veškerou environmentálně politickou pozornost věnoval jen hlediskům ochrany přírody pro přírodu samu a orgán, odpovědný za hospodaření a stav lesů léta jen mlčel k funkcím lesa a evropské multifunkčnosti lesů?

Naskytá se velmi choulostivá otázka, zda zákonné oprávnění rozhodovat v environmentálních záležitostech má nějakou vazbu též k zodpovědnosti za následky učiněných rozhodnutí, byla-li učiněna na základě chybných či jednostranných předpokladů, zejména bylo-li na jejich chybnost či jednostrannost předem podloženě upozorňováno. Tato záležitost stojí za analýzu vazeb environmentální a lesní legislativy.

²⁸ Třeba podotknout, že také zákon 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny není tím, který by chránil *krajinu s jejím životním prostředím* – chrání jen samu přírodu v krajině. Závažné prvky přímé i nepřímé ochrany krajiny a jejího prostředí obsahuje jak zákon o lesích 289/1995 Sb., tak zákon o vodách 254/2001 Sb..

²⁹ Viz materiály a literaturu v tématickém čísle Allgemeine Forst- und Jagdzeitung z poznámky¹⁾.

2.2 Rozbor vazeb environmentální a lesní legislativy a důsledků pro lesní hospodářství

Dovolil jsem si analyzovat možné příčiny některých protismyslných rozhodů právních skutečností podle environmentálních právních norem s reálným stavem věcné stránky složité problematiky kolem lesů, životního prostředí, přírodní reality a předložit závěry. Jde tu nesporně o právní fenomén, jenž vytvořil vazbu zákona o lesích (původně 61/1977 Sb. a 96/1977 Sb., nyní 289/1995 Sb.) se zákonem o ochraně přírody a krajiny 114/1992 Sb. ve znění platných předpisů³⁰. Legislativa ochrany přírody byla nadřazena legislativě lesní, patrně ve smyslu biocentrismu v ekologické filosofii, že Příroda je nadřazena zájmům lidské společnosti na jejím životním prostředí a její antropické zájmy jsou archaickými představami, které těmi jedině správnými nahrazuje pokrokový biocentrismus.

Lesní zákon je na jedné straně jako právní předpis o hospodaření s přírodními zdroji prohlášen za výraznou ochranu životního prostředí, neb jeho porušení právo kvalifikuje jako *ohrožovací čin*. To je mimořádně silná ochrana životního prostředí, neboť se ocitá *ex lege* v nebezpečí závažného poškození (§ 181a zákona 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů), i když reálné následky se nedostavily. *Ex lege* je také životní prostředí v lesích ohroženo nebo poškozeno už tím, že zaviněně došlo k možnosti působení škodlivých činitelů (§ 4, písmeno c zákona 282/1991 Sb.). Navíc je tu ještě další pozoruhodnost v pojetí práva: podle názoru Nejvyššího správního soudu ve správním řízení podle zákona 282/1991 Sb. není třeba vyšetřovat nic z toho, co předepisují jeho § 2 a 3 – totiž jaké nedostatky a škody na funkcích lesa jako složky životního prostředí byly pachateli způsobeny. Vlastníkům a správcům lesa netřeba dokazovat, která z funkcí lesa jako složky životního prostředí a jak byla dotčena. Tím se ovšem stává iluzorní nařizovat odstranění a nápravu zjištěných nedostatků, jejich příčin a škodlivých následků! Může si někdo reálně představit jakýsi obecný recept, sanující v „celku lesa“ nedostatky a škody na tak rozdílných funkcích, jako je vodohospodářská kvalitativní či kvantitativní, vodoochranná či srážkotvorná, rekreační návštěvní či pobytová atd. atd., každá s jinými faktory geneze? Nejvyšší správní soud rozhodl: „Zákon posuzuje les jako celek“³¹. Věcně tedy asi tak, jakoby v právu trestním bylo zavedeno „vztáhnutí ruky“ jako čin ohrožovací a rázem bylo možno ušetřit vyšetření reálné skutkové podstaty, zda pachatel vztáhnutím ruky někomu vůbec ublížil, či jak vážně zranil nebo dokonce zabil; soudce by posuzoval člověka „jako celek“. Zákon 282/1991 Sb. sám takový postup ovšem zavedl pro zaviněný vznik podmínek pro působení škodlivých činitelů podle § 4 písmeno c, tedy pro ohrožení nebo poškození životního prostředí v lesích. Životního prostředí v lesích není vůbec zapotřebí si všimnout – za skutkovou podstatu k udílení sankcí se považuje vznik jevu zcela jiného – § 4 totiž prikazuje udílet sankce nikoli za nedostatky a škody na funkcích lesa, nýbrž za ohrožení nebo poškození životního prostředí v lesích *tím, že* odpovědná právnická či fyzická osoba svým zaviněním např. podle písmene c, *vytvořila podmínky pro působení škodlivých biotických a abiotických činitelů*. Je to čin ohrožovací.

Podívejme se blíže na zákon 282/1991 Sb. o České inspekci životního prostředí s působností v ochraně lesa (ČIŽP). Zákon jako ostatní legislativní předpisy o environmentu z 90. let se vyznačuje nově zaváděnými odbornými termíny, avšak nový pojem není definován buď vůbec anebo je vyjádřen velmi obecně. Obsah pojmu chybí, takže je možný libovolný výklad, a tak se to může praktikovat v aplikačních definicích před vydáním právních aktů podle zaměření vykladače zákona v ekologické filosofii.

V § 2 a 3 uvedený zákon určuje úkoly ČIŽP:

- zjišťovat nedostatky a škody na *funcích lesa jako složce životního prostředí*, jejich příčiny a osoby zodpovědné za jejich vznik nebo trvání,
- vyžadovat odstranění a nápravu zjištěných nedostatků, jejich příčin a škodlivých následků a ukládat opatření k jejich odstranění a nápravě,
- kontrolovat uložená opatření.

³⁰ Tento zákon svým názvem nezasvěcené mýlí: pojímá se jako zákon o ochraně přírody a přírody v krajině pro přírodu samu, nikoli o ochraně životního prostředí kulturní krajiny. Asi důsledek jednak nedefinovaných pojmů v zákonu, jednak vědomého nebo nevědomého příklonu k ideologii v duchu hlubinné ekologie, které o prostředí člověka v krajině prostředí nejde.

³¹ Obsaženo ve zdůvodnění rozsudku Nejvyššího správního soudu (7A 82/2002-40 z 25.11.2003) výkladem zákona 282/1991 Sb. a jeho § 4 písmeno c; „*Není třeba vlastníkovi lesa prokázat, které konkrétní mimoprodukční funkce lesa jako složky životního prostředí byly jeho jednáním poškozeny či ohroženy. Tento zákon, stejně jako lesní zákon, posuzuje funkce lesa a jejich význam pro životní prostředí jako celek*“. Věda by právu řekla, že takto posuzovat funkce lesa jako složky životního prostředí shledává jako věcně nesmyslné, neboť každá jednotlivá funkce má různé faktory své geneze. Jinak řečeno co jedné škodí, jiné může prospívat, Opět jeden z jevů v právní praxi, jenž může vytvářet virtuální právní skutečnosti.

Nový pojem „funkce lesa jako složky životního prostředí“ zůstává však v praxi ČIŽP obvykle nepoužíván – patrně proto, že nebyl nikde řádně definován. Ovšem bez toho zákonem uvedené úkoly *plnit prakticky nelze*. Není mi známo, že by se prováděla šetření nedostatků a škod na zákonem stanovených funkcích lesa, zjišťovaly příčiny, následky a mohla se ukládat smysluplná konkrétní opatření. Situace došla až tak daleko, že vyvstal již uvedený právní názor o zbytečnosti vůbec něco konkrétního vyšetřovat v imaginárním „celku lesa“.

Legislativci tu zavedli *čin ohrožovací*. Ke skutkové podstatě tohoto typu dojde nikoli tím, že konkrétní škodlivý jev (nedostatky, škody, ohrožení nebo poškození) skutečně vznikl nebo reálně hrozí, nýbrž jen tím, že zaviněně došlo k *vytvoření podmínek* pro působení škodlivých biotických či abiotických činitelů. To vyvolává několik otázek k podstatě věci. Především zda mezi jevem, majícím být jevem chráněným (životní prostředí v lesích) a jevem zástupné skutkové podstaty (působení škodlivých činitelů na místě nedostatků a škod na stanovených funkcích lesa) je kauzální nebo alespoň statisticky blízký vztah?

Avšak v zákonu není ani určeno, čeho se má škodlivost činitelů týkat, aby jejich působením bylo reálně ohrožováno či poškozováno životní prostředí v lesích. Není také jasné, co se má rozumět pod pojmem „životní prostředí v lesích“ a vztahovat ke škodlivým činitelům. Jsou to zásadní nedostatky. Schází-li přímá legální definice nových pojmů (*verbis expressis*) a z textu zákona nevyplývá ani podložená definice nepřímá, vede to k vymezování pojmů aplikační definicí. Korunou všeho je pak již uvedený právní názor Nejvyššího správního soudu. To je u témat zatím i ve vědě věcně různě pojímaných či pojímatelných cesta vedoucí do sfér libovůle.

Jak je tomu s přírodní skutečností? Nutno říci, že všelijak. Když bychom provedli náležité vyšetření přírodní skutečnosti, vznikající působením škodlivých činitelů na obvykle respektovanou část lesních porostů³², zjistíme, že

- někdy může být zjištěno reálné ohrožení nebo poškození zákonem chráněných jevů,
- jindy nenastane žádná újma přírodě ani funkcím lesa, neboť nežádoucí přírodní skutečnost sice nastat mohla avšak nenastala,
- v jiných případech ani podle přírodních zákonů ani z hlediska zájmů lidské společnosti *žádná újma vůbec vznikat nemůže*.

Hypotéza, z níž vyšla zástupná skutková podstata, nevystihuje skutečnost zejména pro kulturní lesní ekosystémy, pro něž se užívá. Lze snadno prokázat, že poškození části jejich dřevinné složky může být vůči životnímu prostředí v lesích z biocentrického hlediska pro přírodu i z antropocentricky pojímaných funkcí lesa někdy neutrální, jindy škodlivé, nikoli jen výjimečně též pozitivní. Reálný stav by bylo nutné vyšetřit. Nicméně zákon 282/1991 Sb. vyšetřování přírodní skutečnosti nepotřebuje – stačí konstatování skutečnosti právní, jestliže ustanovil skutkovou podstatu jako *čin ohrožovací*.

Jestliže z podstaty přírodních dějů vyplývá, že environmentálně škodlivé efekty po vzniku zákonem uváděných podmínek škodlivého působení pro část dřevinného porostu mnohdy podle přírodních zákonů *vůbec nastat nemohou*, environmentálně motivované verdikty, opřené o porušení lesního zákona, jsou sice právně velice silnou ochranu – *nikoli však životního prostředí v lesích!* Je to velmi často jen ochrana lesa jako statku zástupně využitým panujícím zájmem o životní prostředí, aby veřejnost akceptovala tvrdé postihy. Je založená na fikci, že jakékoliv porušení lesního zákona ohrožuje či porušuje životní prostředí. Odpovídá však potřebná, nicméně takto právně sofistikovaně pojatá účinná ochrana lesů právně politické koncepci demokratické společnosti³³? Ze zkušeností soudních znalců je k tomu možno uvést řadu příkladů, jak snadno a výrazně může být ve správním nebo i v trestním řízení poškozen na svých občanských právech vlastník lesa i kterýkoliv občan, jenž přijde do kontaktu s lesem a právem.

Je nutné brát v úvahu, že lesní zákon především chrání trvalost, nepřetržitost a vyrovnanost produkce dřeva. Porušení těchto hledisek produkce však může působit na funkce lesa jako složky životního prostředí *záporně, neutrálně či kladně*. Není-li to vzato v úvahu, může se sofistikovaně

³² Usančně se sleduje to, co se lesnický dobře zná – poškození tržně uplatnitelné složky lesních porostů.

³³ Srovnej ovšem o potřebě účinných postihů děj se co děj stanovisko pracovníka MŽP ČR: Ferkl V., 2002: Funkce lesa a problémy kolem jejich oceňování. Lesnická práce, 81, č. 4; 180.

vytvářet chtěná právní skutečnost na základě fikcí. Není takový stav práva s výrazným uplatněním „libido dominandi“ k vážnému zamyšlení?

Nadšenecká vlna v environmentalismu se stává vážným problémem i z hlediska práva v praxi. To ukazuje také názor, který velmi otevřeně vyslovil v rozpravě s mluvčím NPŠ I. Dejmal, patřící jako ekolog i jako ministr životního prostředí v letech 1991/92 k jeho zakladatelům. Stojí rozhodně za citací alespoň to, co znalec ochránář shledává v právu k ochraně přírody a v praxi jeho uplatňování³⁴:

„Se vztahem k zákonným normám je u nás obecně potíž. Často se nedodrží za mlčenlivého souhlasu těch, kdo by je měli střežit ... .. Daleko větší škody právnímu vědomí však působí úředníci, o kterých říkám, že jsou kříženci prušácké akurátnosti s imbecilitou českého Hlustvisiháka, jenž důsledně lpí na i hloupě formulované liteře zákona, aniž by cokoli pochopil z jeho ducha. Ti škodí všude. Urodí-li se takový typ na poli ochrany přírody, je to katastrofa.“

2.3 Některé důležité souvislosti s evropským vývojem

Nejde jen o vnitřní problematiku lesů. Lesy a lesnictví jsou součástí kulturní krajiny, environmentálně i sociálně významnou součástí venkova. Venkovu se začala přikládat velká váha a podpora v politice Evropské unie. I v liteře politiky EU se uvádí jako podpory hodná teprve velmi nedávno objevená multifunkčnost zemědělství. Myslím, že jen zlomek lidí si uvědomuje, jak v tom možná mohou být myšleny i významnější jevy a činnosti, týkající se pradávno, skoro 200 let ve vědách známé multifunkčnosti lesů a jejich environmentálních a sociálních funkcí v kulturní krajině, zajišťovaných funkčně integrovaným lesním hospodářstvím. Čteme-li v materiálech EU nově jenom o polyfunkčním zemědělství a jeho funkcích pro krajinu, pochybuji o tom, že je to adekvátní vyjádření příležitosti též pro polyfunkční lesnictví. Je to jeden ze symptomů naší lesopolitické slabosti. Při velkých lesnických diskusích v západní Evropě už v 60. letech minulého století lesnická politika vyzývala, aby lesnictví vyšlo z lesů a bralo v úvahu též krajinu a její prostředí. Evropští lesníci politikové si stále uvědomují, že lesnictví by ve vazbách lesů a prostředí mělo být vlajkonosem, jinak se dostane do nedobré situace³⁵. Na to jsme zejména u nás moc málo slyšeli a důsledky pociťujeme.

Začíná nám to docházet pod tlaky ekologismu a s uvážením možných důsledků globalizace obchodu s dřevem? Předpokladem řešení je existence jasné státní lesnické politiky, která by zformulovala základní politická hlediska a odstranila otazníky při nakládání s obnovitelným přírodním zdrojem. Takové otazníky např. jsou:

- co je veřejným zájmem na lesích, včetně právně náležitého „evropského“ ošetření práv a povinností vlastníků a správců lesa,
- zda lesní hospodářství jako národohospodářské odvětví zůstane nadále oborem hospodářsky jednosložkovým (produkce dřeva) nebo má upravit hospodářskou strukturu na obor vícesložkový (výroba+služby),
- zda setrváme bez diferenciací druhů vlastnictví lesa nebo budou diferencovány jak v míře jejich sociální vazby, tak posláním lesů v evropském pojetí,
- zda u veřejných zájmů na lesích nadále půjde jen o prikazované strpění újmy v hospodaření – nanejvýš s náhradou újmy, těžce vydobývanou³⁶, anebo o lesnickou hospodářskou činnost charakteru služeb v rámci víceúčelového (funkčně integrovaného) nakládání s lesy, posilující ekonomickou stabilitu lesních majetků i image lesnictví,
- kde pro lesnické činnosti ve veřejném zájmu hledat kapitál v tuzemsku i v EU,
- jak nově na úrovni zajistit osvětu, poradenství a iniciaci vlastníků i správců lesa k víceúčelovému nakládání s lesy tak, aby dostali informace kde, proč, co, jak a za co je možné účelně dělat pro veřejné zájmy na lesích.

³⁴ Viz Holub R., 2007: Šumava věrně odráží situaci v naší ochraně přírody. Šumava, čtvrtletník Správy NPŠ a CHKO Šumava, 12, č. Léto 2007; 4-6, na straně 6.

³⁵ Viz příspěvek a shromážděné prozíravé myšlenky také předních evropských lesnických odborníků ve sborníku: „Česká lesnická politika ve změnách společensko-ekonomických podmínkách“, Sborník referátů z mezinárodního sympozia, LDF VŠZ Brno, 6.-8.IX. 1994; 150 stran.

³⁶ Viz Flora M., 2006: Konečně jasno v otázce právní povahy nároku na náhradu újmy. Lesnická práce, 85, č. 11; 12/588.

K tomu patří jako objektivní zdroj informací Oblastní plány rozvoje lesů, nástroj politiky postavený velmi „evropsky“. Leč u nás byly vlastníky lesa hned chápány spíše jako hrozba nových chomoutů státního paternalismu, než jako pomůcka v rozvoji jejich hospodaření. K tomu patří i soustavná práce s veřejností, reálné public relations a nikoli jen občasný vznik a brzký tichý zánik ministerských komisí.

Nelze popřít, že se v podstatě jedná o nové pojetí lesního hospodářství jako *národohospodářské-ho odvětví výroby a služeb*, jak o to usilovala evropská politika v celé druhé polovině XX. století. V našem praktickém lesnictví byl zájem malý. Mimo lesnictví u nás o tom jen z hlediska ochrany přírody uvažoval Míchal³⁷, velmi jednostranně snad nyní Bioplatforma³⁸. Dávno však lesnický výzkum věcně rozpracovával problematiku v environmentálně či sociálně důležitých druzích lesnických služeb – zejména k zajišťování funkcí vodohospodářských a rekreačních³⁹. Naše lesní politika k tomu kromě frází nic neměla a politiku životního prostředí ve vazbě s lesy to nezajímá – jí jde jen o přírodní děje v lesních ekosystémech. Jakoby bylo nezbytné, aby se tuzemské lesnictví a lesní hospodářství podle krátkodobé a v Evropě také za krátkozrakou pokládané vlny ekonomistické ideologie vzdalo perspektiv, jaké vyvolal sociální rozvoj euroatlantické civilizace dalšími nároky na lesy v kulturních obytných krajinách.

Závěry

Lesnictví a lesní hospodářství stojí dnes opět na důležitém předělu. Jedny z faktorů volby dalšího směru, jímž by se mohlo ubírat, vyplývají z aktuálního stavu a účinků stávajících legislativ lesní, environmentální a přírodoochranné – tedy v podstatě stav vývoje těchto politik a jejich uplatňování ve vzájemných vazbách, v praktikách kompetentních orgánů a v důsledcích pro lesnickou zájmovou sféru. Z jejich analýz jsou zjevné slabiny i síly, které ovlivňují přítomnost a zakládají i budoucnost lesního sektoru. Za jeho nosné sloupy jsou nyní často označovány i sloupy environmentální či ekologické a sociální. Nebudou však splněny žádné přínosy existenčním faktorům lesnictví, zůstávají-li jen opěrnými pilastry jediného nosného sloupu – lesní výroby jako jediného ekonomického sloupu. Pro budoucnost lesního hospodářství a lesnictví v Evropě vůbec jsou nezbytné jeho služby, podmíněné existencí lesa a společenských potřeb ve sféře environmentální a sociální. V tom smyslu je chápat ona dvě další hlediska jako sloupy nakládání s lesy – s přírodním statkem i majetkem trojího hospodářského významu. Nikoli jen v časových horizontech funkce politiků, spíše v časových horizontech života společnosti.

Velkou školu tu představuje příběh lesů Národního parku Šumava a způsoby předkládání skupinových zájmů a dílčích poznatků jako požadavků na spásu světa. Za velice výstižnou pokládám tezi francouzského filosofa Guy Leborda, že euroatlantická společnost postmoderní éry má ráda „kumulaci spektaklů“. Užívá se jako cesta ideologie k moci. Na opačné straně barikády se šíří, podporována globálními faktory makroekonomické situace, ideologie ekonomická. Ta zase nechce znát víc než hmotnou produkci, její zvyšování a volný trh bez sociálních zátěží jako cestu ke spásu světa. Obojí ideologické krajnosti působí podstatně na lesnictví a lesní hospodářství vyspělých zemí.

V analýzách věcné situace sféry environmentální – příslušných politik a jejich realizace, jakož i práva, jeho vazeb a užívání kompetentními orgány – docházím k následujícím závěrům.

Konstatuji, že pokud se v předpisech environmentálního i přírodoochranného práva užívají nedefinované pojmy, nepodložené hypotézy a fikce namísto reálných jevů, při operování s nimi se otevírá pole aplikačním definicím a vzniku právních fenoménů, jež místo objektivního právního nazírání umožňují uplatňování individuálních filosofických axiomů podle světových názorů a mentálního založení osob v práci rozhodčích orgánů. Výrazně byla v environmentalistickém duchu popřevratové legislativy opomenuta vlastnická práva. Dává se šance libovůli, v podstatě ohrožování a poškozování vlastnických i občanských práv.

37 Míchal I., 2001: Lesní hospodářství a ochrana přírody – hledání souladu. In: Sborník „Krajina z pohledu dnešních uživatelů“, konference o krajině 21.-23.II. 2001; 75-82.

38 Viz Petřík P. (ed.) et al., 2007: Review of knowledge base and biodiversity research results from the Czech Republic that directly contribute to the sustainable use of biodiversity in Europe. Vydáno na www.ibot.cas.cz/biop; 24 stran.

39 Viz Krečmer V., 1993, 1994: Trvale udržitelný rozvoj a lesní hospodářství v České republice. I-III. Lesnictví-Forestry, 39, No. 12; 513-519; 40, No. 1-2; 48-54; No. 6; 256-264.

Sofistikovaným nahrazováním řádného vyšetřování reálných skutkových podstat podstatami zástupnými s charakterem činů ohrožovacích se může sice podstatně usnadnit práce správních i soudních orgánů, když bez vyšetření reálných nedostatků a škod, reálných jejich příčin a následků, jak ukládá litera zákonů, se staví na formálních, nepodložených, u zeleného stolu vytvářených předpokladech. Vznikají tak virtuální skutkové podstaty.

S uvážením závažných nedostatků v konstrukci litery zákonů je otázkou, zda v demokratickém systému má být hlediskem státní moci a jí sloužícího práva jen možnost účinného, tvrdého postihu vytvářením právních skutečností, které jsou v daném tématickém okruhu environmentální legislativy v rozporu se skutečnostmi přírodními. Zkušenosti ukazují zbytečné střety s provozem lesního hospodářství jako národohospodářského odvětví produkce statků a služeb pro lidskou společnost a poznatky expertní ze správní i soudní praxe ukazují, že může docházet k vážnému ohrožování i porušování občanských práv.

Konstatuji k tomu, že stavění přírodoochrannářské legislativy nad legislativu speciální – konkrétně zákon 114/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů nad zákon o lesích 289/1995 Sb. i zákon o vodách 254/2001 Sb. – vrátilo už historií vytlačené „dogma neomylnosti“ do našeho času. Nyní pro jeden z orgánů státu, jehož právně kompetentní rozhodnutí o ochraně přírody pro přírodu samu mohou zakládat ohrožení nebo poškození životního prostředí lidské společnosti. Avšak nejen že nemůže být účinně napadeno a korigováno jiným, věcně kompetentním státním orgánem. Ani odpovědnost za následky nepodloženého, nesprávného vrchnostenského rozhodnutí není záležitostí jednoznačnou.

Situace je dnes pro lesnictví svízelná a může se do budoucnosti dále zhoršovat jak vzhledem k dlouhodobě trvající, nejasné situaci v lesní politice, tak k nepřipravenosti našeho lesnictví převzít do svých rukou řadu služeb – tedy sloup environmentální či ekologický brát jako jeden z podpůrných sloupů celého lesnictví a nikoli jen pilastr – oporu produkce, jakým je dodnes. Přišli jsme v komunismu o půlstoletí evropského vývoje a vpadáme rovnou do fáze jeho aktuálního rozporného vývoje. Při ekologické problematice v prudkém vývoji zejména introdukcí krajních idejí ekologické filosofie do sféry tematiky lesnické, často s rysy „libido dominandi“ v akcích charakteru „akumulace spektaklů“ – nalézajících podle francouzského filosofa Guy Deborda půdu v euroatlantické společnosti postmoderní éry = a s ohrožením právní logiky nedokonalými zákony i libovůlí v právních aktech, může být lesnictví tísněno postupně stále více. Velkou roli sehrává to, že lesnictví málo reaguje na vznikající stav, vedeno snad svým návykem ze zákona požadavky veřejného zájmu pouze strpět jako újmu jeho hospodaření – dříve celkem bezvýznamnou.

Nejde jen o environmentálně-právní problémy kolem zákonů, týkajících se lesů a jejich kategorií, ale v *podstatě o reálné podchycení filosofie vztahu lidstva a přírody v právu vůbec a v legislativě zvláště*. To nelze dobře řešit, kdyby aktuální stav

- nevedl politiky k vážnému zamyšlení nad základními problémy koncepce lesního hospodářství, více evropské a více epoše globalizace odpovídající, zejména hospodářské struktury jako předpokladu pro tvorbu nové, evropské lesní legislativy;
- nevedl zákonodárce a legislativce k minucióznímu stanovení základních pojmů v environmentálních a přírodoochrannářských právních normách tak, aby
  - na jedné straně to, co je pokládáno za nežádoucí a škodlivé a vyžaduje postihy občanů, bylo podloženo vědecky prokázanými fakty reálně škodlivých účinků a nikoliv založeno na dílčích hlediscích, vážně zpochybňovaných hypotézách či na fikcích;
  - na druhé straně respektovali lesy jako majetek konkrétních vlastníků podle Listiny základních práv a svobod a s ohledem na ni uznali rozdílné poslání lesů různých druhů vlastnictví a v právu je diferencovali tak, jak k tomu dávno dospěla Evropa;

nevedl lesnictvo k důrazným požadavkům jak formulovat jasně principy státní lesní politiky, určit veřejné zájmy na lesích a přesně definovat pojmy v právních předpisech, tak i konkrétně stanovit systém ekonomických nástrojů, umožňujících reálné plnění veřejně prospěšných cílů.

Budeme-li dlouho váhat na předělu, či budeme-li setrvávat u jednoúčelově výrobního odvětví – představitelé evropské lesnické vědy to označili za krok krátkodobý a krátkozraký v časových ho-

rizontech nakládání s lesy – lze čekat trvale se zužující okresek lesů pro výrobní sektor; pesimisté již vidí v nevelké dáli v našich geografických podmínkách pozvolný konec tohoto druhu lesnictví.

S uvážením ovšem idejí EU o rozvoji venkova i aktuálních fondů pro jeho podporu i pro životní prostředí krajiny s tématy jako šitými pro funkčně integrované lesní hospodářství, jsou tu možnosti rozvoje. Byl by ovšem užitečný nástup kompetentních moudrých hlav nikoli k dalšímu hromadění řady tuctů „hlavních“ problémů, nýbrž k práci na souborném projektu klíčové přestavby lesního hospodářství ze sektoru jednoúčelově dřevovýrobního (zatíženého povinnostmi strpět újmy svého hospodaření) v sektor se strukturální hospodářskou složkou výrobní a složkou služeb – tj. sektor reálně funkčně integrovaný a hlavně také diferencovaný v druzích vlastnictví lesa. Nejde tedy o podnikatelský koncept jen produkčního využití lesů v majetku státu jako zdroj jeho financí, nýbrž o koncept hospodářství víceúčelového a tím schopného komplexně využívat lesní přírodní zdroje jak k produkci tržních hmotných statků, tak pro poskytování nehmotných užitků jeho lesnických služeb. Služby jako hospodářskou činnost, preferovanou v lesích státu, jinde reálně podporovanou – nikoli jako povinnost strpět přikázanou hospodářskou újmu, nýbrž provozovanou podle svobodného rozhodnutí vlastníků lesa v jejich vlastním zájmu a též k jejich prospěchu.

Kontakt

Ing. Vladimír Krečmer, CSc.
Na Loukoti 20, 160 00 Praha 6

POSTAVENÍ PRODUKCE V LESNÍM HOSPODÁŘSTVÍ Z HLEDISKA VÝVOJE GLOBALIZAČNÍCH VLIVŮ

Prof. Ing. Vladimír Simanov, CSc.

Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, LDF

Dřevo bylo společně s kamenem a kostmi prvním materiálem, který začali lidé využívat. Jeho decentralizovaný výskyt a všestranná použitelnost vedly k tak intenzivním těžbám, že výměra lesů klesala. Neutěšený stav lesů neunikl pozornosti osvícených vládců, kteří se snažili jejich devastaci zabránit legislativní ochranou a tresty za nelegální těžby. Historie však prokázala, že pasivní ochrana lesů, byť vynucovaná drakonickými tresty, nevedla k cíli, protože poptávka po dříví a dalších produktech a funkcích lesů byla tak vysoká a ničím nenahraditelná, že k úbytku lesů stejně docházelo. Vznik lesnictví pak byl logickou reakcí na stav, kdy exploatací přirozených lesů nebylo možno pokrýt narůstající potřeby lidstva a tempo těžeb předstihlo schopnost přirozené obnovy lesů, kterým hrozil zánik. Cílem lesnictví bylo vytvořit dlouhodobou rovnováhu mezi produkcí a spotřebou dříví – v soudobé terminologii dosažení trvale udržitelného rozvoje. Toho naši předchůdci dosáhli aktivní ochranou přírodních zdrojů – v soudobé terminologii managementem přírodních zdrojů. Lesnictví tedy spočívá v jednotě využívání a ochrany lesů jako obnovitelných přírodních zdrojů.

Vytvoření rovnováhy mezi produkcí a spotřebou dříví usnadnilo využívání fosilních paliv, protože jejich zařazení do zdrojů energie snížilo spotřebu palivového dříví. Tento proces ale proběhl jen v bohatší části světa, protože ta chudší nemá finanční prostředky na nákup jiných zdrojů energií, a tak se v rozvojových zemích, kde dříví zůstává jediným zdrojem energie dostupným pro široké vrstvy obyvatelstva, spálí až 95 % veškerého vytěženého dříví. Podíl dřeva na primárních zdrojích energií však narůstá i v zemích rozvinutých, a to jako následek všeobecného růstu cen energií a návratu k obnovitelným zdrojům energií. To způsobuje konkurenci mezi palivovým dřívím a užitkovými sortimenty, vede ke změně struktury dodávek dříví a nebývalým způsobem stupňuje poptávku po dříví. Dostupnost zdrojů energií tak v historii ovlivňovala, a i v současné době výrazně ovlivňuje lesní hospodářství a průmysl zpracování dřeva.

Udržení rovnováhy mezi produkcí a spotřebou dříví je možné jen při zachování tří pilířů lesního hospodářství: ekonomického, sociálního a environmentálního. Logika této úvahy spočívá v tom, že stabilní rovina je dána třemi body, což současně znamená, že ani jeden z pilířů nesmí „zmohtnut“ na úkor zbývajících, protože by se tím stal systém nestabilní. Udržení vyrovnanosti tří pilířů lesního hospodářství je kardinálním problémem s ohledem na myšlenkový střet mezi „neoliberálními exploatátory“ a zastánci „bezbřehé bezzásahovosti“.

Vzhledem k širokému spektru využitelnosti dřeva je jeho celosvětová denní spotřeba na jednoho obyvatele Země 0,9 kg (a dále roste), což z něj činí absolutně nejvíce využívanou surovinu. Tím se dřevo (nepozorovatelně?) stalo surovinou doslova strategickou, na což zareagovaly některé lesnický významné státy úpravou svých surovinových koncepcí, což je možné považovat za globalizační vlivy, se kterými je třeba počítat.

Přestože jsou v Evropě (i v ČR) historicky nejvyšší výměry lesů a nejvyšší těžební možnosti, nebude tento stav trvat nadále. Naopak, výměra hospodářsky využívaných lesů v Evropě se sníží, a následkem změn druhové skladby a dalších opatření „ve jménu ochrany přírody a biodiverzity“ klesne roční přírůst o 82 mil.m³. Do roku 2010 dojde následkem protisměrných tendencí – poptávky po dříví a omezování těžeb k vyrovnání ročních těžeb s přírůstem. Produkce výrobků ze dřeva se v Evropě zvyšuje meziročně o 2,5 % (u řeziva o 3,4 %), s tendencí zrychlování. Zvyšování cen dříví, které do roku 2001 klesaly či stagnovaly, signalizuje, že některých sortimentů dříví začíná být nedostatek. Nárůst cen pilařské kulatiny byl mezi roky 2003 až 2007 průměrně

cca 20%, ale v některých regionech její cena vzrostla až na dvojnásobek. Světová průměrná cena jehličnaté pilařské kulatiny dosáhla v roce 2007 historického maxima 1600 až 1700 Kč/m³ a ceny vlákninového dříví dosáhly dvanáctiletého maxima. To potvrzuje závěry studií, předpovídajících nedostatek některých sortimentů nejpozději do roku 2020. V roce 2060 se předpokládá roční objem těžeb 729 mil.m³ dříví, což bude výrazně převyšovat přírůstek a povede ke snižování zásob dříví v porostech.

V působnosti UNECE (Ekonomické komise OSN pro Evropu, která je regionálním úřadem OSN pro Evropu, Střední Asii a Severní Ameriku) se v roce 2006 vytěžilo 1,4 mld.m³ dříví, což je o 10% více, než před pěti lety! Spotřeba dříví pro výrobu buničiny vzrostla ve stejném regionu jen mezi rokem 2005 a 2006 o 8%! V roce 2006 sice v UNECE mírně vzrostla produkce listnatého řeziva (o 0,2%) oproti roku 2005, ale jeho reálná spotřeba poklesla o 2,7%. Přesun komerčního zájmu od jehličnatého řeziva k listnatému tedy nenastává.

V Evropě roste po roce 1970 poptávka po palivovém dříví, což nebývale zvyšuje jak celkovou poptávku po dříví, tak podíl paliva na celkových dodávkách dříví. Energeticky je využíváno dříví, které by mohlo být využito technologicky. V České republice zůstává zatím podíl paliva na dodávkách dříví relativně nízký, protože i celkový podíl dendromasy na primárních zdrojích energií je v ČR nízký. Lze ale předpokládat, že podíl paliva na dodávkách poroste, a spekulovat lze s nárůstem až na dvojnásobek současné úrovně, což by znamenalo postupný přesun až 1 mil.m³ užitkového dříví do paliva ročně. Vývoj v SNS dokumentuje, že po rozpadu SSSR se v dostupnosti zdrojů energie SNS přiblížilo rozvojovým zemím, a po skokovém nárůstu podílu paliva na celkových dodávkách tento podíl s obnovou výkonnosti ekonomiky postupně klesá. Stále se však pájí přes 25% z dodaného dříví! Ve východní Evropě je vývoj podílu paliva na celkových dodávkách podobný vývoji v SNS, ale s menším rozpětím maxima a minima. Západní Evropa vykazuje dílčí meziroční výkyvy, ale s jednoznačným trendem nárůstu. V celé Evropě se za uplynulých 10 let podíl palivového dříví na celkových dodávkách zvýšil o 4% (z 15 na 19%), v absolutních číslech se pak jedná o nárůst o 40 mil.m³ (ze 75 mil.m³ na 115 mil.m³). Při úvaze, že přirozený podíl paliva na dodávkách je 7% to znamená, že 11% z ročních dodávek dříví (77 mil.m³) je využíváno pod úrovní jeho technologické jakosti. Jinak řečeno, ročně se v Evropě 80 mil.m³ užitkových sortimentů spálí. To vyvolává a bude vyvolávat napětí na trhu užitkových sortimentů.

V Severní Americe je obchod dřívím výrazně ovlivněn poklesem počtu zahajovaných staveb bytových domů v USA o 13%, a předpovídaným dalším poklesem o 18%. Tyto propady jsou vyrovnávány nárůstem objemu jiných staveb o 13% jen zčásti, protože neresidenční stavby jsou realizovány s nižším podílem dřeva. Obnovení tempa výstavby bytových domů se předpokládá na základě ekonomických a demografických prognóz po roce 2008.

Po rozpadu SSSR poklesly vlivem snížení tuzemské poptávky po dříví roční těžby v Ruské federaci na 1/3 úroveň roku 1990, ale ani tak snížené objemy těžeb nebyl schopen tamní průmysl zpracování dřeva vstřebat, a proto byl přebytek dříví umístěn na světový trh. Stanovením exportních cel na surové dříví se současná vláda snaží omezit export dříví a přilákat investory do zpracování dříví s cílem zvýšit domácí přidanou hodnotu. Produkce výrobků ze dřeva roste v Ruské federaci v posledních letech tempem 5,4% (u velkoplošných materiálů tempem okolo 15%!), ale i přes prudký nárůst vlastního zpracování dřeva činí ještě nynější vývoz surového dříví do evropských zemí asi 23 mil.m³ ročně, což je „menší polovina“ všech exportů z Ruské federace. Za zmínku stojí, že v současné době jsou velkými importéry dříví a výrobků z něj Finsko, Čína, Egypt, Japonsko a Korea. Ve světovém měřítku je Ruská federace největším exportérem surového dříví, podílejícím se na celosvětovém exportu téměř 1/3, přičemž se objem exportu surového dříví přibližuje ¼ celkové těžby. Počáteční výše exportních cel 6,5% z exportní ceny (min. 4 EUR za 1m³) měla učinit export surového dříví nezajímavým, a připravované zvýšení exportních cel do ledna 2009 na 80% z exportní ceny (min. 50 EUR za 1m³) může znamenat absolutní zastavení exportu surového dříví. To by přirozeně znamenalo značný otřes na globálním trhu surovým dřívím, protože současná výše exportů surového dříví z Ruské federace přesahuje 50 mil.m³ ročně.

Obtížně předvídatelné důsledky pro evropské lesnictví a průmysl zpracování dřeva bude mít ekonomický růst v Číně, Indii, Vietnamu, Brazílii atd. V hodnotovém vyjádření se za poslední tři roky zvýšil čínský export výrobků ze dřeva do Evropy čtyřikrát (za 10 let šestkrát), a objem exportu překližek se v posledních letech každý rok zdvojnásobuje. Nadále se očekává další nárůst čínské produkce a vývozu výrobků ze dřeva do Evropy, a posun struktury vývozu k výrobkům s vyšší přidanou hodnotou. Čína je největším světovým importérem kulatiny a řeziva a současně největším světovým exportérem nábytku. Z přehledů o čínských dovozech a vývozech je zjevné pokračování

masivního dovozu surovin a polotovarů - u kulatiny činí meziroční nárůst dováženého množství téměř 10 %, přičemž více než 2/3 dovozů je z Ruské federace a ¼ z tropických zemí. Obdobně se zvyšuje dovoz řeziva a papíru k recyklaci. Klesá naopak dovoz velkoplošných materiálů a výrobků z papíru; rychle narůstá export překližek, dřevovláknitých desek a výrobků z papíru; a mírnějším tempem roste export řeziva a dřevotřískových desek. Patrná je snaha Číny o co nejvyšší surovinovou soběstačnost, o čemž svědčí i rozsáhlý zalesňovací program „Velká zelená zed“

Méně přehledná je situace v těžbě a dodávkách dříví a výrobků z něj v tropických zemích, protože rozdíl mezi nimi jsou tak velké, že je obtížné generalizovat za celou jejich skupinu. Zevšeobecnit však lze, že probíhá stálý pokles výměry lesů jako následek zemědělských aktivit a těžby palivového dříví. Od roku 1985 do roku 2005 klesla lesnatost členských zemí v International Tropical Timber Organization z 52,7 na 46,4 %. Roste však výměra lignikultur – plantáží dřevin (většinou eukalyptu a borovic), přebírajících zčásti produkční funkci lesů. Pouze 5 % tropických lesů je certifikováno. Největším exportérem kulatiny je Malajsie s podílem přes 40 % na trhu, následována je Papuou Novou Guineou, Gabonem, Myanmarem a Kongem. Obecným trendem je relativně rychlý pokles exportu kulatinových výřezů ve prospěch zpracování v zemi původu. Tento přesun se v posledních dvou letech blíží 10 % meziročně. Pohyb cen kulatinových výřezů je výrazně závislý na dřevině. Od roku 1997 do roku 2006 se rozpětí cen kulatiny pohybuje od 90 % do 150 % cen roku 1997.

Z uvedených faktů lze učinit tyto závěry:

- Poptávka po dříví prudce roste
- Energetické využívání dříví enormně zvyšuje poptávku po dříví a konkuruje průmyslu zpracování dřeva
- Extenzivní možnosti zvýšení produkce dříví ve Střední Evropě zvýšením výměry hospodářsky využívaných lesů se zdají být vyčerpány
- Dřevo se stalo strategickou surovinou, a proto řada států omezuje jeho export
- Lesnictví může být výrazně ovlivněno globálními změnami klimatu
- Převozy surového dříví na větší vzdálenosti budou vzhledem k růstu přepravních nákladů málo reálné
- Zpracovatelské kapacity se budou přesouvat za zdrojem suroviny
- Vysoký zájem o jehličnaté dříví trvá, přesun komerčního zájmu k listnatému dříví nenastává

Jak může těmto globálním vlivům čelit české lesní hospodářství?

Produkční základna lesů v ČR se zatím teoreticky rozšiřuje. Proti 2369 tis.ha lesní půdy v roce 1920 je současná výměra 2646 tis.ha, a nynější zásoby dříví v porostech 658 mil.m³ b.k. jsou více než dvojnásobné oproti roku 1930, kdy byly 307 mil.m³ b.k. Zvýšení zásob je v menší míře ovlivněno nárůstem výměry lesů, a v míře větší nedotěžováním přírůstu. Možnosti zvýšení těžeb jsou však otázkou skladby a dostupnosti zásob dříví.

Kategorizace lesů sice udává 75 % jejich plochy v lesích hospodářských, ale protože byly do této kategorie přesunuty lesy pod vlivem imisí, zařazované do roku 1996 do lesů zvláštního určení, je pro posouzení využitelnosti zásob dříví použitelnější údaj z roku 1996, podle kterého bylo v kategorii lesů hospodářských 61 % výměry lesů. Na 40 % výměry lesů jsou tedy těžby dříví omezeny buď z důvodů ochrany přírody, nebo z důvodů snížené produkce následkem působení imisí. Údaje kategorizace lesů tedy nevystihují přesně možnosti reálného hospodářského využívání lesů.

Průměrná doba obmýtí se za 80 let od roku 1920 do roku 2004 zvýšila o 22,1 roku, tj. o ¼, z 93,4 let na 115 let. Znamená to zvýšení výměry přestárlých porostů se sníženou kvalitou dříví, i to, že významná část zásob je lokalizována v chráněných územích. Z délky průměrného obmýtí v ochranných lesích (148,3 roku) lze odvodit, že plnění jejich ochranné funkce může být ohroženo.

Přehled o normalitě věkových tříd signalizuje, že obnovní těžby byly nízké, následkem čehož nevzniklo dostatek ohnisek obnovy. Výsledkem je podnormální zastoupení lesů do 60 let a nadnormální zastoupení lesů starších. Nízké zastoupení mladých porostů tak vytváří nepříznivé předpoklady pro vyrovnanost těžeb v budoucnu.

Prodloužení průměrného stáří porostů a neodtěžování přírůstu nezůstalo bez vlivu na zdravotní stav lesů a objem nahodilých těžeb, což vytvořilo začarovaný kruh: vyšší nahodilé těžby → nižší zbytek do etátu realizovatelný v těžbách obnovních a výchovných → další zhoršení zdravotního stavu přestárých porostů → další nárůst podílu nahodilých těžeb → nižší zbytek do etátu realizovatelný v těžbách obnovních a výchovných, atd. Začarovaný kruh nebyl přetnut zvýšením obnovních těžeb, ale příčina jeho vzniku byla „nalezena“ ve špatném lesnickém obhospodařování způsobujícím vysoký podíl nahodilých těžeb. Uniklo přitom, že pokud není etát stanoven ve výši blízké přírůstu, musí při nárůstu zásob růst i podíl nahodilých těžeb na etátu, protože nahodilá těžba je způsobem péče o zdravotní stav zásoby.

Za hlavní příčinu vysokého podílu nahodilých těžeb byla označena nevhodná druhová skladba, a bylo započato s její změnou. Zatímco v roce 1950 bylo zastoupení jehličnatých dřevin 85,8%, pokleslo do roku 2004 na 75,5% (tj. o 10,3%), a naopak podíl listnatých dřevin se za stejné období zvýšil z 12,5% na 23,4% (tj. o 10,9%). Zastoupení listnatých dřevin se tedy za uvedené období zvýšilo na dvojnásobek. Za pozornost stojí, že se četnost výskytu ani objemy nahodilých těžeb následkem tak zásadní změny druhové skladby nesnížily. To může znamenat, že je význam druhové skladby z hlediska jejího vlivu na četnost a objem nahodilých těžeb přeceňován.

Zastoupení smrku se od roku 1950 snížilo o 6,8% s odůvodněním, že je příliš vysoké. Přitom v šesti Přírodních lesních oblastech (PLO) je zastoupení smrku nižší než cílové, a v dalších šesti se od cílového příliš neliší (rozdíl do 5%). Direktivní, či nediferencované plošné snižování zastoupení smrku tedy nerespektuje českou lesnickou typologii.

Za jediný způsob, jak se může lesnictví vyrovnat s hrozbou globálních klimatických změn je deklarována zásadní změna druhové skladby, aniž by se zvažovaly způsoby další: zvýšení podílu přirozené obnovy (jako způsobu biologické selekce), zkrácení doby obmýetí (jako cesty ke zvýšení počtu cyklů biologické selekce) a kritické posouzení plasticity smrku (ekotypy rostoucí na vápencích, schopnost povrchových kořenů využít i krátkodobé srážky, atd.).

Z celospolečenského hlediska je nežádoucí, aby dříví schopné zpracování na výrobky s vyšší užitnou hodnotou bylo deklasováno na pouhý zdroj energie. Je-li zjevné, že v dohledné době bude dříví v Evropě absolutní nedostatek, je absurdní stimulovat spotřebu dříví pro výrobu energií! Veškeré podpory by měly být jednoznačně orientovány do produkce dříví – tj. do lesnického využívání krajiny. Snaha o markantní náhradu fosilních paliv dendromasou je v konečných důsledcích nereálná, protože by to při soudobé energetické spotřebě společnosti znamenalo takové vystupňování poptávky po energetickém dříví, že by všechny lesy mohly produkovat jen energetickou dendromasu. Z historie Evropy přitom už úbytek lesů vyvolaný poptávkou po palivovém dříví známe!

Lesní hospodář by měl hledat způsoby, jak lesnickými opatřeními (dobou obmýetí, pěstebními modely a technikou pěstění lesů) omezit známé negativní vlastnosti hospodářských lesů, a ne bez ohledu na hospodářský výsledek přibližovat na základě vnějších tlaků hospodářský les pralesům. Trend v rozvinutých zemích (ČR nevyjímaje), je ovlivněný skutečností, že 40% světových lesů leží na území rozvinutých zemí s 20% světové populace, zatímco 60% světových lesů je na území rozvojových zemí s 80% světové populace. Většina populace rozvinutých zemí žije ve městech a ztratila vazby s výrobní a sociální dimenzí venkova. Proto se stále domáhá dalšího vyčleňování částí krajiny z hospodářského využívání a vytváří „společenskou pseudopoptávku“ po utlumení produkčních funkcí krajiny. Probíhá reálný útlum produkce obnovitelných surovin s nutností vynakládat finanční prostředky na samoučelnou „údržbu krajiny“, spočívající v kosení luk bez využití travin, pěstění lesů bez využití dříví atd. Lesníci a zemědělci se stávají „veřejnými nepřáteli“, protože v krajině hospodaří, a to se přece nesmí! Naopak, podíl vlivu na chod společnosti získávají ochránci čehokoliv, žijící v přesvědčení, že bojují „za něco velkého“. Plíživým způsobem se obyvatelům venkova přestává vyplácet obhospodařování krajiny, následkem čehož odumírá produkční funkce krajiny, na kterou jsou podle teorie úplavu navázány funkce ostatní. Nastává paradoxní stav, kdy vlivem společenské pseudopoptávky klesá produkce obnovitelných zdrojů a bude muset být nahrazena vyšším využíváním zdrojů neobnovitelných.

V dohledné době hrozí další přesun kapacit na zpracování obnovitelných surovin do regionů dosud produkčních, s následkem nevyužívání místních lidských zdrojů. Přitom již mezi lety 1960 až 2000 poklesl podíl Evropy na světových exportech dříví a výrobků ze dřeva z 54 na 50 %. Zásahy do hospodářského využívání lesů tak mají vážné důsledky pro současnost, a budou mít nedozírné následky v budoucnosti. Je chybné se domnívat, že pokud české lesní hospodářství nabídne méně dříví a ještě převážně v listnatých dřevinách, že se s tím „budou muset“ zpracovatelé dříví vyrovnat. To mohlo snad a jen do určité míry fungovat v řízené ekonomice při uzavřeném trhu, systému bilančních gescí a merkantelismu. Na globálním trhu platí diktát odběratele. Stačí snad pohled na to, že největší pilařské provozy v ČR neřežou jinou dřevinu než smrk. A pokud se v současnosti v ČR spotřebovává listnaté kulatiny jen 9,3 % objemu jehličnaté kulatiny, listnatého řeziva jen 17,2 % objemu jehličnatého řeziva a listnaté vlákny dokonce jen 4,5 % objemu jehličnaté vlákny, pak je zjevné, že pokud požadované dřeviny nenabídne český vlastník lesa, udělá to rád vlastník lesa odjinud. Komu se to nezdá pravděpodobné, nechť se podívá na zásoby dřeva v jednotlivých státech světa, jejich lesnatosti, dosavadní podíly těžeb na přírůstu, obmýtní doby, a na rozsah hospodářských omezení, které jsou v jednotlivých státech kladeny lesnímu hospodářství.

Na počátku Novověku obývalo Zemi 0,5 mld. lidí. Nyní má Země nejméně 6 mld. lidí a do roku 2100 se jich předpokládá více než 10 mld. I kdyby se spotřeba dříví na obyvatele planety a den vůbec nezvyšovala, a zůstala na současné úrovni (cca 1 kg), znamená prostý nárůst počtu obyvatel planety zvýšení poptávky po dříví na dvacetinásobek! Přitom již v 10.století bylo zřejmé, že přírodní lesy nemohou pokrýt tehdejší poptávku po dříví.

Evropské představy o přísně přírodě blízkém hospodaření v lesích, předpokládající návrat k původní dřevinné skladbě, vyloučení šlechtění lesních dřevin, záměrné nevyužívání produkčního potenciálu lesů a vymezování dalších bezzásadových území, se proto jeví ve světovém měřítku jako nereálné, a je nejvyšší čas proti nim postavit alternativní management lesů sledující maximalizaci produkce dříví jako všestranně použitelné obnovitelné suroviny. Bohužel je však vzhledem k blížícímu se kritickému nedostatku dříví a délce obmýtní lesních dřevin spíše 15 minut po dvanácté, než nejvyšší čas!

Lesnictví bylo, je, a musí zůstat hospodářskou činností využívající trvale udržitelným způsobem krajinu. Jeho transformace na pasivní ochranu přírody bez respektování základních ekosystémových vazeb, ekonomických pravidel a sociálních (demografických) vztahů může mít nedozírné následky.

Poznámka

Čerpáno bylo zejména z materiálů:

- United Nations Economic Commission for Europe,
- Food and Agriculture Organization of the United Nations,
- UNECE/FAO Timber Section, Trade and Timber Division, Geneva,
- Zpráv o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky, MZe ČR

Kontakt

Prof. Ing. Vladimír Simanov, CSc.
Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně
Lesnická a dřevařská fakulta
Ústav lesnické a dřevařské techniky
simanov@mendelu.cz

EKONOMICKÁ STRUKTURA LESNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ – RŮZNÉ SMĚRY VÝVOJE

Ing. Jiří Matějčík, CSc.

Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti, v. v. i.

Úvod

Vše je v pohybu. A jak říká jedno přísloví, že „kdo jen chvíli stál, už stojí opodál“ platí i v lesním hospodářství. Řada významných trendů a změn v systému obhospodařování lesů staví lesníky před nové problémy, ale současně se jim otevírají i nové šance. Bude jenom na nich, jak se s novými výzvami vypořádají, jak na ně dokážou rychle zareagovat, a zda-li jejich konání bude efektivní.

Příspěvek je zaměřen do oblasti lesnické ekonomiky, která reprezentuje sociální vědu, jež se zabývá komplexními otázkami v oblasti lesa a lesního hospodářství, hlavně těmi o přírodní produkci, vlastnictví lesa, konkurenci při jeho využívání, dynamice zdrojů a času. Moderní pojetí ekonomiky se nově intenzivněji orientuje jak podle chování a preferencí lidí, tak podle institucionálního uspořádání. Navíc se ekonomika stále více orientuje na biologické procesy.

V současné době ekonomika lesního hospodářství v dřtivé většině stále stojí jen na příjmech z jediného výrobku, kterým je surové dříví. U většiny lesních podniků tyto příjmy představují 80 - 100 % z celkových příjmů. S ohledem na rostoucí vnější vlivy s bezprostředními dopady do podnikové ekonomiky (omezování hospodaření z důvodu ochrany přírody, kolísání cen surového dříví, nárůst nákladů, růst požadavků společnosti na les aj.) je pro lesní hospodářství, a tedy i lesní podniky, existenčně nezbytně nutné hledat konkrétní, nová, praktická opatření pro udržení své ekonomické životaschopnosti.

Po analýze současných lesopolitických trendů v evropském prostoru, jehož jsme nedílnou součástí, můžeme konstatovat, že nové směry a principy jsou již naformulovány (rezoluce panevropského procesu na ochranu evropských lesů, Akční plán EU pro lesnictví apod.) a v podobě národních lesnických programů jsou implementovány různou měrou do národních lesnických politik a následně i do konkrétních opatření.

Mezi základní dlouhodobé směry v lesním hospodářství, o nichž se hovoří na nejrozsáhlejších úrovních, můžeme zařadit:

- a. Trvale udržitelné hospodaření v lesích (TUHL) s trendem k přírodě blízkému hospodaření
- b. Ekonomickou životaschopnost a dlouhodobou konkurenceschopnost lesních podniků, neboť bez ziskového lesního hospodářství nelze zajistit ani trvale udržitelné hospodaření v lesích
- c. Rozvoj venkova založený na využití lesního potenciálu
- d. Inovace

V následující části bude popsán jak širší mezinárodní ekonomický rámec, tak bližší zaměření na oblasti, do kterých je zapotřebí investovat nejen peníze, čas, úsilí, ale také informace, znalosti a vyšší míru koordinace než tomu bylo dosud.

Hlavní pozornost bude v příspěvku věnována problematice a souvislostem tržního uplatnění lesnických výrobků a služeb, které zatím nepřispívají ke tvorbě příjmů lesních podniků, neboť jsou zatím bezplatné.

Trendy

Následující přehled všech významných trendů můžeme zároveň pokládat za směry, které budou v příštích letech vytvářet rámec, a které budou v různé intenzitě a s různou úspěšností řešeny na národní úrovni. Tyto směry budou zároveň představovat priority, které jim přiřadí národní lesnická politika při realizaci vytipovaných opatření v rámci implementace národních lesnických programů.

Celosvětové trendy

Megatrendy

Pod pojmem „megatrendy“ si můžeme představit externí hnací síly nacházející se mimo lesnictví, ale které však na odvětví lesního hospodářství mají konkrétní dopady. Z oblasti ekonomické a sociální bychom mohli uvést např. vlivy

a. ekonomické

- rostoucí požadavky na energii a ceny fosilních paliv
- klesající podíl zaměstnanosti ve výrobních odvětvích
- rostoucí konkurence ve všech sektorech ekonomiky v kontextu globalizace
- vynořování ekonomických „obrub“ v Asii.

b. sociální

- rostoucí pohyb společnosti směrem do městských oblastí vedoucí k vylidňování venkova a k narůstajícímu požadavku městského obyvatelstva na „konzumaci“ přírodních krás
- stárnutí populace, což zvyšuje pracovní náklady a vyžaduje si vývoj nových výrobků a infrastruktúrálních služeb
- měnící se systém hodnot ve společnosti.

Globalizace

Vliv ekonomické globalizace na lesy a lesnictví je rozporuplný. Je možné zaznamenat jak nevýhody tak i výhody. Globalizace ve skutečnosti není jen negativním procesem, ale má i různé pozitivní aspekty. Otevření nových nepředvídatelných trhů pro lokálně vznikající produkty lesa a dřeva je příkladem možností, které může globalizovaný trh nabídnout.

Přesto však ekonomická globalizace ovlivňuje lesnictví, což je třeba obecně kriticky sledovat; nejdůležitější z těchto vlivů je rostoucí koncentrace lesnictví. Vlastnictví lesa a kapitálu se akumuluje do rukou malého počtu nadnárodních společností. Národní lesnické politiky nejsou již delší dobu schopné ovlivňovat společnou politiku těchto společností.

Zvláště závažné následky na lesnictví jsou patrné v zemích s vysokou lesnatostí, kde má lesní hospodaření velký význam. Jeden z hlavních dopadů je přesun pilařských provozů, průmyslu celulózy, papírenského a dřevozpracujícího průmyslu z lokalit, kde tyto provozy hrály důležitou roli pro místní rozvoj. Uplatňováním kritérií racionalizace a konkurenční výhody narušují lokální a regionální ekonomické cykly, což především na regionální úrovni vede k přerušení ekonomických vztahů a v mnoha částech k rozpuštění trhu. To, co se obecně popisuje jako řetězec dřeva, se trhá ve prospěch globálních vazeb trhů založených na nabídce a poptávce. To může vrhnout celé regiony, které mají adaptované struktury na lesnictví, do hospodářských problémů. Konkurenceschopnost původních surovin klesá zvláště v rozvinutých zemích, kde jsou pro udržitelné lesní hospodářství vysoké standardy, a to hlavně ve prospěch globálních dodavatelských toků. Tato skutečnost má dalekosáhlé následky pro lesy, životní prostředí, zaměstnanost a další.

Na druhou stranu není možné přehlížet, že mnoho problémů, např. nabídka zboží a služeb, nemůže být vyřešeno bez spolupráce s velkými nadnárodními podniky, hlavně bez toho, aniž by byly využity jejich obrovské finanční a technické zdroje, nemluvě o jejich vlivu na politiky. Proto se tedy volá po určité spolupráci mezi politiky a společnostmi. Klíčovým spojením popisujícím tento vztah je „veřejně-soukromé partnerství“ s ohledem na zájmy obou stran.

Vedle mezinárodní platformy je rovněž důležité, aby národní politika zajistila, aby globalizace neovlivňovala lesy a lesnictví způsobem, který je v rozporu se společenskými zájmy dané země. Např. důležitým cílem státu může být dosažení vysoké kvality života po celém jeho území. Ve venkovských oblastech mohou lesy hrát důležitou ekonomickou roli. Lesnictví nabízí lokálnímu a regionálnímu dřevozpracujícímu průmyslu pracovní místa a dodává suroviny. Ekonomická a sociální stabilita je v těchto oblastech silně ovlivněna, provozují-li nadnárodní lesnické podniky své obchody bez ohledu na místní a regionální poměry.

Co se týče nabídky a poptávky po dřevě a jeho produktech, bude potřeba, aby inovace zpracování dřeva dále pokračovala, aby dřevo bylo nadále konkurenceschopné s ostatními materiály.

Evropské trendy v sociálně ekonomické oblasti

Mezi **obecné trendy v lesnické politice EU** můžeme zařadit:

- vytváření znalostní a informační společnosti
- rozvoj lidských zdrojů
- úsilí o zvýšení konkurenceschopnosti
- decentralizaci
- využití finančních zdrojů z evropských fondů
- vyšší stupeň zpracování a využití dřeva
- víceoborovost při spolupráci
- zvýšení významu komunikace – kooperace – koordinace

Posledními trendy v lesnické politice EU jsou:

- implementace Akčního plánu EU pro lesnictví a princip subsidiarity a sdílené odpovědnosti
- Snaha zabránit rostoucímu ovlivňování lesnické politiky společenskými a politickými problémy mimo lesnický sektor
- Zvětšování propojení mezi lesnickou politikou a dalšími politikami
- Změny ve struktuře státní správy lesů (trend k decentralizaci, privatizaci veřejných lesnických služeb)
- Diskuse o roli státu (mají být veřejné lesy podporovány?)
- Rostoucí ekonomická liberalizace – trend směrem k liberalizaci mez. obchodu
- Vytváření globálního trhu pro mnoho lesnických materiálů a produktů, kde se tržní cena určuje podle nejnižších výrobních nákladů
- Vlastníci lesa a jejich výrobní náklady přestávají konkurovat výrobcům mimo EU
- Hodnota environmentálních a sociálních funkcí lesa
- Zavádění tržně orientovaných nástrojů k podpoře TUHL (certifikace)
- Snaha zajistit ekonom. životaschopnost TUHL a konkurenceschopnost lesnictví

- Narůstající důraz na ochranu přírody a podpora biologické diverzity lesních ekosystémů
- Vůdčí role EU při implementaci Kjótského protokolu
- Rámec pro koherentní veřejné politiky s koordinovanými cíli, strategiemi a nástroji je považován stále více za zásadní k překonání výzvy na komplexní využití území (půdy)

Ze strategických materiálů nelze opomenout ani cíl **Lisabonské strategie EU (2000)**, podle kterého by se EU do roku 2010 chtěla stát nejkonkurenceschopnější a znalostní ekonomikou s vyšším počtem lepších pracovních míst a větší sociální soudržností. Znamená to vydat se cestou:

- většího důrazu na výzkum, technologický rozvoj a inovace
- vytvoření Jednotného evropského výzkumného prostoru
- nezbytnosti strategického, široce sektorového myšlení, vývoje širších a dlouhodobých vizí pro stanovení záměru a priorit pro lesnický výzkum v EU v 21. století

Z důvodu protichůdnosti některých dílčích cílů byla v roce 2005 provedena revize Lisabonské strategie s tím, že hlavní důraz byl položen na preferenci růstu a zaměstnanosti, menší důraz pak na ekologii a sociální oblast: Byly formulovány stěžejní směry jako např.

- rozvoj dlouhodobých růstových faktorů
- investování do znalostí a přizpůsobivosti lidského činitele
- zlepšení přenosu poznatků výzkumu do hospodářské praxe
- překonání odtrženosti univerzit a technických vysokých škol od podnikatelské sféry
- zaměření na sofistikovanější výrobu a služby s vyšší přidanou hodnotou, výzkum a vývoj, inovace.

Při tvorbě **Akčního plánu EU pro lesnictví** byla zveřejněna **základní vize**, která zní:

„Lesy pro společnost: dlouhodobé multifunkční lesnictví uspokojující potřeby společnosti.“

Celkovým ekonomickým cílem Akčního plánu EU pro lesnictví je zdokonalit dlouhodobou konkurenceschopnost lesnictví a zvýšit trvale udržitelné užití lesních výrobků, zboží a služeb. To zahrnuje

ekonomické cíle:

- podporu ekonomické životaschopnosti multifunkčního, trvale udržitelného lesního hospodářství (zahrnuje: vývoj metod internalizace hodnoty všech lesních výrobků a služeb, např. oceněním ochranných nebo nehmotných funkcí lesa, výzkum podnětů a mechanismů)
- vývoj nových a inovativních lesnických výrobků, zboží a služeb (zahrnuje mj. konkurenceschopné stavební materiály, chemické prostředky na bázi lesních rostlin, koncepty přírodní turistiky aj.)
- podpora užití lesní biomasy k energetickým účelům (zahrnuje mj. podněty pro rozvoj decentralizované sítě sběru dřevní biomasy, výrobní jednotky na výrobu tepla a elektřiny)
- mobilizaci lesní produkce a optimalizaci alokace suroviny (zahrnuje mj. zvýšenou kooperaci mezi vlastníky lesa, zdokonalené lesnické informační a plánovací systémy, poradenské služby apod.)

a

sociální cíle (hlavním cílem je přispět ke kvalitě života):

- zdokonalení příspěvku lesů, lesnictví a souvisejícího zboží a služeb k venkovské ekonomice (zahrnuje mj. potenciály ve vztahu k zaměstnanosti, kulturní aspekty lesů apod.)
- přírodní krásy, zdraví, rekreace a kultura pro městskou společnost (zahrnuje dostupnost rekreačních lesů a zlepšenou přístupnost pro městskou a stárnoucí populaci)
- ochranné funkce k zabezpečení infrastruktury (zahrnuje ochranu obydlí, cest, polí apod. před lavinami, záplavami, hlukem apod.)
- zdokonalení informací a komunikace o lesnickém zboží a službách poskytovaných společností (zahrnuje budování kapacit na všech úrovních vzdělávání a školení, využití elektronických médií, semináře pro politiky a rozhodovací sféru atd.).

Evropský lesnický sektor bude v budoucnu klíčovým přispěvovatelem k trvale udržitelné ekonomice. Velký význam klade EU rozvoji regionů a venkovských ekonomik. A právě lesy jako součást venkova představují významný potenciál, tedy prostředek k rozvoji venkova.

Z procesu **Ministerských konferencí na ochranu lesů v Evropě (MCPFE)** nelze nezmínit **rezoluci č. 2** schválenou **ve Vídni 2003**, a týkající se nutnosti zvýšení ekonomické životaschopnosti trvale udržitelného obhospodařování lesů v Evropě. Signatáři rezoluce připomněli, že ekonomická životaschopnost je klíčovým pilířem trvale udržitelného hospodaření v lesích a má zásadní význam pro zachování lesů a jejich víceúčelových funkcí pro společnost, protože přispívá k trvale udržitelnému rozvoji a obživě lidí, zvláště ve venkovských oblastech.

Za dlouhodobé trendy v lesním hospodářství, které nejsou podmíněny konjunkturou nebo kalamitou, lze uvést

1. Produkty s nízkým stupněm přidané hodnoty stále více ztrácejí podíly na trhu v méně vyvinutých zemích,
2. Trend k oběžnému hospodářství posiluje substituční procesy, a tím vytlačuje zejména slabé dřevo,
3. V celé Evropě naroste více dřeva než se ho plánovitě vytěží,
4. Zhruba od počátku 70. let narůstají požadavky společnosti na ekologické a rekreační služby.

Počet ekologicky orientovaných domácností a produktů roste. Stoupající trend ekologické poptávky je nesporný. Tyto trendy je nutno vidět v jejich celistvosti, poněvadž posuzování jednotlivých problémů vyvolává dojem, že pomocí jednotlivých řešení lze dosáhnout citelných zlepšení, čímž se nedosáhne vlastních nutných závěrů a důsledků.

Vedle krizových strategií při slabém odbytu surového dříví je však zapotřebí mít také perspektivu. Dřevo jako jediného nositele výnosů lesního hospodářství již nelze ospravedlnit, jestliže stoupající spotřeba na trzích s dřevěnými polotovary a hotovými výrobky ze dřeva již nepůsobí jako stoupající poptávka po surovinách lesního hospodářství.

Hospodářský obor, který pro rostoucí poptávku nenabízí žádné produkty, respektive tyto služby dává zdarma k dispozici jako funkce lesa nad zákonem předepsaný rámec nebo chce poptávku uspokojit jen do té míry, jak to vyplývá z rámce procesů sdružené výroby, nevzdává se jen své ekonomické budoucnosti. Jsou mu také víc a více odebírána oprávnění k jednání o jejich výrobním potenciálu, poněvadž jiní využijí jejich výrobní možnosti pro pokrytí poptávky lépe.

Ještě více devastující je politika, která svalí náklady na infrastrukturní služby lesa na cenu dřeva, poněvadž tím z ekonomického hlediska nejen podporuje substituční procesy ve vztahu k surovému dřevu, nýbrž také oslabuje konkurenceschopnost následných trhů (polotovary a hotové výrobky ze dřeva) s tím výsledkem, že tyto méně porostou nebo budou dokonce klesat a v důsledku toho bude nutno stále více infrastrukturních nákladů rozdělit na stále méně krychlových metrů dřeva.

Tato spirála se roztáčí se známými důsledky pro situaci z hlediska očekávaných výnosů lesních podniků. Jestliže se celý obor ztrácí, neznamená to nic jiného, než že dotčené podniky ztrácejí význam na trzích, na kterých zdomácněly a nepodařilo se jim vybudovat trhy nové.

Je potěšitelné, že snahy o nové trhy se dřevem (např. energie) nechaly vyklíčit nové naděje. Společné snahy u podporu odbytu dřeva je nutno jednoznačně podporovat a dále rozvíjet. Ale i nové trhy se dřevem by pro lesní hospodářství představovaly pouze dílčí řešení. Trvá totiž i nadále problém, že ti, kteří poptávají ekologické a rekreační služby budou dále omezovat ekonomický prostor lesního hospodářství pro vyjednávání, jestliže mohou získat přístup k těmto službám lesa pouze politickou cestou.

Návrh struktury cílů NLP II v sociálně ekonomické oblasti

Pokud dále uvedené sociálně ekonomicky zaměřené cíle, klíčové akce a návrhy opatření z **Národního lesnického programu (NLP II)** na období 2007-2013 posoudíme z hlediska toho, co řeší Evropa a co chceme řešit v podmínkách českého lesnictví, tak můžeme konstatovat, že jsme plně v souladu. Problémy a jejich formulace jsou celoevropsky přibližně stejné, takže v podstatě nejde o nic jiného než se do řešení těchto směrů (cílů) co nejrychleji a systematicky pustit a ukázat svoji (ne)akceschopnost.

Cíl 1: Zlepšení dlouhodobé konkurenceschopnosti – pilíř ekonomický

KA1: Zvýšit ekonomickou životaschopnost a konkurenceschopnost trvale udržitelného obhospodařování lesů

KA2: Podpořit výzkum a technologický rozvoj s cílem zvýšit konkurenceschopnost lesnického sektoru

2.3 Založit technologickou platformu pro LH a navazující průmyslová odvětví s cílem podpořit inovace a technologický rozvoj v lesnickém sektoru

2.4 Vytvořit ekonomické, případně legislativní podmínky pro intenzivnější spolupráci mezi výzkumem, podniky a třetími stranami při zavádění inovací a vývoj nových produktů, postupů, technologií a efektivních trhů

2.5 Pokračovat v rozvoji metodik hodnocení a oceňování netržních funkcí lesů vzhledem k různým pohledům na způsob ocenění a vyhodnocení praktické použitelnosti

KA3: Zlepšit zhodnocování a marketing lesních nedřevních užitků a služeb

3.1 Vytvořit podmínky a předpoklady (informační, legislativní, motivační) k rozšíření příjmů vlastníků lesů, např. tržním uplatněním určitých rekreačních a environmentálních služeb a zboží včetně vybudování účinného marketingu s účinnými technologickými, organizačními a produktovými inovacemi.

3.2 Zajistit z právního hlediska úhradu služeb vlastníků lesa, kteří hospodaří způsobem prospívajícím kvalitě vody (např. do doby harmonizace vodních užívacích práv v EU odměňovat vlastníky lesa za jejich výkony pro udržení kvality podzemních vod pomocí tzv. „vodního haléře“).

KA4: Propagovat a podporovat využívání lesní biomasy pro výrobu energií

Cíl 3: Zlepšení kvality života – pilíř sociální

KA13: Zvýšit přínos lesů a lesnictví (lesnického zboží, služeb) pro rozvoj venkova

1.1 Podporovat zakládání a rozvoj mikropodniků na venkově včetně vytvoření informačního a poradenského systému.

1.6 Vypracovat rámcové podmínky pro posílení rekreačního využívání lesa, zejména lesní cestní sítě, a vytvářet příležitosti pro poskytování tohoto druhu služeb.

1.7 Podporovat rekreační využívání lesa diferencovaně podle velikosti, druhu vlastnictví a kategorie lesa.

Internalizace externalit

Pod názvem „internalizace externalit“ si můžeme představit klíčovou akci KA3 z NLP II označenou jako „**Zlepšit zhodnocování a marketing lesních nedřevních užitků a služeb**“, kterou bychom mohli pokládat za důležitou pro sociálně ekonomický rozvoj lesního hospodářství.

Internalizaci externalit čili snahu odvětví lesního hospodářství, resp. lesních podniků, o **komerční zhodnocení (tržní realizaci) lesnických výrobků, zboží a služeb** (např. vybraných rekreačních a environmentálních služeb) můžeme pokládat za strategicky nejvýznamnější směr, pokud v tomto okamžiku pomineme nezastupitelnou úlohu lesa jako producenta dřeva a všechna racionalizační opatření zaměřená na zvýšení konkurenceschopnosti, jež jsou obsahem KA1.

Prodej dřeva je v současné době bezpochyby nosnou ekonomickou základnou lesního hospodářství, ale neexistuje žádný racionální důvod, proč by se měly lesní podniky fixovat na jediný produkt, který nezřídka čelí stagnujícím, respektive klesajícím odbytovým trhům. Jednostranná struktura nabídky lesního hospodářství se spíše projevuje jako stále více nedostatečná k tomu, aby vedla k řešení aktuálních výzev.

Ten, kdo se ale na druhé straně setká s rostoucí potřebou ekologických a rekreačních služeb poskytovaných a/nebo přidělovaných zdarma, ztrácí ekonomická dispoziční práva a práva k jednání.

K tomu, aby ekonomika lesnictví nebyla postavena jenom na produkční funkci dřeva, někde již dnes nedřevní užitky (např. korek) významně přispívají k příjmům vlastníků lesa a k rozvoji místního průmyslu. Inovační podnikatelské iniciativy jako je ochrana zdrojů pitné vody, ekoturistika, přírodní turistika, rekreace, myslivost atd. je již dnes zdrojem příjmů a měl by být iniciován rozvoj nových trhů.

Do budoucna již nebude stačit orientovat se pouze na úspory nákladů, ale bude třeba hledat nové trhy a nové zdroje příjmů. Nové směry bude možné realizovat jen s podporou inovací (vytipováním vhodných inovačních oblastí jako jsou nové produkty a služby a s využitím kvalitních informací a znalostí).

Přírodovědné (kauzální) a účelové (teleologické) chápání pojmu funkce

Jedním z východisek při objasňování slova „funkce“ a „účinek“ může být **teleologická teorie národohospodářská** jako ekonomická teorie, **zdůrazňující účelovost a cílevědomost v hospodářském chování podniků**, bank, domácností apod. Odmítá příčinné souvislosti jevů a nahrazuje je subjektivními vztahy. Zkoumá systémové uspořádání - pořádek v hospodářské aktivitě je základem pro teorii cen, úvěrů, úroků, kurzů, mezd a daní. Vznikla ve 20. letech 20. století. Zakladatelem a hlavním představitelem je Karel Engliš.

Můžeme si k tomu uvést jeden názorný příklad. Mezi lesem a vodním režimem je závislost v tom smyslu, že les zadržuje atmosférické srážky a zpomaluje odtok vody z povodí, les má tedy retenční účinek - nebo, chceme-li, můžeme říci, že má ve smyslu přírodovědného (kauzálního) působení retenční funkci. Tuto funkci má les jak v přírodním lese, nedotknutém rukou člověka, tak také v obhospodařovaném lese, který člověk využívá na dosažení vodohospodářských cílů. Ale když zaměříme hospodaření v lese na využívání retenčního účinku lesa, přisuzujeme lesu retenční poslání a uplatňujeme v lesním hospodářství retenční úlohu lesa, čili takto využívaný les získává retenční funkci. Je evidentní, že zde označujeme slovem „funkce“ jiný pojem, než v prvním případě. Můžeme říci, že les má retenční „poslání“, když lesní hospodářství využívá retenční „účinek“ lesa pro uspokojování lidských potřeb. Kdybychom však nerozlišovali rozdílný význam slova funkce a řekli, že les má retenční „funkci“, když lesní hospodářství využívá retenční funkci pro uspokojování lidských potřeb, znamenalo by to, že les má funkci ve smyslu kauzálního působení jen v tom případě, když má současně také funkci ve smyslu teleologickém, což je evidentně nesprávné.

Rozdíl mezi funkcemi lesa v kauzálním a teleologickém chápání je následující:

V kauzálním nazírání zjišťujeme, že "**A má za následek B**" (les má za následek retenci srážek). V teleologickém vztahu vytyčujeme postulát: "**Je třeba udělat A, aby nastalo B**". (je třeba v lese hospodařit tak, aby se využil jeho retenční účinek!).

V uvedeném případě kauzální funkce lesa vyjadřuje vztah mezi lesem a vodním režimem, teleologická funkce vyjadřuje vztah mezi **lesem a lidskou společností**.

Kauzální funkce lesa je předmětem přírodních a technických věd, teleologickou funkci zkoumají ekonomické a společenské vědy. Kauzální funkce se vyskytuje v lese jako takovém, tedy i mimo sféru lesního hospodářství, teleologická funkce se vyskytuje jen tam, kde člověk hospodaří a využívá les záměrně pro uspokojování potřeb společnosti (Weber, 1926).

Funkce jsou schopnost území s lesy poskytovat zboží a služby.

Zboží je fyzikální aktivum vyrobené účelově nebo náhodně v kombinaci s produkcí dřeva, např. kubický metr čisté vody, počet ulovené zvěře apod. Zboží se dá dobře kvantifikovat a transformovat do ekonomické tržní hodnoty.

Služby jsou méně hmotné vlastnosti, po nichž existuje poptávka, např. příležitosti k rekreaci, ochranné funkce, přirozená stanoviště apod.

Funkce lesa při teleologickém chápání jsou užitky lesa v podobě lesních produktů (zboží a služeb), které společnost přímo či nepřímo využívá. K jejich získání člověk cílově hospodaří a využívá les záměrně za účelem uspokojení svých potřeb.

Funkce lesa ⇒ výkony lesního hospodářství ⇒ vyrobené užitky ⇒ **SLUŽBY**

Funkce lesa při kauzálním (přírodovědném, ekosystémovém, naturálním) chápání jsou účinky lesa, jež působí nezávisle na existenci člověka.

***

Vztah mezi přírodovědným systémem a ekonomickým systémem se prostřednictvím pojmu „funkce“ spíše zastírá než objasňuje.

Používání fyzikálních pojmů pro objasnění ekonomických stavů se blíží k nule.

Ekonomické a politické vztahy mezi lesem a člověkem se určují obchodním rámcem trhu a společností, a ne tím, zda-li lesník pracuje či nepracuje. Můžeme říct, že **vztah mezi lesem, lesním hospodářstvím a společností určují právní vztahy**. Právní vztahy rozhodují o tom, kdo a v jakém rozsahu může les využít k produkci anebo ke spotřebě.

Struktura vztahů mezi lesem a člověkem se nedá rozlišováním mezi „výkony“ a „účinky“ ani vyjasnit ani postavit. Určí se prostřednictvím obchodních vztahů a prostřednictvím chování hospodářských subjektů v rámci těchto práv. Tím je třeba vysvětlit, že sběr hub je v Německu volný, v Nizozemsku může být zakázán a v Itálii je vynikajícím obchodem. Rozdíl je třeba vysvětlit obchodními vztahy a jednáním.

Přechod od nauky o funkcích lesa k nauce o produktech

Jestliže je však nutno rozdělovat stále větší množství nákladově efektivních služeb na stále menší „masu“ nositelů nákladů, respektive jestliže je stále více omezován prostor lesních podniků pro jednání požadavky ekologických a rekreačních služeb, přinesou úspěchy při snižování nákladů v nejlepším případě úsporu času, ale žádnou perspektivu.

Pro realizaci budoucích záměrů lze proto doporučit **přechod od nauky o funkcích lesa k nauce o produktech lesa**. Obchodní vztahy lesní podniky nedostatečně využívají, protože uvažují převážně v kategoriích „nauky o funkcích“, namísto ekonomických a právních kategorií.

Lesní podniky se stanou úspěšnými teprve tehdy, když zcela využijí své obchodní vztahy a svoje produkty postaví tak, že se stanou u spotřebitelů žádanými. Zpravidla se pro to bude muset tvrdě pracovat. Úspěch se však dostaví jenom s obchodními vztahy a atraktivními produkty. Krůpěje potu lesníků ale ještě nejsou žádnou kategorií úspěchu.

Infrastrukturní služby lesa jsou lesním hospodářstvím stále ještě posuzovány v pasivním smyslu jako funkce. Příspěvek se zabývá nutností a možnostmi aktivního využití produktových šancí. Vedle kalkulace nákladů je nutno v daleko širší míře uspořádat funkce jako produkty, aby byl užitek pro poptávající výraznější a aby se otevřely cenové šance.

Služby lesa nemají cenu, dokud jsou definovány pouze jako funkce a nikoli jako produkty. Funkce v tomto pojetí nejsou tedy produkty!

Mezi poskytnutím služby a její nabídkou jako produktu stojí vlastní výrobní proces, který službě získá všechny ty dodatečné atributy, které jí pro uživatele dělají použitelnou, a tím vytvářejí užitek.

Tento deficit je nutno shrnout pod heslem "mezera v produktech". Četné služby lesa jsou sice převážně produkovány, respektive zachovány, ale dokud nebudou převedeny na produktové myšlenky, mohou být financovány pouze formou odškodnění nebo státní podpory.

Politický tlak, který na lesní hospodářství spočívá, je nutno přičíst tomu, že spojení mezi vypracováním služby a poptavatelem téměř neexistuje. Vír poptávky je u infrastrukturních služeb mnohem větší než u produkce dřeva, ale z nedostatku nabídky se projevuje pouze politicky a nikoli ekonomicky.

Lesnictví se musí zabývat mnohem účinněji než dosud problémy společnosti tím, že bude připravovat nabídky služeb pro společenské požadavky. Potřebujeme dlouholetou diskusi a možná ještě i spory o tom, co je ve své podstatě "přírodní lesnictví"? Nebo potřebujeme mnohem více koncepce lesnictví, které vypracovávají nabídky služeb pro stávající poptávku (vodní hospodářství, biotopy, rekreace, ochrana druhů, kompenzace CO₂) a nabízejí stávající poptávce jejich získání?

Lesní hospodářství potřebuje obojí ve formě dvojí strategie: lesnické "základní požadavky" pro vlastní jednání a lesnické "produktové koncepce" pro různorodou společenskou potřebu.

Hospodářský rámec, ve kterém se lesní podniky pohybují, se v podstatě vyznačuje dvěma prvky. Tyto prvky jsou suverenita konzumentů (legitimace tržního hospodářství) a hospodárnost, to znamená umět využít to, co jim nechává otevřeno podmínka hospodárnosti. Hospodářský rámec ponechává zcela otevřeno, jaké produkty se budou vyrábět. "Suverenita konzumentů" pro přání, která jsou velmi oblíbená, ale nejsou placena, existuje stejně málo jako "suverenita producentů", jako právo vyrábět pouze jeden jediný produkt, poněvadž jsme tomu již po desetiletí přivykli.

Dnes nevíme, jaké výsledky budou tyto procesy produkovat v budoucnu. Služby, které za dnešních podmínek nemají žádnou užitnou funkci, mohou být již zítra velmi žádané a obráceně. Regionální (mezinárodní) rozdíly v užívání jsou stejně tak myslitelné, jako mnohem mnohotvárnější diferenciací služeb lesa. Proto je právě pro lesní hospodářství jako komplexní evoluční systém tak významné zvýšit schopnost vyvíjet se, než se - ve většinou oboustranně ideologicky zbarvených debatách o "prioritě funkcí" - fixovat na stavy, které nemají ani všeobecnou platnost, ani stálost, nýbrž jsou pouze na obtíž.

Další vývoj nauky o funkcích lesa

Jestliže vycházíme z vývojových trendů uvedených v úvodu, spočívá problém lesního hospodářství nejen v situaci z hlediska očekávaných výnosů, nýbrž také ve ztrátě práv k jednání, poněvadž úpravy ekologických a rekreačních služeb, tato práva stále více omezují, respektive jiné sektory tyto úkoly přebírají a tím nutí lesní podniky nebo lesní správy, aby zúžily hranice, které si samy vytyčily. Nauka o funkcích lesa již nemá ekonomický základ.

Krizový management a kompenzace škod jsou nutné, ale není to žádná perspektiva budoucnosti. Pro celkový úspěch je vedle úspěšného využití dřeva také rozhodující koncepce pro pokrytí ros-

toucí potřeby ekologických a rekreačních služeb. Pro další vývoj nauky o funkcích lesa na nauku o produktech lesa jsou důležité především dvě věci:

1. Služby lesa je nutno uspořádat aktivně, a tím se zároveň nesmířit s problémem nevyloučitelnosti a malé rivality, nýbrž ho ovlivňovat.
2. Vytvořit institucionální rámcové podmínky pro realizaci na trhu. Teprve existující instituce a smluvní řešení umožní přístup k trhu.

Problémem snad není ani vlastnictví státního lesa, nýbrž stanovení jeho cíle. Dokud například bezplatně rozdává rekreační služby ve špatně chápané společenské odpovědnosti, rozdává současně tržní šance soukromých vlastníků lesa. Soukromý vlastník lesa, který od lesa vyžaduje nejen služby, nýbrž za to také požaduje protislužby (což my považujeme při mnohem "bezcenějších" službách za samozřejmé), není považován za úspěšného podnikatele, nýbrž je znovu středem veřejné kritiky, poněvadž společnost nediferencuje své nároky podle skupin vlastníků lesa. Podle ekonomie životního prostředí podporuje takovéto jednání nadměrné užívání (bezplatná spotřeba) a nedostatečné zásobování (žádné výrobní motivace).

Je nutno se zabývat rozhodovacími procesy konečných uživatelů, aby je bylo rovněž možno realizovat. Ekonomický úspěch je závislý na nabízení služeb orientovaných na spotřebitele. Přitom je také nutno brát zřetel na právní problémy. Tyto spočívají na jedné straně v tom, že stávající zákony omezují právo na smluvní jednání, na druhé straně v chybějící struktuře trhu. Teoretická hospodářská literatura o neschopnosti ekologických výkonů konkurovat přehlíží, že trhy nefungují jako automaty samy od sebe, nýbrž že vyžadují komplexní systém pravidel a institucí. Tak, jako existuje "zbožíznalectví dřeva" pro výrobky ze dřeva, je zapotřebí také "zbožíznalectví pro ekologické a rekreační služby". Zde může věda pomoci praxi při rozvoji jeho potenciálu. Tento úkol tržního hospodářství je však poněkud obtížnější, než "prodávat zem".

Uvedení rekreačních produktů lesa na trh a právo vstupu do lesa

Potřeba obyvatelstva na rekreaci v přírodě je velká a přání těch, kteří rekreaci vyhledávají, jsou stále náročnější. Vlastníkům lesa se nabízí rozvoj zvláštních "rekreačních produktů", které by uspokojovaly a usměrňovaly tyto potřeby a kterými by kromě toho mohli vyprodukovat dodatečný příjem. Toto lze provést tak, že vlastníci lesa uzavřou soukromoprávní smlouvy o užívání s jednotlivými osobami, určitými zájmovými sdruženími nebo s prostředníky. Na druhé straně však vyvstává otázka, které právní požadavky je nutno respektovat při uvádění takovýchto rekreačních produktů na trh.

Právním vstupem do lesa se především stává přípustný pohyb chodců v lese. Tento zahrnuje například procházení, běhání, turistiku a odpočinek, stejně jako pobyt v lese, pokud je obvyklým způsobem spojen s rekreačním účelem. Přinášení věcí a vykonávání rekreačních činností v lese však nemohou být neomezeně zařazovány pod pojem vstupu. Umísťování stolů a židlí, upevňování slunečníků, stanování a zřizování ohnišť nejsou běžné činnosti v rámci vstupu do lesa. Také zanechávání věcí v lese nespadá pod pojem vstupu do lesa.

Bezúplatnost různých forem užívání lesa je nutno ospravedlnit s tím, že tyto budou povoleny pouze za účelem rekreace a normálně na lese nezpůsobí žádné zvláštní škody.

S ohledem na formy užívání lesa, které vlastník lesa nemusí tolerovat, je nutno otázku vybírání finanční úhrady posoudit jinak. Za dodatečně povolené formy užívání lesa a za poskytnutí zvláštních rekreačních zařízení je vlastník lesa v zásadě oprávněn vybírat finanční úhradu. To vyplývá z toho, že není ze zákona povinen tyto formy užívání tolerovat. Zde se tedy nabízejí možnosti k rozvíjení "rekreačních produktů".

V každém případě se pak naskýtá otázka, v jaké formě má být finanční úhrada za soukromoprávně povolené činnosti vybírána. Pokud je přitom omezen obecný a volný vstup do lesa za účelem rekreace tím, že například bude uzavřeno zvláštní zařízení a bude zřízeno platební místo, je nutno zkoumat právní požadavky v této souvislosti.

Zájmy spíše orientované na využití volného času stojí v určitém konfliktu s cílem ochrany lesa, poněvadž se podporuje představa lesa jako parku pro volný čas a přitom se opomíjejí ekologické problémy, které jsou tímto vyvolány. Proto takovýmto zařízením pro volný čas zpravidla nelze přiznat žádnou ochranu ani tehdy, když pro ně není mimo les dostatek prostoru, jak je to například u lyžařských běžeckých tratí. Je ale nutno poukázat na to, že dobrovolné dohody o finanční úhradě např. za užívání lyžařských běžeckých tratí nepředstavují žádnou uzavírku a měly by být tedy právně nezávadné.

Třebaže právo na vstup do lesa není zásadně proti uvádění rekreačních produktů na trh, mohou v praxi vzniknout určité problémy nebo nedostatky týkající se rozsahu dispozičních práv vlastníka lesa na straně jedné a užívacích práv návštěvníků lesa na straně druhé. Aby se usnadnilo uvádění rekreačních produktů na trh, bylo by výhodné, kdyby zákonodárce jasněji formuloval práva vlastníků lesa. Mohl by k tomu výslovně předpokládat, že je vždy nutný souhlas vlastníka lesa, jestliže užívání lesa překračuje účel rekreace. Kromě toho je třeba jasně formulovat, že vlastník lesa smí za užívání tohoto druhu také vybírat finanční úhradu.

Úloha lesních produktů a služeb

Rozvoj a obchodování lesních produktů a služeb přesahující rámec produktů dřeva je integrální součástí evropského chápání udržitelného obhospodařování lesů. Přesto však realizace politických dohod často stagnuje a jen málokdy pronikne do operativní podnikové úrovně. K tomu všemu ještě vzniká otázka, kteřé produkty lesa odpovídají sociální povinnosti ve smyslu funkcí lesa a které by navíc byly obchodovatelné, ale z různých druhů obchodovatelné nejsou nebo být nemohou.

Mají-li se ostatní lesní produkty a služby stát součástí zájmu dalších možných ekonomických pilířů lesního hospodářství, je třeba od jejich identifikace k zavedení urazit ještě značný kus cesty. Jako v mnoha jiných oblastech udávají závěry Ministerské konference o ochraně lesů v Evropě v oblasti udržitelnosti jen rámcové podmínky. V současnosti se zkoumá podpora inovace v oblasti obhospodařování lesů a její demonstrování a rozšiřování informací o ní pomocí možných způsobů. Přitom bylo zjištěno, že by změna struktury vlastníků lesů mohla podmiňovat vyšší přijatelnost změn formy obhospodařování lesů.

Je třeba ještě vyjasnit, zda postulát multifunkčnosti, který je podřízen souběžnému a udržitelnému plnění všech funkcí lesa, ovlivňuje spektrum výroby. Doposud ještě není jasné, jaký vliv by měla změna systému produkce-služby a jak by mělo vypadat rozdělení interních (provozních) a externích (společenských) nákladů na služby poskytované lesy.

Princip zajištění práce, příjmu a kvality života je ústřední motivací udržitelného obhospodařování lesů. Klesající čerpání hodnot, zvýšené riziko způsobené klimatickými událostmi, a rostoucí tlak na trhu dřeva jsou důležité faktory při plnění úkolů hospodaření v lese. Zajištění lesního hospodaření rozrůzněním nabídky produktů a silné komerční využití dosud neobchodovatelných výrobků je významným předpokladem pro trvalé udržení funkcí lesa a pilíře venkovského rozvoje, který vytváří pomocí nových systémů produkt-služba zaměstnání a udržuje obhospodařování kulturní krajiny.

Lesy a ekonomika regionů

V regionech je uložen ohromný budoucí potenciál v podobě zhodnocení dřeva, při vytváření dodatečných zdrojů příjmu za tržní realizaci lesnických služeb (ekologických a rekreačních funkcí lesa, aj.), při tvorbě pracovních příležitostí, energetickém využití dřeva apod.

Jde především o to, aby vlastníci lesa začali využívat stávajících vlastnických práv k jednání. Někdo možná namítne, že u nás to podobně jako v zahraničí nepůjde (dobrovolné smlouvy, akceptování finanční úhrady za poskytnuté dodatečné služby ze strany veřejnosti apod.), ale i tam problémy s uváděním nových rekreačních a environmentálních produktů na trh s sebou neslo řadu problémů. Houževnatostí a vytrvalostí se stanovených cílů přece jenom ve většině případů dosáhlo.

Pro dosažení úspěchu musí lesníci prokázat svoji profesionalitu a kompetentnost i mimo les, což znamená více komunikovat a kooperovat a zlepšit obraz lesního hospodářství na veřejnosti.

Důležitá je především chuť začít, začít něco postupně měnit. V konečném výsledku tak lze dosáhnout i větší diverzifikace příjmů lesních podniků. Je zcela zřejmé, že bez kapek potu našich lesníků a dalších zainteresovaných osob se to nepodaří. Pouze prosperující lesní podniky mohou zajistit i prosperující lesní hospodářství a přispět tak k venkovské ekonomice, a tedy k rozvoji regionů (venkova), kde hospodaří.

Jen aktivní přístup všech lesnických aktérů na venkově může přinést pro venkovskou ekonomiku profit!

Inovace

Podpora inovace se dnes stala nosným pilířem hospodářské politiky. Inovace je v politice a vědě považována za hnací motor hospodářského rozvoje, měla by zajistit konkurenceschopnost a pracovní místa a považuje se za prostředek pro dosažení udržitelného rozvoje. Také podpora rozvoje venkova sází více na podporu inovace jako na nosný pilíř lisabonské strategie Evropské unie.

Strukturální změny v sektoru a vývoj cen dřeva si vyžádaly typickou racionalizaci a představují ztrátu pracovních míst. Současně však otevírají nová společenská očekávání pro venkovské oblasti nové šance, v jejichž rámci bude možné nabízet nové produkty a služby.

Slibnou inovační oblastí je oblast

- a. dřeva,
- b. energie,
- c. služeb životního prostředí,
- d. rekreačních služeb.

Tato situace se odráží ve starých a nových členských zemích EU odlišným způsobem, protože země východní a jižní Evropy musí projít hlubším hospodářským a politickým procesem restrukturalizace.

Drobní vlastníci lesů (do 100 ha) nabízejí málokdy něco více než je kulatina, průmyslové dříví a palivové dříví, a kdo ví, zda vůbec s produkty lesa obchodují. Větší podniky naproti tomu nabízejí typicky širokou paletu produktů dřeva a ostatních lesních produktů a služeb. Pro ostatní lesní produkty jsou charakteristické tradiční produkty jako je štěrk a také tradiční služby jako právo výkonu myslivosti a pronájem. Kromě této známé nabídky se objevují i nové produkty jako např. štěpka nebo služby v oblasti bioenergie, ochrany přírody a turistické nabídky.

V oblasti **ostatních lesních produktů** dominují zavedené produkty jako je štěrk, zvěřina, lesní plody a houby. Uvažuje se sice o novém zboží, jako je voda, chemické látky obsažené ve dřevě nebo jehličí nebo byliny, ale praktické příklady nelze téměř najít. Novým významným produktem, který není užitkovým dřívím, představuje lesní štěpka pro energetické účely. Štěpka se prodává v mnoha případech jako taková, přesto však mnohdy lesní podniky v zahraničí provozují zařízení na výrobu bioenergie samy a obchodují s elektrickým proudem a teplem jako přeměněným produktem nebo službou.

V oblasti využívání **bioenergie** byl např. v Rakousku podrobně zkoumán proces vývoje. Rakousko je v oblasti využívání obnovitelné energie na špičce, což je způsobeno mimo jiné i energetickým zhodnocením lesní biomasy. Od poloviny 80. let vznikaly ve venkovských oblastech četné dálkové výtopy, kde se topilo lesní štěpkou. Zvláštností Rakouska je, že provozovatelé jsou ze dvou třetin zemědělská družstva. V současné době vznikají velká zařízení, která produkují proud a teplo a často mají lesnické spolupřevodce. Přírůstek kapacit je tak velký, že v rámci lesnického a dřevařského sektoru vznikla žhavá diskuze o zásobování surovinou a možnostech mobi-

lizace dřeva. S novou poptávkou se rozvíjí i podniky, takže Rakousko zaujímá v oblasti drobných a středních výtopen využívající biomasu vedoucí pozici na trhu. Obce získaly obrovský význam jako odběratelé, jako schvalující úřady a částečně také z důvodu finanční podpory.

Rozvoj **služeb v oblasti životního prostředí** probíhá většinou ve spolupráci mezi vlastníky lesa a aktéry ochrany přírody, lesnické instituce se téměř nezapojují. Celkově lesní hospodářství aktivně téměř nevystupuje jako tržně orientovaný poskytovatel služeb ochrany přírody. Iniciativa vychází především ze státních nebo soukromých institucí. Služby ochrany přírody se však soukromým zájemcům poskytují jen ojediněle

Rekreační služby jsou často vlastníky pozemků na venkově nabízeny v souvislosti s „dovolenou na statku“, což je důležitou turistickou nabídkou v oblastech Německa, Itálie, Rakouska, Švýcarska a Slovinska. Lesní majetek a zdroje lesů k této nabídce přispívají však jen málo, ačkoliv do úvahy přichází celá řada rekreačních služeb souvisejících s lesy:

Lesničtí aktéři se spíše zaměřují na institucionální úroveň, na snížení nákladů a technologický rozvoj, ale méně již na inovace produktů a služeb, což je v souladu s typickou vlastností inovačních systémů v tradičních sektorech.

Nové produkty a služby lesního hospodářství vznikají často v mezisektorových sítích a nejsou podporovány ani určitými sektorovými ani určitými regionálními inovačními systémy. Lze říci, že vznikají „mezi“ sektory. Spolupráce přesahující hranice odvětví a úrovně správy je důležitým faktorem úspěchu pro inovaci v daném odvětví.

Závěr

Les má v Evropě budoucnost a je i globální perspektivou lidstva. Lesnicko-dřevařský sektor se může stát modelovým odvětvím založeným na využití obnovitelného zdroje energie s vysokou úrovní know-how. Jeho pozice je do budoucna velmi nadějná.

Lesní hospodářství má značný vývojový potenciál, a proto zde objektivně existují šance lesního hospodářství na dodatečné příjmy z nových lesnických produktů a služeb

Zlepšit výnosovou situaci lesních podniků může napomoci internalizace vybraných funkcí lesa (převedení funkcí lesa na komerční lesnické služby), neboť bez ziskového lesního hospodářství nebude možné zajistit ani trvale udržitelné obhospodařování lesů.

Usilovat o tržní realizaci rekreačních a environmentálních služeb se musí také proto, že úspora nákladů do budoucna již nebude stačit a prosperitu lesního hospodářství nebude pravděpodobně možné založit jenom na prodeji surového dřeva.

S uváděním nových lesnických výrobků a služeb na trh bude spojena řada problémů, z nichž jedním z nejvýznamnějších budou **právní problémy, tj. stanovení přesných pravidel a vybudování příslušných institucí** na podporu rozvoje těchto aktivit. Bude to znamenat např. provést změnu v lesním zákoně v definování produkčních a mimoprodukčních funkcí či zpřesnění vlastnických práv (redefinování vlastnických práv) k jednoznačnému právnímu ustanovení, ze kterého budou vyplývat nezpochybnitelné nároky vlastníků lesa na možnost získávat dodatečné příjmy z tržní realizace přesně definovaných rekreačních a ekologických služeb.

Pro lesní hospodářství to znamená: Organizovat trhy, vybudovat postupy a instituce a vyvinout produkty. Jestliže má něco v lesním hospodářství přednost, pak je to trvalá kreativita.

Každá kompenzace pro dosavadní nákladová střediska ekologických a rekreačních výkonů zbavuje zátěže službu produkce dřeva. Čím více se povede učinit z ekologických a rekreačních služeb také nositele obratu, o to lepší zase budou vyhlídky pro tuzemské dřevo v mezinárodní konkurenci.

Politika lesnictví a dřevařství potřebuje v současné době nejen jednotlivé náznaky řešení (racionalizace), nýbrž zásadní **novou orientaci lesnické politiky** ve vytýčení cíle a ve své metodice. Lesnická politika by neměla dále setrvávat v pasivním uvažování o funkcích či setrvávat pouze u zrychlené racionalizační tendence. Nejedná se jen o výnosy, nýbrž také a kompetenci v oblasti ekologických a rekreačních služeb. Jedná se též o problematiku současných struktur myšlení.

Inovační tržní procesy nelze měřit "hodnotícími kritérii vztahujícími se ke koncovému stavu". Politika musí při volbě svých opatření od počátku počítat s vývojovou otevřeností ekonomických procesů, a proto musí upustit od toho, aby politické intervence orientovala na fixované koncové stavy. Úkolem politiky by měla být snaha zvýhodnit vývojový potenciál nejrůznějšími zajišťujícími, motivujícími, mobilizujícími, doprovodnými nebo podpůrnými opatřeními. Nestačí jen trochu pootevřít kohoutek se subvencemi a pak zase trochu přitáhnout ovládací šroub a myslet si, že již nastane stav, o který usilujeme.

Lesnická politika má také aspekty rozdělování. Neboť rozdělování nevyplývá pouze z transfe-rových služeb jako daně a subvence, nýbrž také z právního systému, který zvýhodňuje nebo znevýhodňuje práva jednání hospodářských subjektů. Tento právní systém je částí celkového společenského evolučního procesu.

K posílení inovačních aktivit v lesnictví je třeba **komplexních inovačních politik**, které by specificky podporovaly nové a riskantní myšlenky. Měly by být poskytovány lepší informace o nově vznikajících oblastech trhu a souvisejících obchodních možnostech a mělo by se pečovat o interakce s těmito sektory, ve kterých se očekává vznik nových zákazníků pro nové produkty a služby lesů. Neměly by chybět ani finanční podněty (rizikový kapitál, podpora inovačních projektů s odpovídajícími poradenskými službami aj.).

Kontakt

Ing. Jiří Matějček, CSc.

Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti, v. v. i.

Strnady 136, 156 04 Praha 5 – Zbraslav n. Vltavou

OCHRANA PŘÍRODY A LESNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Ing. Petr Moucha, CSc.
AOPK ČR Praha

Lesy jsou i přes mnohaleté ovlivňování člověkem nejzachovalejší složkou přírody a krajiny a je proto na ně zaměřena značná pozornost ochrany přírody. Pokud jsou v přírodě blízkém stavu, potřebují ke svému vývoji a existenci minimální energetické vnosy uplatňované i v hospodářských lesích v poměrně dlouhých časových intervalech. Vzdalováním se od přírodě blízkého stavu pak roste i potřeba a frekvence energetických dotací..

Na příznivém stavu lesů v České republice mají zásluhu osvícení majitelé lesů v minulosti, prozíravá nařízení panovníků a zákonodárců chápajících nenahraditelný význam lesů pro život člověka a nakonec i vysoká odborná úroveň generací lesníků.

Je všeobecně známo, že lesníci byli jedněmi z prvních ochránců přírody. Dokázali v minulosti přesvědčit vlastníky lesních majetků, že je třeba uchovat hospodařením nedotčené lesní části budoucím generacím. Příkladem může být dnešní národní přírodní rezervace Žofínský prales v Novohradských horách, chráněná rozhodnutím tehdejšího majitele od roku 1838 nebo dnešní národní přírodní rezervace Boubínský prales chráněná od roku 1858. Dochované pralesní části lesů jsou např. v dnešní CHKO Beskydy – Mionší a Salajka, na jižní Moravě pralesní zbytky na soutoku Moravy a Dyje, ve Žďárských vrších Žákova hora a na Křivoklátsku Kohoutov.

Ke konci února 2007 bylo na území České republiky 4 národní parky o celkové výměře 119 489 ha (1,52% z plochy ČR) s lesnatostí téměř 80 %, 25 chráněných krajinných oblastí (CHKO) o celkové výměře 1 086 737 ha (13,78% plochy ČR) s lesnatostí 51%, 104 národních přírodních památek o celkové ploše 2 773 ha (0,04% plochy ČR) většinou zaměřených na ochranu neživé přírody nebo některých druhů rostlin a živočichů, 112 národních přírodních rezervací o celkové ploše 28 198 ha (0,36% plochy ČR) s lesnatostí kolem 80%, 1 190 přírodních památek o celkové ploše 27 177 ha (0,34% plochy ČR), 778 přírodních rezervací o celkové ploše 36 562 ha (0,46 plochy ČR). Celkem je chráněno ve 2 184 maloplošných zvláště chráněných územích 94 711 ha území (1,20% plochy ČR). Za zajímavost stojí i údaj o počtu a výměře maloplošných zvláště chráněných území v chráněných krajinných oblastech a národních parcích. Jde o 693 území s celkovou plochou 52 481 ha (0,67% plochy ČR). Celkem je tedy v ČR 2 213 zvláště chráněných území o celkové ploše 1 248 456 ha (15,83% plochy ČR)

Po přistoupení České republiky do Evropské unie bylo v rámci naplnění směrnice o ptácích a směrnice o stanovištích EU vymezeno 41 ptačích oblastí, ze kterých doposud vláda vyhlásila 38 území o celkové ploše 693 870 ha (8,80% plochy ČR). Ptačí oblasti nejsou kategorií zvláště chráněných území a podle druhů ptáků pro jejichž ochranu byly vymezeny, jsou stanovena určitá omezení dotýkající se i lesního hospodářství. Týká se to především ochrany ve stromových dutinách hnízdících ptáků, dravců a sov.

Kromě toho bylo v ČR vymezeno 863 evropsky významných lokalit (EVL) pro ochranu stanovišť a evropsky významných druhů rostlin a živočichů. Celková výměra těchto území je 724 412 ha (9,19% plochy ČR) Z větší části se jedná o území již chráněná v některé z kategorií zvláště chráněných území. Počet EVL dozná ještě drobné změny po doplnění vyžádané Evropskou komisí (EK). V současné době požívají tato území v souladu s ustanovením zákona o ochraně přírody předběžnou ochranu a po schválení EK budou muset být vyhlášena do 6 let jako zvláště chráněná území nebo v nich musí být ochrana zajištěna s vlastníky smluvně v souladu s národní legislativou.

Posláním maloplošných chráněných území, zejména národních přírodních rezervací a přírodních rezervací je uchování přírodních hodnot a to v případě lesa znamená uchování lesů v přírodě

blízkém stavu, postupné vyloučení intenzivního hospodaření a nahrazení hospodářsky silně ovlivněných porostů porosty přírodě blízkými. Stejně zásady platí i pro lesy národních parků.

Zařazení lesů do chráněných území, zejména maloplošných, může vyvolávat některá omezení práv vlastníků a uživatelů těchto lesů. Obavy z možných omezení i rozdíly v názorech na potřebu a rozsah speciálních přístupů mezi lesními hospodáři a lesníky ochránci přírody mohou být, a také jsou zdrojem diskusí a někdy i rozporů, kterými vážně trpí úroveň péče o ohroženou přírodu.

Ve smyslu ustanovení zákona o ochraně přírody a krajiny je v národních parcích, v 1. a 2. zónách chráněných krajinných oblastí, v národních přírodních rezervacích a přírodních rezervacích zakázáno hospodařit způsobem vyžadujícím intenzivní technologie, zejména prostředky a činnosti, které mohou způsobit podstatné změny v biologické rozmanitosti, struktuře a funkci ekosystémů nebo nevratně poškozovat půdní povrch, používat biocidy, měnit vodní režim nebo provádět terénní úpravy značného rozsahu. Vlastníci pozemků zařazených do jmenovaných kategorií chráněných území volají po vydání obecně závazného předpisu, který by určil jmenovitě zakázané intenzivní technologie. Problém ovšem není v druhu technologie, ale v následcích, které její použití způsobí.

V pojetí kvality a kvantity intervencí do lesních ekosystémů jmenovaných kategorií chráněných území existují doposud značně rozdílné názory mezi ochránci přírody navzájem a zejména mezi ochránci přírody a lesníky.

Zatím co extrémně orientovaná skupina ochránců přírody prosazuje požadavky na ponechání všech lesů ve zvláště chráněných územích samovolnému vývoji. Přitom zapomínají na to, že předmět ochrany je často výsledkem rozumného hospodaření. Na druhé straně extrémně tržně jednající vlastníci a majetkoví správci lesů odmítají jakékoliv ovlivnění jejich hospodářských aktivit. Jedná se sice o extrémní výstřelky, které však bohužel negativně ovlivňují prosazení rozumné péče o lesy chráněných území. Zákon o ochraně přírody a krajiny a prováděcí předpisy sice umožňují uhradit vlastníků lesů prokázanou újmu vyvolanou požadavky ochrany přírody, ale její uplatnění je byrokraticky velmi složité. Některé typy újmy jsou zcela evidentní, např. ponechání části stromů do rozpadu nebo ponechání porostů samovolnému vývoji. Újmou však nemusí být prodloužení doby obmýetí (zejména u dubových porostů) nebo oddálení těžby porostů v rámci decennia. Diskutabilní jsou požadavky ochrany přírody na prodloužování doby obmýetí u bukových porostů s ohledem na narůstající procento výskytu nepravého jádra s přibývajícím věkem a tím zhoršování zpeněžení dřeva. Jako rozumný kompromis se nabízí dohoda ponechávání skupinek stromů do fyzického stáří a jinak u porostů ponechat obvyklou dobu obmýetí.

Společnost sice uznává, že lesy jsou zvláštním majetkem, který kromě produkce dřeva plní i množinu užitečných funkcí, ale vlastníků lesů poskytování těchto funkcí nikterak nekompensuje.

Potřeba racionálního ovlivňování lesů je dnes běžně uznávána v ochranářské teorii i praxi. Nezbytnost určitých zásahů do lesů v chráněných územích byla většinou u nás zjevná už při stanovování jejich ochranného režimu, často však nebyla uplatněna včas, dostatečně srozumitelně a důrazně. Významný nástroj, který dal orgánům ochrany přírody zákon o ochraně přírody a krajiny a kterým jsou plány péče se teprve posledních letech naučili ochránci přírody pořizovat a využívat. Opatření obsažená v plánech péče nejsou sice závazná, ale jsou v případě péče o lesy v chráněných územích podkladem pro obnovu lesních hospodářských plánů. Důležité je, že návrhy plánů péče je nutné s vlastníky a majetkovými správci lesů projednat a je zde tedy vytvořen prostor pro komunikaci, při které je možné hledat vzájemně uspokojivá řešení.

Díky patnáctiletému působení zákona o ochraně přírody a krajiny není v současné době jednoduché vyhlásit nové chráněné území. Před účinností citovaného zákona lesníci často akceptovali vyhlášení chráněného území s vědomím, že se najde vždy dostatek důvodů chovat se v chráněných lesích stejně jako v lesích hospodářských. Ochránci přírody na druhé straně ve snaze prosadit vyhlášení chráněného území často zavírali oči před nevhodnými zásahy v lesích. Pro jiné řešení, kromě rozumné dohody, neměli vytvořené legislativní podmínky. Dnes se již těžko může stát, aby bez následků pro realizátora byla vyorána sváznice v nejcennější části národní přírodní rezervace, nebo aby byl založen porost geograficky nepůvodní dřeviny v přírodní rezervaci, příp. byla zničena lokalita silně nebo kriticky ohroženého druhu rostliny nebo živočicha. Kromě růstu profesionality lesníků i pracovníků ochrany přírody a snahy o trvalou vzájemnou komunikaci k současnému stavu přispělo i působení inspekce životního prostředí a možnost v krajních případech použít sankční opatření.

V jednotlivých kategoriích zvláště chráněných území je péče o lesní ekosystémy realizována diferencovaně na základě plánů péče. V národních parcích je v souladu se zákonem o ochraně přírody a krajiny vyloučeno hospodářské využívání lesů. Podle míry přirozenosti a dalších faktorů jsou lesy zařazeny do 1. a 2. zóny odstupňované ochrany přírody. Zařazení současných lesů do zón je obtížně řešitelným úkolem, zejména vymezení 2. zóny při zachování územního principu zonace, při naplňování požadavku ponechat v přírodě nejbližších částech území probíhat přírodní procesy bez jakýchkoliv přímých vlivů člověka a eliminovat v co nejkratším čase důsledky nevhodného hospodaření. S relativně minimálními potížemi se s těmito úkoly vyrovnala Správa Národního parku Podyjí, kde mají přírodě blízké ekosystémy vysoké plošné zastoupení a kde také není případné odchýlení se od optimálního rozhodnutí spojeno s riziky rozvoje kalamit a jiných negativních jevů.

Jiná situace je v Národním parku Šumava, ve kterém podstatnou část lesů tvoří původně hospodářské smrkové monokultury silně náchylné k disturbancím působeným abiotickými i biotickými činiteli. Neexistence kvalitního plánu péče, v krátkých časových intervalech za sebou jdoucích protichůdných strategických rozhodnutí ve vymezení zejména 1. zóny, směšování režimu péče o lesy 1. zóny se samovolným vývojem, mediálně vnucované vzhlížení se v kategorizaci chráněných území IUCN, zanedbání rozumné komunikace s místními samosprávami a absence politické i odborně konzistentní podpory ze strany MŽP vedlo ke stavu, který bude správa nucena řešit dlouhou dobu.

Bez velkých odborných problémů je uskutečňována péče o lesní ekosystémy v Národním parku České Švýcarsko. Veřejnost i místní samosprávy přijaly rozhodnutí o postupné likvidaci invazivně se chovající nepůvodní borovice vejmutovky a nahrazení jejich porostů lesními porosty přirozené dřevinné skladby.

V Krkonošském národním parku je značná část lesních porostů v parku a v jeho ochranném pásmu zařazena do 3. zóny odstupňované ochrany a převážná část 1. zóny parku je nad horní hranici lesa. Lesní porosty v minulých desetiletích devastované imisemi jsou postupně nahrazovány porosty přirozené dřevinné skladby.

Využívání a diferenciaci péče o lesy v chráněných krajinných oblastech se řídí v souladu s posláním této kategorie jinými principy než u národních parků. Území CHKO je zpravidla členěno do čtyř zón odstupňované ochrany přírody. Pokud jde o lesy jsou do 1. zóny zpravidla zahrnuta přirozená a polopřirozená společenstva s cílem uchovat jejich druhovou rozmanitost. Celkem jde přibližně o 80 000 ha, tj. necelých 14% lesů v CHKO a ve většině případů jsou součástí maloplošných chráněných území. Základním požadavkem péče o tyto lesy je zajištění nejjemnějších forem lesnického hospodaření s preferencí přirozené obnovy. Pro uchování kontinuity všech životních forem je třeba ponechávat přiměřené množství stromů do rozpadu, případně vybrané dostatečně velké plochy ponechat samovolnému vývoji. Samozřejmým požadavkem je úplné postupné vyloučení geograficky a stanovištně nepůvodních dřevin a u domácích dřevin použití při případné umělé obnově sazenic z místních populací. Technologii těžby a vyklizení dřeva je třeba maximálně přizpůsobit ochraně ostatních složek lesního ekosystému. Stanovování minimálního podílu melioračních a zpevňujících dřevin zde ztrácí opodstatnění. V lesních porostech by měla být udržena nebo v přiměřené době dosažena přirozená dřevinná skladba odpovídající stanovišti.

Do 2. zóny CHKO jsou zpravidla zařazeny lesní porosty sice hospodařením výrazně pozměněné, ale se zachovalou mozaikou přírodě blízkých společenstev. Sem je zahrnuto téměř 50% lesů CHKO, tj. téměř 300 000 ha. Pokud nejde o lesy ochranné nebo zvláštního určení z jiných důvodů než je ochrana přírody, jde o lesy hospodářské. V těchto lesích platí omezení daná základními ochrannými podmínkami danými zákonem o ochraně přírody a krajiny. Při obnově lesa je zde uplatňován požadavek na vysoký podíl přirozené obnovy v porostech s přirozenou nebo jí blízkou dřevinnou skladbou. Podíl melioračních a zpevňujících dřevin by měl u obnovovaných porostů dosáhnout 50% a měl by být udržen do dospělosti porostů. U obnovovaných listnatých porostů stanovišti odpovídajících dřevin je třeba zachovat stávající podíl těchto dřevin. Ve vybraných hospodářských souborech mimo maloplošná chráněná území a biocentra ÚSES lze připustit na základě výjimky použití příměsí modřinu opadavého a zcela výjimečně některých dalších vykoušených geograficky nepůvodních dřevin.

Zbývající převážně hospodářské lesy jsou zařazeny do 3. zóny odstupňované ochrany. Jedná se o 33% všech lesů chráněných krajinných oblastí. Jde o lesy se značně až zcela pozměněnou druhovou skladbou. Při jejich obhospodařování je třeba u obnovovaných porostů zabezpečit po-

díl melioračních a zpevňujících dřevin v předepsané výši podle hospodářských souborů a udržet jejich zastoupení do dospělosti porostů. Mimo biocentra ÚSES lze ve vybraných hospodářských souborech na základě výjimky využít pro zlepšení produkce modřín opadavý do 10% a příp. jedli obrovskou, douglasku tisolistou a ořešák černý. I v lesích 3. zóny platí, že by neměl být zhoršován jejich dochovaný stav. Současné porosty s přirozenou nebo jí se blížící druhovou skladbou by neměly být při obnově měněny na jehličnaté monokultury pouze s povinným podílem melioračních a zpevňujících dřevin. Do segmentů 3. zóny jsou často zahrnuty porosty splňující kvality 1. nebo 2. zóny, ale nesplňující kritérium velikosti pro vymezení samostatného segmentu. Takovéto porosty by neměly být do porostů kvality 3. zóny asimilovány, ale jejich vysoká přírodní hodnota by měla být udržena.

Jak již bylo uvedeno, nástroji pro diferencované využívání národních parků a chráněných krajinných oblastí jsou zonace a plány péče. Pro projektování plánů péče je zonace základním rámcem. S ohledem na vysoký plošný podíl lesů je v plánech péče požadavkům na lesní hospodaření věnována značná pozornost. Cíle ochrany přírody jsou formulovány v časových horizontech jako dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé. Dlouhodobé cíle odpovídají cyklům obvyklým v lesním hospodářství (obmýtlí, fyzický věk porostů). V rámci těchto cílů by mělo být rozhodnuto např. o lesích ponechaných samovolnému vývoji, o etapizaci druhové a prostorové struktury lesních porostů, o limitech úpravy vodního režimu, o limitech zpřístupnění lesních porostů, o zásadách mysliveckého využívání lesních honiteb aj. Střednědobé cíle by měly být formulovány nejméně na dobu platnosti plánů péče (10 let), ale spíše delší, např. na dobu platnosti oblastního plánu rozvoje lesa (20 let) příp. v horizontech obnovní doby (20 – 40 let). V rámci těchto cílů by měly být stanoveny priority úpravy druhové skladby, omezení výskytu nepůvodních dřevin, opatření pro záchranu genofondu místních populací dřevin, úpravy početních stavů zvěře aj. Krátkodobé cíle by měly řešit požadavky a potřeby ochrany přírody v rámci platnosti plánu péče. Jde o konkrétní postupy v jednotlivých porostech a porostních skupinách.

Stav lesů v chráněných územích je ovlivňován jednak vnějšími vlivy a jednak způsoby hospodaření. Pokud jde o vnější vlivy je značná část lesů ohrožována dnes převážně stále narůstajícími imisemi NO_x. Mimořádně závažným vnějším vlivem by byly globální změny klimatu, se kterými bohužel lesníci zejména při volbě druhové skladby obnovovaných porostů tedy při rozhodnutích na příštích 80 – 100 let v rámci předběžné opatrnosti nepočítají.

Přes řadu administrativních opatření překračují stavy zvěře jelení, mufloní a místy i dančí možnosti zdravého lesa. Důsledkem je naprostá absence přirozené obnovy, nezdary zalesnění, škody ohryzem a loupáním. Drastické příklady poškozování lesních porostů lze ukázat v řadě velkoplošných chráněných územích (Křivoklátsko, Lužické hory, Labské pískovce, Pálava).

Závažným problémem je narůstající rekreační využívání lesů, a to i v chráněných územích. Pěší turistika, cykloturistika, jízda na horských kolech, jízda na koních, jízda na motocyklech a čtyřkolkách se mění s narůstající kvantitou ve zcela jiné kvality s negativními vlivy na lesy obecně a na lesy v chráněných územích zvlášť.

Další osud lesů v České republice nezávisí ani tolik na liteře zákonů, ale je především v rukou lesních hospodářů i lesníků ve službách ochrany přírody, kteří se musí naučit komunikovat s veřejností a získat její podporu pro prosazení zachování životodárných funkcí lesa.

Použitá literatura je uložena u autora.

Kontakt

Ing. Petr Moucha, CSc.
AOPK ČR Praha, Nuselská 39
petr.moucha@nature.cz

POSTAVENÍ MIMOPRODUKČNÍCH FUNKCÍ LESA Z HLEDISKA EKONOMICKÉHO A LESOPOLITICKÉHO

Prof. Ing. Luděk Šišák, CSc.

Fakulta lesnická a dřevařská, Česká zemědělská univerzita v Praze

Úvod

Z pohledu společenského představuje les současně jak výrobní tak nevýrobní faktor v životě společnosti. Je přírodním bohatstvím společnosti, avšak rovněž prací reprodukovatelným jměním. Pro společnost má na jedné straně sociální a ekonomický význam, na druhé straně má produkční a environmentální (mimoprodukční) význam. Je z titulu produkčních funkcí soukromým, tržním, statkem. Avšak pro své mimoprodukční (netržní) funkce a stejně tak pro své produkční tržní funkce charakteru pozitivních environmentálních funkcí, a trvale obnovitelných funkcí, je také veřejným statkem.

Lesní hospodářství (LH) jako činnost člověka a v užším smyslu společenský sektor (hospodářský sektor) je činností mnohostrannou a polyfunkční. Jednak je činností ekonomickou a sociální, jednak činností produkční a environmentální, činností tržní a netržní. Zabývá se reprodukcí tržních a netržních výstupů. Tato prvovýroba poskytuje materiální hmotnou produkci (především v rámci trhu) nezbytnou pro život člověka, přičemž prostřednictvím této produkce výrazně pozitivně ovlivňuje životní prostředí a má environmentální funkce, protože se jedná o produkci environmentálně příznivou při výrobě, zpracování, užívání a likvidaci ve srovnání s jinými surovinami a materiály využívanými člověkem pro život. Současně LH reprodukuje svou činností lesní ekosystém jako součást krajinného a životního prostředí.

Svým účetním finančním rozsahem pak tato činnost a její objekt les, v naší společnosti nevýznamné, mají v širším ekonomickém, sociálním a environmentálním kontextu výrazný význam ve společnosti. To se projevuje v různých společenských aktivitách různých společenských skupin, v regionálních a rezortních politikách. LH a les jsou pak ovlivňovány nejen lesnickou politikou, ale rovněž výrazně např. politikou životního prostředí, politikou ochrany přírody, politikou rozvoje venkova, politikou průmyslu a ochodu, aj. A to rovněž v diferenciaci teritoriální včetně mezinárodní politiky, u nás výrazně s akcentem EU.

Činností sektoru LH se zabývá velké množství různých subjektů s různými, mnohdy diametrálně odlišnými názory a osobními zájmy, které jsou často protichůdné pokud jde o požadavky na plnění mimoprodukčních funkcí lesa. Jejich nároky v podstatě stále stoupají, a počet jejich potřeb a tedy funkcí lesa a LH, které by je měly uspokojovat, neustále roste. Z toho důvodu je pozice sektoru LH složitá, multidisciplinární a multisektorová. Klade stále větší nároky na kvalifikaci, odbornou zdatnost, zkušenost, rozvahu, multidisciplinární myšlení a vícekritériální rozhodování.

1 Polyfunkčnost lesa a lesního hospodářství jako základní faktor lesnické politiky

Lesopolitické otázky vycházejí v současné době u nás a ve světě zejména z polyfunkčnosti lesů a jejího pojetí v krajině a ve společnosti. Významné mezinárodní materiály pojednávající o trvale udržitelném rozvoji a týkající se lesa uvádějí většinou tři bloky funkcí, a to ekonomické, ekologické a sociální, mezi nimiž významově (hodnotově) nerozlišují. Tj. uvedené bloky jsou považovány v širším pojetí za rovnocenné. V podstatě v těchto třech stránkách je obecně definován i trvale udržitelný rozvoj a trvale udržitelný život.

Důraz se klade obecně na souběžné trvale udržitelné poskytování všech těchto tří bloků funkcí. Tzn., že tvorba a poskytování funkcí přírodních zdrojů včetně lesa musí být udržitelné jak ekologicky, tak ekonomicky, tak sociálně. Současně se zdůrazňuje trvale udržitelné plnění funkcí lesa pro rozvoj společnosti, ne tedy mimo ni, nebo bez ní. Funkce lesa jsou zde jednoznačně chápány jako funkce, které jsou součástí společnosti a jejích potřeb, včetně míry uspokojování těchto potřeb, tj. de facto v závislosti na požadavcích společnosti či jejích částí, tj. v závislosti na její poptávce.

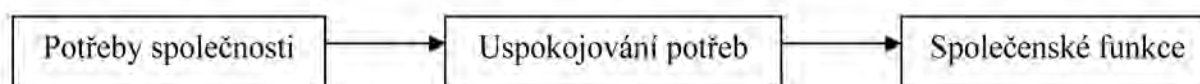
Mezinárodní nejvýznamnější světová fóra hovoří a shodla se na třech blocích funkcí lesa – ekologických, ekonomických a sociálních. Např. konference v Rio de Janeiro 1992 deklarovala princip trvale udržitelného hospodaření v lesích s cílem zachování biodiverzity, produkční a regenerační schopnosti, vitality a schopnosti plnit ekologické, ekonomické a sociální funkce lesů.

Dále např. 2. ministerská konference o ochraně evropských lesů, konaná v roce 1993 v Helsinkách, v definici trvale udržitelného hospodaření v lesích zdůrazňuje, že musí být využívány takovým způsobem a takovou rychlostí, aby byla zachována jejich..... schopnost plnit v současnosti i budoucnosti všechny ekologické, ekonomické a sociální funkce na místní, regionální i celosvětové úrovni...". Dále v rezoluci H1 „Obecné zásady trvale udržitelného hospodaření v lesích Evropy“ se uvádí pod 2. bodem všeobecných zásad, že „Lesnická politika... by měla ve státních i soukromých lesích podporovat postupy umožňující víceúčelové funkce a trvale udržitelné hospodaření...“.

A dále např. 3. ministerská konference o ochraně evropských lesů v Lisabonu 1998 v rezoluci L1 „Lidé, lesy a lesnictví“ uvádí pod 5. bodem všeobecné směrnice: „Měly by se posoudit tržní a netržní kulturní, sociální a environmentální služby lesů a jejich přínos pro společnost a trvale udržitelný rozvoj by se měl zapracovat do celkové politiky a programů lesnictví a dalších sektorů“.

V neposlední řadě je nutno uvést principiálně důležitý aktuální mezinárodní materiál jednoznačně podporující funkce lesa vycházející ze společenské potřeby a poptávky. Tím je Akční plán EU pro lesnictví, v Bruselu, 15.6.2006 („Sdělení komise Radě a Evropskému parlamentu o Akčním plánu EU pro lesnictví“), v němž je na str. 3. uvedena kapitola „Cíle“ následovně: „Při přípravě akčního plánu EU pro oblast lesního hospodářství vytvořily Komise a Rada společnou vizi lesnictví a přispěvků lesů a lesnictví k moderní společnosti: Lesy pro společnost: dlouhodobé multifunkční lesní hospodářství, které splňuje současné i budoucí potřeby společnosti a podporuje zaměstnání související s lesy.“ Tedy z výše uvedeného vyplývá i na úrovni EU jednoznačné spojení funkcí lesů s potřebami společnosti.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že společenské potřeby a míra jejich uspokojování jsou tedy podmínkou existence společenských funkcí lesa (viz schéma).

Potřeby společnosti, míra jejich zabezpečování a funkce lesa, které je uspokojují, jsou různé v čase i v místě a souvisejí s ekonomickou a sociální úrovní společnosti, s její kulturou, tradicemi, zvyklostmi a zvláštnostmi života, a s různorodostí přírodního a životního prostředí. V různých oblastech a čase, u různých národů a skupin obyvatelstva, má les, byť i stejného technického, fyzikálního a biologického charakteru, různé užité hodnoty a tyto hodnoty mají jiný významový společenský stupeň a tedy jinou společenskou hodnotu. Společenská významnost, hodnota, společenských funkcí vyjadřuje míru uspokojování měnících se společenských potřeb v čase a místě.

Výše uvedené znamená, že konkrétní lesnické politiky (či jejich části), které tvoří a realizují různé subjekty z hlediska regionálního nebo věcného zaměření, nemusí být a také nejsou totožné, protože vyjadřují právě různé ekonomické, sociální a environmentální potřeby příslušných společenských skupin a společnosti na daném území v daném čase. Příslušné potřeby a následně funkce by pak měla pro společnost zajišťovat lidská činnost v lese, zacházení s lesem, tj. u nás obecně LH.

Les je obvykle chápán jako polyfunkční objekt a stejně tak lesní hospodářství jako polyfunkční činnost, zajišťující polyfunkční působení lesa na bázi dohod, kompromisů a konsensu, vtělených do právních norem, které mají administrativně, v různé míře závaznosti, prosazovat žádoucí stav v praktické činnosti člověka na daném území a v daném čase. Na druhé straně však jsou pro prosazení žádoucích aktivit v lesním hospodářství bohatě využívány i soustavy ekonomických nástrojů, informačních a dalších nástrojů. Jestliže je Česká republika ve striktních normativních a sankčních nástrojích lesnické politiky na jednom z nejpřednějších míst na světě, lze ji v ostatních nástrojích lesnické politiky, zejména informačních, participativních, aj. řadit prakticky mezi země málo rozvinuté.

Les a lesní hospodářství je v poměrech ČR a mnoha zemí ve světě objektem jak soukromého, tak veřejného zájmu. Všechny jeho funkce, ať již produkční (tržní), tak mimoprodukční (netržní), mají výrazný celospolečenský environmentální charakter. Navíc je les se všemi svými funkcemi trvale udržitelně obnovitelným objektem. Ve veřejném zájmu je obnova a udržování stabilních lesních ekosystémů, a to zejména za účelem trvale udržitelného poskytování všech jeho požadovaných funkcí. Veřejný zájem by měl být zajišťován ve všech formách vlastnictví lesa, zřejmě však diferenciováním způsobem, kdy na státní vlastnictví je třeba klást vyšší nároky a jistotu zabezpečení společenských funkcí lesa trvale udržitelným způsobem, avšak při zajištění konkurenceschopnosti a strategicky vyrovnaného plnění všech tří pilířů trvale udržitelného hospodaření.

2 Veřejný zájem na vyváženém a diferencovaném plnění funkcí lesa

Ke změnám úrovně plnění funkcí lesa může docházet z různých důvodů, ať již např. poškozením lesa a jeho funkcí nebo intenzifikací vybraných funkcí lesa na daném místě a v daném čase podle potřeb a požadavků společnosti (či jejích částí) na úkor plnění jiných funkcí lesa. Plnění některých funkcí lesa může být posilováno, zvyšováno, plnění jiných funkcí lesa naopak oslabováno, zmenšováno. Rozhodování o tom, jakým způsobem a pro jaké cíle a účely (a tedy funkce) bude les v rámci společnosti na daném místě a v daném čase především využíván, je složitým a odpovědným komplexním vícekriteriálním procesem. Avšak v praxi často nedostatečně respektovaným. Při rozhodování o cílech a účelech využití lesa v rámci společnosti je nutno vidět les v celém komplexu jeho společenských funkcí.

K rozhodování je třeba přistupovat vyváženě a s vědomím všech konečných sociálních a ekonomických důsledků, a to jak ve formě produkčních tak environmentálních (ekologických) dopadů, jak v rámci celé společnosti v ČR, tak na příslušných územích v daném čase. Základním společenským sociálně-ekonomickým kritériem pro rozhodování o využití částí krajiny, příp. o změnách ve využití, jsou různé formy ukazatele sociálně-ekonomické efektivity jako vztahu produkčních a environmentálních výstupů a vstupů. Chceme-li intenzifikovat z různých důvodů jednu či několik společenských funkcí lesa na daném místě a v daném čase na úkor jiné či jiných společenských funkcí lesa, je třeba provést racionální analýzu společenské sociálně-ekonomické efektivity daného záměru.

Jedním z výrazných problémů současnosti je rozhodování o míře využívání produkčních (tj. tržních) mimoprodukčních (netržních) funkcí lesa v krajině, které jsou často rovněž označovány jako externality lesa a lesního hospodářství, tj. jako funkce, které jsou přínosem pro společnost, ale které neprocházejí trhem, nepřinášejí bezprostřední příjem. Stále častěji se dnes hovoří o potřebě tzv. internalizace externalit, to znamená o začlenění netržních (v tomto smyslu mimoprodukčních) funkcí lesa do hospodářské sféry tak, aby jejich využívání a užívání přinášelo bezprostřední příjem. Takovéto přístupy se rozvíjejí zejména v zahraničí. Je možno hovořit např. o postupech začlenění rekreační funkce lesa do hospodářské sféry, rovněž tak sběru lesních plodin, ale i rakouský příklad plateb za pitnou vodu z lesa. Jde v podstatě o vyjádření veřejného zájmu konkrétními finančními prostředky a platbami. Jaká je v tomto směru situace u nás.

Společnost se snaží zajistit žádoucí úroveň plnění mimoprodukčních funkcí různými nástroji. Z nich jedním z nejvýznamnějších je financování polyfunkčního lesního hospodářství z veřejných zdrojů. To je v ČR tradičně zajišťováno mnoha zdroji a dotačními tituly, které jsou poměrně nepřehledné (Šišák, Pulkrab 2002, Šišák et al 2002, Šišák, Chytrý 2004, Jarský 2005). Z uvedených prací vyplývá potřeba vytvořit provázaný a jednodušší systém tzv. dotací. V posledních letech se však spíše opak stává pravdou.

3 Financování polyfunkčního LH z veřejných zdrojů

V souvislosti s financováním lesního hospodářství z veřejných zdrojů by měla být zajištěna mezi-rezortní koordinace zdrojů a kalkulace jeho efektivnosti na celostátní, případně regionální úrovni, podle jednotného systému. Finanční prostředky by měly být vykazovány, sledovány a analyzovány diferencovaně podle jejich rozdílné podstaty. V současné době tomu tak však není. V oficiálních dokumentech v ČR (např. roční Zprávy o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky, 2003, 2004), ale i v dalších textech, jsou finanční prostředky státního rozpočtu pro lesní hospodářství (v anglické verzi „State Budget Funds for the Forestry Sector“) uváděny jako „podpory“ pro lesní hospodářství („subsidies“ in forestry). Obdobou jsou příspěvky na hospodaření v lesích na krajské úrovni.

Je však třeba, aby finanční prostředky, tj. tzv. dotace, byly diferencovány podle svého ekonomického (případně sociálně-ekonomického) charakteru. Finanční prostředky z veřejných zdrojů by měly být členěny na:

- vlastní příspěvky, dotace, z veřejných zdrojů, které jsou svým způsobem příspěvkem, podporou, tedy darem společnosti či jejích částí subjektům v LH (zejména majitelům, nájemcům a správcům lesa) na takové hospodaření s lesem, aby byly plněny žádoucí společenské požadavky, jsou to finanční prostředky, které mají mít motivační účinek, a které mohou nebo nemusí být uděleny, tedy darovány,
- kompenzace za ekonomické újmy, které byly způsobeny majitelům, nájemcům a správcům lesa omezováním hospodaření v lesích, zvyšováním nákladů a snižováním tržeb, tj. zhoršováním ekonomické efektivnosti produkce dřeva v důsledku požadavků společnosti, nejsou to tedy žádné dary ani podpory,
- nákup prací a služeb společností, veřejností, jejichmi částmi, společenskými orgány a organizacemi pro potřeby intenzifikace netržních společenských funkcí lesů a lesního hospodářství, ani zde se nejedná o žádné dary a podpory.

Diferenciace uvedených ekonomických nástrojů, které zajišťují plnění požadavků veřejného zájmu na lesích a jejich funkcích, ať již tržních či netržních, je velmi potřebná. Významně by to prospělo k vyšší úrovni rozhodování o alokaci zdrojů a zprůhlednění financování lesního hospodářství nejen pro nás v rámci ČR, ale zejména navenek v rámci EU.

Pokud k takové diferenciaci nedojde, pak ten, komu je taková informace určena získá zcela nerealný zkreslený obraz o skutečnosti, a může z toho důvodu reagovat a rozhodovat neadekvátním způsobem. Stav a vývoj finančních prostředků jdoucích do LH je možno vidět na příkladu několika let v následující struktuře, uvedené v tabulkách 1 – 3.

Je zřejmé, že údaje v tab. 1, finanční povinnosti státu, nereprezentují finanční prostředky ve smyslu dotací, tj. podpory, darů, z veřejných zdrojů vlastníků, nájemců a správců lesa. Ve skutečnosti nejde o žádné dary společnosti z veřejných zdrojů subjektům v lesním hospodářství. Ba nejedná se ani o kompenzace, tj. úhradu ekonomických ztrát příslušným subjektům, které buď na zakázku nebo z donucení pro uspokojení veřejného zájmu, pro veřejné blaho, realizují dané práce.

Jde o jednoznačný nákup veřejných služeb, které v podstatě stát nařizuje, které stát potřebuje, pro zajištění plnění veřejných (společenských) potřeb, a požadavků na polyfunkční lesy a lesní hospodářství v dané době a na daném území. Takové služby by jinak obvykle nebyly, a ani nemohly být vlastníky, správci a nájemci lesa v tržní ekonomice realizovány. Před touto skutečností nelze zavírat oči. Je nutno ji přiznat a do příslušné kategorie dané objemy peněžních prostředků a služeb zařadit. Tedy ne do kategorie „dotací“ (či v podstatě „příspěvků“) z veřejných rozpočtů, ale do kategorie „nákupů veřejných služeb lesního hospodářství“ státem.

Tab. 1: Finanční povinnosti (závazky) státu podle lesního zákona (mil. Kč) (Governmental financial obligations subject to the Forest Act)

Činnosti	Roky					Průměr
	2000	2001	2002	2003	2004	
1. Meliorace a hrazení bystřin	125	125	124	91	57	104,4
2. Náklady na činnost OLH	105	110	120	91	127	110,6
3. Náklady na zpracování LHO	33	29	29	29	19	27,8
4. Meliorační a zpevňující dřeviny	12	11	11	10	10	10,8
Celkem finanční povinnosti (závazky) státu	275	275	284	221	213	253,6

Služby, které jsou uvedeny v tab. 2 je třeba rozdělit na dvě skupiny. První položka, letecké vápnění a hnojení, se provádí proto, aby se upravila kvalita stanovišť či stanovištní a produkční poměry poškozené v lesích různých vlastníků působením společnosti, tj. v jejím rámci působením průmyslových exhalací v této a okolních zemích. Přitom společnost v České republice nebyla a není schopna zajistit úhradu újmy a škody způsobené vlastníkům, správcům a nájemcům lesů negativními externalitami průmyslu, a to ani soudní cestou. Pak tedy zřejmě nahrazuje alespoň část újmy a škody, avšak zcela nedostatečně, tímto způsobem. Je zcela neobjektivní tvrdit z hlediska státu (a společnosti), že finančně dotuje, podporuje, dává vlastníkům milostivě dar na nápravu stanovištních a produkčních poměrů zničených vlastníky lesa právě v rámci společnosti a státu průmyslovou výrobou, tedy exhalacemi a imisemi.

Tab. 2: Služby, kterými stát podporuje hospodaření v lesích v mil. Kč (Services provided by the government for forestry)

Činnosti	Roky					Průměr
	2000	2001	2002	2003	2004	
1. Letecké vápnění a hnojení	75	70	68	15	58	57,2
2. Letecká protipožární a hasičská služba	26	15	15	14	14	16,8
3. Velkoplošné zásahy v ochraně lesa	1	1	2	2	3	1,8
4. Poradenství	12	15	18	6	8	11,8
5. Ostatní služby	5	6	9	2	4	5,2
Služby celkem	119	107	112	39	87	92,8

Ostatní tři tituly (2.-5. položku) lze považovat za dotační, za příspěvky, které věnuje společnost, stát na pomoc subjektům v LH. Nejsou to ovšem pouze dotace na posílení produkční funkce lesa a tržní konkurenceschopnosti, ale sledují výrazný společenský cíl zvýšit kvalitu lesů a všech jeho funkcí ve veřejném zájmu, tj. z hlediska společenského.

Tab. 3: Finanční příspěvky na hospodaření v lesích (mil. Kč) (State Subsidies (aids) to forestry by purpose)

Činnosti	Roky					Průměr
	2000	2001	2002	2003	2004	
1. Obnova lesů poškozených imisemi	26	28	22	24	27	25,4
2. Zalesnění, zajištění a výchova porostů	207	241	221	225	248	228,4
3. Sdružování vlastníků lesů malých výměř	3	4	4	4	4	3,8
4. Ekologické a k přírodě šetrné technologie	18	23	21	26	31	23,8
5. Zajištění mimoprodukčních funkcí lesa	179	45	32	8	*	52,8
6. Hrazení bystřin	43	1				8,8
7. Podpora ohrožených druhů zvěře	4	4	4	3	4	3,8
8. Vyhotovení lesních hospodářských plánů	82	2	79	65	70	59,6
9. Ostatní hospodaření v lesích	3	6	5	5	3	4,4
10. Programy spolufinancované s fondy ES	2	5				1,4
11. Chov a výcvik loveckých psů a dravců					1	0,2
Celkem finanční příspěvky	567	359	388	360	388	412,4

*Přechází do Operačního programu Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství, hrazeného z prostředků EU.

Z položek uvedených v tab. 3 je třeba považovat 1. položku (Obnova lesů poškozených imisemi) za kompenzaci, tj. náhradu újmy a škody způsobené v rámci společnosti a státu imisemi subjektům v LH. Jedná se o obdobný případ jako u položky 1. v tab. 2. Položky 2., 9., 10. a 11. lze chápat jako skutečné dotace, tj. finanční pomoc na zajišťování příslušných činností, i když rovněž tyto činnosti souvisí s potřebami společnosti, ne jen s potřebami daných subjektů. Přitom položka 11 v podstatě nespadá do vlastního lesního hospodářství, tj. produkce dřeva, její význam je však v této souvislosti zanedbatelný.

Položky 3. – 8. lze charakterizovat jako nákup příslušných služeb lesního hospodářství státem, které potřebuje společnost, veřejnost, státní správa. Vzhledem k uvolňovaným částkám na jedné a nákladům na druhé straně u řady položek lze však říci, že hrazených naprosto nedostatečně, čímž se stát snaží převést podstatnou část jím vyvolaných nákladů za aktivity realizované v jeho prospěch na bedra tržních subjektů. Opět se tedy nejedná ve své podstatě o dotace, dary, příspěvky někomu na jeho vlastní činnost. Položka 3. – sdružování vlastníků lesů malých výměr je akutním zájmem státní správy, administrativně usnadňuje, podstatně organizačně zjednodušuje a snižuje finanční náročnost státní správy lesů a současně zkvalitňuje polyfunkční obhospodařování lesů, což je zájmem společenským, veřejným. Položku 4. je třeba chápat jako nákup služby společností státem, protože je ve veřejném zájmu, aby vlastníci, správci či nájemci lesa používali technologie, které jsou šetrnější k přírodnímu prostředí, avšak jsou méně ekonomicky efektivní, než technologie obvyklé.

Položky 5. a 6. představují typický nákup služeb. Ve značné míře však přecházejí do strukturálních fondů EU. Položka 7. Podpora ohrožených druhů zvěře je rovněž svým charakterem jednoznačně nákupem služby pro veřejnost, pro společnost. Charakter nákupu služby má do velké míry rovněž položka 8. Totiž je sice snahou tradovat, zejména ze strany státních orgánů, že lesní hospodářský plán (LHP) je nástrojem vlastníka, správce či nájemce lesa, jenž jej potřebuje k vlastnímu hospodaření na lesním majetku (tak tomu snad opravdu bylo někdy v dávné minulosti). Avšak kdyby tomu tak skutečně bylo nyní, potom by přece stát nenařizoval vlastníkům lesa dokonce zákonem (Zákon č. 289/1995 Sb. o lesích) povinnost hospodařit podle LHP. Nenařizoval by příslušným subjektům povinnost dát si zpracovat od autorizovaných firem LHP ve stanovené kvalitě a tedy v dané ceně, nechat schválit orgány státní správy lesů, a podle něj na svém vlastním lesním majetku hospodařit. Toto nařízení nelze změkčit slovně ani tím, že se uvádí, že LHP není závazným pro vlastníka, když na druhé straně, pokud jej vlastník nedodrží, je různými způsoby sankcionován. Čili hospodaření podle něj vynucováno.

Ve skutečnosti v našem současném socio-ekonomickém, kulturním a právním prostředí není LHP zdaleka jen nástrojem vlastníka. Lze říci, že je především nástrojem společnosti, státu, nástrojem státní správy. A to nejen jako administrativní instrument státu pro zajištění hospodaření v lese podle momentálních převažujících odborných a politických názorů v rámci státu, a nejen pro kontrolu polyfunkčního hospodaření v lesích, ale rovněž jako zdroj důležitých informací pro státní správu o lesích, o jejich stavu, vývoji a úrovni hospodaření s ohledem na společenské environmentální funkce lesa, k nimž dnes patří již i funkce dřevoprodukční. Proto finanční prostředky, které musí vlastník, nájemce či správce lesa vynaložit na zpracování LHP zde nejsou dotací, tzn. darem státu daným subjektům, ale ani kompenzací za újmu, tj. zvýšené či mimořádné náklady příslušných subjektů v tržním prostředí. Jde de facto o nákup služby státem – zejména o pořízení LHP a dat o stavu lesa jako státního nástroje zajišťujícího žádoucí úroveň hospodaření v lesích daných vlastníků (podle institucionalizovaného názoru státních orgánů), a o nákup informací pro tyto orgány.

Tedy uvedené finanční prostředky v tab. č. 3 v průměrné roční výši 412,4 mil. Kč za dané období jsou jen z části skutečnými dotacemi či příspěvky, a to na úrovni 234,4 mil. Kč, tj. 57%. Zbylá část, zde 43%, je buď kompenzací za újmu či nákupem společenských služeb. Podstatný rozdíl je ve směrování finančních prostředků podle druhu vlastnictví. Z uvedených průměrných hodnot v roční výši 412,4 mil. Kč byly financovány státní lesy v průměrné roční výši 69,0 mil. Kč, tj. 42 Kč/ha, obecní lesy 148,2 mil. Kč, tj. 387 Kč/ha, ostatní lesy (převážně soukromé) 195,2 mil. Kč, tj. 310 Kč/ha. Z údajů tedy vyplývá, že státní lesy hradí velkou část újmy (nákladů a tržeb) působenou požadavky společnosti na omezení hospodaření v lesích, a velkou část služeb pro společnost z vlastních zdrojů plynoucích z produkce dřeva. To se ovšem musí projevit na jejich hospodářském výsledku, vykazované ekonomické efektivnosti a v konečném důsledku v negativním ovlivňování principů tržní ekonomiky a v nestejných podmínkách účastníků trhu.

V LH byly v období 2000-2004 rovněž poskytovány podpory z podpůrného a garančního rolnického a lesnického fondu podnikatelským subjektům, přičemž poskytnutá dotace úroků se pohy-

bovala v ročních hodnotách od 13 mil. Kč do 37 mil. Kč a poskytnutá garance úvěrů od 1 mil. Kč do 10 mil. Kč. Rovněž byly poskytovány příspěvky na hospodaření ve vojenských lesích v období 2000-2004 v ročních úrovních 57 mil. Kč – 66 mil. Kč. Podpory z prostředků Státního fondu životního prostředí meziročně značně kolísaly od 126 mil. Kč v r. 2002 po 7 mil. Kč v r. 2004, měly výrazně klesající trend. V roce 2004 se však připravoval přechod na dotace ze strukturálních fondů EU – finanční pomoc z Operačního programu „Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství“ do něhož bylo zahrnuto rovněž lesní hospodářství v rámci operačního programu 1.3.

Dále byly ještě poskytovány finanční prostředky na změnu struktury zemědělské výroby zalesněním, na zalesnění zemědělských pozemků, výsadbu a ochranu mladých lesních porostů. Ve skutečnosti se však jedná především o nákup služby v zájmu společnosti, a to v rámci zemědělství, ne o dotace a ještě do LH. Šlo o prostředky v roční výši mezi 153 a 120 mil. Kč v letech 2000 – 2003. V roce 2004 došlo ke změně financování s ohledem na strukturální fondy EU.

Celkově však lze říci, že skutečnými dotacemi jdoucími do LH je jen malá část finančních prostředků. Z ročního průměru za dané období 2000-2004 ve výši 967 mil. Kč finančních prostředků jdoucích do vlastního LH prostřednictvím Ministerstva zemědělství, uváděných obecně jako dotace, je skutečnými dotacemi svým charakterem pouze 271 mil. Kč, jdoucích do vlastního LH, tj. pouze 28% z uváděných prostředků, tedy podstatně jiný objem. A i tyto prostředky nejsou vynakládány jen ve spojitosti s pomocí vlastníkům, nájemcům a správcům lesa produkujícím dřevo, s pomocí jejich prosazení se na trhu. Poskytování skutečných dotací v této podstatně nižší úrovni, než je obecně uváděno, je výrazně motivováno veřejnými zájmy na žádoucím stavu lesa z hlediska plnění jeho společenských funkcí.

3 Ekonomické dopady změn úrovně plnění funkcí lesa a konkurenceschopnost LH

Pokud jde o ekonomické dopady při intenzifikaci plnění mimoprodukčních funkcí lesa, musíme si být vědomi toho, že dřevoprodukční funkce existuje v ČR v rámci tržní a ne rozpočtové ekonomiky. A v tomto prostředí ji musíme zajišťovat příslušnými nástroji, pokud nechceme při jejím zajišťování přistoupit ke státnímu rozpočtovému mechanismu. Omezení a likvidace dřevoprodukční funkce lesa znamená mnohdy zhoršení tržní, ekonomické efektivity ze soukromovlastnického hlediska, vznik produkčních ztrát, vícenákladů, mimořádných nákladů a ušlého zisku. Snižuje se tak konkurenceschopnost produkce dříví jako ekologického a obnovitelného materiálu v rámci tržního mechanismu u nás oproti materiálům neekologickým a neobnovitelným v důsledku omezení hospodaření v lesích za účelem intenzifikace plnění jiných funkcí lesa. V takovém případě je nutno, aby byly vznikající újmy a škody ze soukromovlastnického hlediska hrazeny, příp. dané funkce společností za tuto hodnotu u daných subjektů nakupovány jako služba.

Tržní konkurence v produkci dřeva je ve světě vysoká. Přitom dochází ve světě stále více k lokální diferenciaci funkčního poslání lesů. S lesy se zachází:

- buď jako s ryze produkčními, komerčními, plantážního typu, sloužícími tržní produkční funkci a s tím souvisejícím plněním dalších funkcí, pokud jsou dotovány, pak založení takových porostů a produkce z hlediska environmentálního významu (bioenergie),
- nebo jako s lesy polyfunkčními s akcentem jak na plnění produkčních tak environmentálních funkcí v různé míře, v nichž však jsou mimoprodukční funkce dotovány, ekonomická újma hrazena, či funkce jako služby nakupovány,
- a nebo jako s lesy bez tržní produkční funkce, tj. ponechány spontánním procesům s plněním funkce ryze kulturně-naučné (tj. přírodoochranné, výchovné a institucionální), zcela financované z veřejných zdrojů.

Je otázkou, jestli by taková diferenciaci, kategorizace lesů nebyla jednou z cest i pro ČR. Ve světě roste poměrně rychle ekonomicky efektivní produkce dřeva dodávaného z porostů pěstovaných plantážním komerčním způsobem, hnojených, chráněných, vhodných pro zcela mechanizované technologie, využívajících vyšlechtěných odrůd, s obmýtím několika let či několika málo desítek let, a to ať již na plochách přeměněných stávajících lesů, nebo na plochách bývalé zemědělské půdy, a to nejen v rozvojových zemích (např. Chile, Peru, Čína, Korea), ale i ve vyspělých zemích (např. Nový Zéland, Austrálie, ale i USA, Francie, aj.).

Takové dříví je kvalitní a ovšem poměrně velmi levné. Jedná se v podstatě o lesy orientované především na produkční funkci (vzniklé přeměnou pastvin a jiných zemědělských ploch, dříve zdevastovaných částí krajiny, avšak příp. i přeměnou pralesů a přírodních lesů). Je otázkou, co s tímto přístupem provede certifikace, ale i takové hospodaření se ve světovém rámci považuje za trvale udržitelné, srovnatelné s trvale udržitelným zemědělským obhospodařováním půdy. Na XXII. Světovém kongresu IUFRO v Brisbane se už jednalo rovněž o certifikaci plantážních lesů. Pokud takto budou probíhat ve světě příslušné procesy, pak bude muset naše polyfunkční lesní hospodářství, ekonomicky a legislativně nedostatečně zabezpečené, čelit dalším velkým ekonomickým a politickým problémům v souvislosti s postupující globalizací.

Znamená to, že polyfunkční obhospodařování lesa bude muset být financováno do té míry, do jaké je dřevoprodukční funkce lesa omezována po všech stránkách plněním mimoprodukčních funkcí lesa na daném území a v daném čase. Neměli bychom zapomínat ani na stále se rozšiřující výměru tzv. energetických, plantážních, lesů o několikaletém obmýtí, finančně velmi významně podporovaných zejména v Evropě, a to především z environmentálních (ekologických) důvodů jak z příslušných domácích, tak mezinárodních (EU) veřejných fondů. Výrazně se podporuje produkce a využití vysoce environmentálně příznivých obnovitelných zdrojů oproti neobnovitelným fosilním zdrojům, a snižování emisí CO₂. Finančně je podporován stále více sortiment dříví určený jako takový k produkci energie.

V ČR jsme zatím ukolébáni tím, že ve vypěstovaných porostech je k obnovní těžbě k dispozici stále ještě především jehličnaté dříví – obecně u nás, ale i ve světě daleko rentabilnější a žádanější, než listnaté, což přispívá k nižší úrovni nákladů a lepšímu zpeněžení. Navíc zde existuje stále ještě významný polštář v úrovni měnových kurzů, úrovni mezd a platů mezi ČR a vyspělejšími zeměmi EU a světa. V těchto aspektech lze vidět stále ještě ekonomické výhody sektoru LH v ČR oproti vyspělejší zemím.

Jestliže se však efektivnost našeho LH u nás výrazně nezvýší v několika příštích letech, tj. nesníží se vysoká jednotková pracnost, neúměrné celkové režie v sektoru a zatížení hospodaření v lesích požadavky, činnostmi a náklady, které s vlastní tržní produkcí (s produkční funkcí lesa procházející trhem) nemají ve skutečnosti nic společného, pak se dále podstatně zúží prostor pro hrazení činností mimoprodukčních funkcí lesa z ekonomického výsledku funkce produkční, jak se dodnes stále děje.

5 Závěr

Les je polyfunkční objekt a lesní hospodářství polyfunkční činností neprodukuje jak tržní tak netržní (mimoprodukční) funkce lesa. Při požadavcích na intenzifikaci plnění jedné společenské funkce lesa může docházet k omezení až odnětí jiných společenských funkcí lesa na daném místě a v daném čase.

Plnění některých společenských funkcí lesa může být rozhodnutími příslušných orgánů posilováno, zvyšováno, plnění jiných společenských funkcí lesa naopak snižováno, zmenšováno. Rozhodování o tom, jakým způsobem a pro jaké cíle a účely bude les v rámci společnosti na daném místě a v daném čase využíván, je velmi složitým a odpovědným komplexním vícekriteriálním procesem.

Pozice sektoru LH je zejména vzhledem k mimoprodukčním (netržním) funkcím lesa složitá, multidisciplinární a multisektorová. Klade stále větší nároky na šíři a hloubku kvalifikace, odbornou zdatnost, zkušenost, rozvahu, multidisciplinární myšlení a vícekriteriální rozhodování.

Situace ve financování LH z veřejných zdrojů, ať již domácích, ale nyní i zahraničních je značně nepřehledná a složitá. Relativně velké množství titulů i zdrojů vyvolává dojem o masivním poskytování finančních prostředků do polyfunkčního LH. Avšak na druhé straně se jedná o objemově velmi malé položky, jejichž finanční správa je složitá, organizačně, administrativně a rovněž finančně náročná.

Přitom je proces financování prakticky stejně složitý jak pro malé tak velké objemy prací, jak pro malé tak velké vlastníky, nájemce a správce lesa. Celý proces od zpracování projektu přes podávání žádostí a jejich schvalování až po financování a kontrolu by bylo třeba zjednodušit, a to zejména s ohledem na rozsah aktivit a objemy požadovaných finančních prostředků.

Je třeba dbát na to, aby financování lesního hospodářství nezasahovalo problematicky do tržních vztahů, tj. neúměrně neznevýhodňovalo jedny vlastníky a producenty stejné komodity či služby oproti jiným. Zřejmě by mělo být systematicky rozděleno financování (či finanční příspěvky) podle toho, zda se jedná o:

- náhradu (kompenzaci) ušlého příjmu či zvýšených nákladů lesního hospodářství při zabezpečování tržních komodit a služeb, způsobených požadavky na plnění mimoprodučních funkcí lesa,
- nákup daných služeb – výrobních činností státními či společenskými orgány,
- dotace na produkční funkce v produkčně a ekonomicky podprůměrných podmínkách pro zabezpečení trvale udržitelného obhospodařování lesa.

Pokud se jedná o kompenzace za ekonomickou újmu, náhrady za omezení hospodaření v lesích, pak by měla být zajištěna těsná koordinace a harmonizace s programy a tituly financování LH z veřejných zdrojů (jednotný systém financování, vzájemně provázaný územně a mezirezortně v rámci ČR).

Měla by být sledována efektivnost financování na celostátní, případně regionální úrovni, podle jednotného systému. Dále by bylo třeba zjednodušit administrativu financování zejména pro malé rozsahy činností a drobné vlastníky lesa.

Literatura

1. Šišák, L. - Podrázský, V. - Pulkrab, K. – Remeš, J. – Ulbrichová, I.: Ekologická a ekonomická kritéria pro rozhodování o ponechání lesů ve zvláště chráněných územích spontánním procesům včetně posouzení rizik a ekonomických aspektů. Program Biosféra VaV/610/1/99 Výzkum a management lesních ekosystémů ve zvláště chráněných územích ČR. Pro MŽP, Správa chráněných krajinných oblastí ČR. Lesnická fakulta ČZU v Praze, 2000, s. 124.
2. Šišák, L. - Pulkrab, K. – Roček, I., - Kovář, P. – Podrázský, V., Krečmer, V., Švihla, V. – Šach, F.: Peněžní hodnocení sociálně-ekonomického významu základních mimoprodukčních služeb lesa v České republice. Projekt NAZV č. EP9219/99. Závěrečná zpráva. Lesnická fakulta ČZU v Praze, 2001, s. 99.
3. Šišák, L. – Sloup, M. – Křepela, M.: Zpracování návrhu na úpravu postupů sledujících vynětí dalších lesů z kategorie lesů hospodářských do kategorií, kde je produkční funkce omezována. Studie. Fakulta lesnická a environmentální ČZU v Praze, 2005, s. 31.
4. Šišák, L. – Šach, F. – Kupčák, V. – Švihla, V. – Pulkrab, K. – Černohous, V.: „Vyjádření společenské efektivnosti existence a využívání funkcí lesa v peněžní formě v České republice“. Projekt NAZV č. QF 3233. Periodická zpráva. Fakulta lesnická a environmentální ČZU v Praze, 2004, s. 77.
5. Šišák, L. – Bukáček, J. – Sloup, M. – Bláha, Z.: Kalkulace jednotkových nákladů a ztrát příjmů způsobených omezením lesního hospodářství pro vybraná pilotní území NATURA 2000 v rámci projektu „Vyhodnocení a návrh doplnění ekonomických nástrojů využitelných pro oblast ochrany přírody a krajiny s ohledem na transpozici práva EU“ – VaV/610/01/03. Studie. Fakulta lesnická a environmentální ČZU v Praze, 2005, s. 36.
6. The multifunctional role of forests. Sborník mezinárodní konference. Padova 28.4.-30.4. 2005, University of Padova. CD ROM.

Příspěvek byl zpracován na základě řešení projektu GAČR č. 402/06/1100 „Systémy účetnictví a reportingu udržitelného rozvoje a jejich aplikace na mikroekonomické úrovni“.

Kontakt

Prof. Ing. Luděk Šišák, CSc.
Fakulta lesnická a dřevařská, ČZU v Praze
e-mail: sisak@fld.czu.cz

POHLED NA SMYSL A PŘÍNOSY HOSPODAŘENÍ V LESÍCH Z POHLEDU LČR

Ing. Vladimír Dolejský, Ph.D.
generální ředitel, Lesy České republiky, s. p.

V současné době platí, že je v naší společnosti široce přijímán názor, že les má v dnešní době svým významem nezastupitelné postavení z hlediska kvality našeho životního prostředí. Je možné konstatovat, že tento názor je tradiční a ustálený. Málokterá společnost má tak bohaté a různorodé předivo vztahů k lesu s konečným jednoznačně pozitivním výsledkem jako právě společnost česká. Změny, kterými naše společnost v posledních dvou desetiletích prošla, se na tomto vztahu odrazila velice rozporuplně. Na straně jedné přibýlo těch, kteří by nejraději viděli v lese jen pouhý objekt trhu a na straně druhé vzrůstá počet těch, kteří si myslí, že les by měl být ponechán svému osudu. Tato polarizace je velice nebezpečná, protože jsou to právě extrémní názory, které získávají největší prostor v masmédiích a v konečném důsledku je velice obtížné vést o budoucnosti lesa v České republice seriózní celospolečenskou diskusi a postupem času se tyto extrémní póly stále více prosazují i v diskusi odborné veřejnosti.

V současné době existuje několik vážných důvodů, aby bylo na s.p. Lesy České republiky nahlíženo jako na strategický podnik nejen v rámci České republiky ale v určitých kontextech i v rámci EU. Důvodem je především to, že mu je státem svěřen majetek, který z hlediska svého významu patří k unikátním. Nejen z hlediska hospodářského, ale rovněž z hlediska společenského a v širším smyslu i bezpečnostního. Jde především o bezpečnost ve vazbě na hydrologická, klimatická a energetická rizika a hrozby. Na tento majetek je možné nahlížet i v evropském měřítku jako na významný přírodní zdroj a z hlediska České republiky pak jako na klíčový strategický přírodní zdroj. Z hlediska teritoriálního se tedy jedná v tomto smyslu o strategické území, na kterém se bude rozhodovat v podstatné míře o budoucnosti naší společnosti. Z hlediska ekonomické teorie se pak jedná zcela nepochybně o veřejný statek. Les a lesní půda jsou nejdůležitějšími faktory tvorby a ochrany vodních zdrojů, pokrývají některá klíčová evropská rozvodí a prameniště, v lese je ukryt i potenciál na daleko větší zadržování vody na území ČR. Les je samozřejmě významným faktorem čistoty ovzduší a v neposlední řadě i významným regulátorem řady nepříznivých přírodních vlivů např. větru nebo nadměrných srážek. Nezanedbatelný je i vliv lesa na kvalitu ostatní půdy a to mimo jeho vlastní teritorium. Dobrá péče o les tedy může přinést ve svém důsledku v jeho okolí daleko více efektů, včetně finančních, než samotné hospodářské využívání lesa. Stačí připomenout, že nepatrné včasné investice do majetku LČR v devadesátých letech mohly v roce 2002 ušetřit nejen mnohonásobek finančních prostředků vynaložených občany, finančními institucemi i samotným státem na obnovu, ale zabránit i celé řadě lidských utrpení.

Proto nejde jenom o to, že tento majetek potřebuje nejen odbornou, ale i hospodářsky progresivní organizaci, která se o něj stará vzhledem ke stále horším rámcovým podmínkám pro jeho financování a z toho vyplývajícím možностям k zabezpečování jeho společenských a ekologických funkcí, ale především proto, že je třeba zabezpečit a rozvíjet jeho strategické funkce.

Vývoj dnešního světa probíhá rychleji, radikálněji a zejména globálněji, les je z hlediska svého charakteru pomalý, konzervativní a lokální. I proto je vztah lesa a současných společenských procesů natolik rozporuplný. Pokud si neuvědomíme strategickou hodnotu, unikátnost a nenahraditelnost lesa v našem prostředí, bude vítězit názor, že les vlastně řadě současných společenských procesů překáží.

Současný stav je takový, že v lesním hospodářství je na jedné straně zaznamenáváno kolísání cen dříví, růst výrobně - správních nákladů, stoupající nároky na ochranu přírody a společenské funkce lesa.

Na druhé straně přicházejí obrovské výzvy jako rozvoj informačních technologií, orientace na procesy, vůči přírodě šetrné harvestorové technologie, globální změna klimatu či rozšíření EU.

Těmto výzvám má s.p.Lesy ČR čelit a efektivně je využívat se svojí zastaralou právní formou, řídicí strukturou, nemotivovanými zaměstnanci. Řada neúspěšných interních reforem uvrhla organizaci do stavu na straně jedné blízké chaosu a na straně druhé do určité kataleptické strnulosti. Přímým důsledkem je mimo jiné i to, že si LČR nedokázaly vytvořit v nových podmínkách síť efektivních vztahů s klíčovými osobami, jejichž zájmy se se zájmy LČR vzájemně protínají, ať již v pozitivním nebo negativním smyslu. Například na existenci krajů a jejich zájmů doposud LČR nereagovaly mimo několika proklamací v podstatě vůbec. Schází i systém inovačních center a lepší koordinace se stávajícími vědeckovýzkumnými pracovišti. Organizace státních lesů tak nesehrává tolik žádoucí roli metodického lídra v oblasti hospodaření s lesy v ČR a je často ve vleku poznatků, které mají svůj původ v naprosto odlišné filosofii hodnot lesa. Ve svém důsledku to pak LČR odsouvá do nedůstojné role pouhého zdroje suroviny, který si navíc neví sám se sebou rady.

Jde však i o to, že je třeba zvládnout při správě a hospodaření s majetkem státu rovnováhu mezi prosazováním zájmů nejen soukromého a veřejného sektoru, ale i občanské společnosti. Jde o hledání těžiště trojúhelníku mezi trhem, státem a občanem. Přitom nelze zapomenout na vliv masmédií, které pomalu začínají tento trojúhelník přepisovat na čtverec. A je nepochybné, že to všechno dohromady musí respektovat zákony přírody a hlavně to, že les má jiný životní rytmus a cyklus než lidská společnost nebo jednotlivci. Českým specifikem jsou nepochybně zájmy myslivecké veřejnosti. Přes rozporuplný mediální obraz myslivosti platí, že je s lesem neodlučně spjata a proto je třeba jejího potenciálu plně využít. Zvládnutí této nejednoduché pozice také naznačuje, že budoucnost organizace státních lesů v ČR je v programech či politikách jednoznačně orientovaných na jeho klíčové stakeholdery. K tomu je třeba přizpůsobit budoucí právní formu organizace a její organizační strukturu, která musí vytvářet dostatek prostoru pro realizaci různých zájmů bez toho, že by byly dotčeny strategické funkce tohoto majetku nebo přírodního zdroje. Bylo by nemoudré nesvěřit některá zadání do rukou soukromého sektoru tam, kde je nepochybné, že by to pro LČR znamenalo přílišnou zátěž a odklonění se od linie sledující strategické zájmy. Půjde zejména o ty úkoly, které si vynutí náprava některých chyb z minulosti, které brání naplnění strategické role státních lesů.

Státní podnik Lesy České republiky jako správce jedněch z největších obnovitelných zdrojů v EU nemohou za těchto nových rámcových podmínek se svou dosavadní organizací a chybějícími strategickými cíli úspěšně plnit své sociální a ekologické poslání a současně zajišťovat i účelné a hospodárné využití jim svěřeného státního majetku. Obraz, který svému okolí předkládá, je spíše nepovedenou karikaturou a to i přes řadu mediálních kampaní a snahu o vylepšení tohoto obrazu. Je možné konstatovat, že obraz podniku vůbec nekoresponduje v jeho okolí s celkově pozitivním obrazem lesa.

Stále častěji – včetně EU - se ozývají hlasy o nutnosti ekonomických reforem v ČR. K nim patří i využití daných potenciálů. Lesy České republiky jsou příkladem této jedné reformy – s obrovskými možnostmi, ale zatím také bohužel pouze se spíše negativním dopadem. Slovo reforma tak postupně získává spíše nežádoucí konotaci, než aby bylo spojeno s pozitivními očekáváními.

Velkým výzvám současného evropského lesního hospodářství odpovídá mnohem lépe flexibilní moderní podnikatelsky orientovaná struktura než kameralistická státní správa. Na straně druhé v případě tak rozsáhlého lesního celku je na místě pečlivé určení všech funkcí a jejich priorit ve státním a veřejném zájmu. Je třeba zvážit, zda nepřistoupit po vzoru tradičních evropských lesnických velmocí k přípravě zákona o státních lesích, který by zohlednil unikátnost tohoto lesního celku, popsal jeho klíčové hodnoty a určil způsob jejich správy a hospodaření s nimi včetně popisu organizace, které by byly tyto úkoly svěřeny. Výsledkem diskuse nad tímto materiálem by tak měl být i plán legislativních prací, které by měly vytvořit legislativní základnu pro naplňování strategické role státních lesů v 21. století.

Je nejvyšší čas začít jednat, aby se Lesy České republiky zařadily tam, kam již dávno svými možnostmi patří - mezi nejlepší organizace státních lesů Evropy.

Potenciál Lesů ČR

Největší střeoevropské státní lesy a největší majetek ČR

Majetek

LČR jsou pověřeny a odpovědný za účelnou a hospodárnou správu největších přírodních obnovitelných zdrojů a zároveň největšího státního majetku v ČR.

K 31.12.2006 spravují Lesy České republiky 1 356 185 ha lesních pozemků.

Porostní půda vykazuje plochu 1 321 091 ha, což činí 52 % celkové rozlohy lesů České republiky. Z nelesní půdy zaujímají louky 2 220 ha, vodní plochy 4 002 ha a ostatní nelesní půda má rozlohu 19 491 ha.

Bilanční hodnota lesních pozemků činí kolem 53 mld. Kč. Vlastní kapitál podniku se pak pohybuje ve výši 62,6 mld. Kč. Celkový majetek LČR včetně lesních porostů je odhadován kolem 200 mld. Kč. Z hlediska ocenění polyfunkčního významu lesa pro přírodu a společnost (obzvláště funkce půdo-, vodo-, vzduchoochranná, zdravotně-hygienická, kulturně-naučná) se však může pohybovat celková hodnota majetku státu mezi 600 – 700 mld. Kč (Šišák, 2005). S ohledem na současné společenské procesy, kterým dominuje globalizace, klimatická, energetická i demografická rizika však strategická hodnota lesa prudce stoupá a možnost jejího plného ocenění je dána nenahraditelností funkcí lesa pro naši budoucnost.

Vynikající produkční podmínky v rámci EU

Produkční podmínky

LČR disponují na evropské poměry jedinečným potenciálem, daným vyvážeností všech sledovaných indikátorů, které charakterizují na jedné straně kvalitu a kvantitu dostupných zdrojů surovin, na druhé straně technologické možnosti jejich využití.

Obzvláště zdůraznit je třeba rozlohu porostní plochy, zásoby dřevní hmoty, celkový běžný přírůstek a nadmořskou výšku. Tak výhodnou kombinaci základních produkčních faktorů nemá mimo Polska žádný ze států Evropské unie (Tab.1).

Historická fundovanost – současný vysoký stupeň kvalifikace

Profesně – sociologické podmínky

České lesnictví a zejména některé lesní majetky spravované šlechtickými rodinami, které pak v průběhu znárodnování (1945 – 1952) přešly do vlastnictví státu, patřily především v 19. století k nejlepším organizacím správy lesů na světě a měly rozhodující podíl na technologickém a inovačním pokroku.

V současnosti zaměstnávají LČR vysoký podíl kvalifikovaných lidí. Ve srovnání s lesnickými nyní nejlepšími státními lesy Evropy (Finsko, Švédsko, Rakousko) je počet zaměstnanců s vysokoškolským vzděláním na 1 000 ha lesa 2,5 x vyšší. I když inovační pokrok převzaly po transformaci lesního hospodářství ČR většinou LAS, mají LČR pro uplatnění vysoce kvalifikovaných lidí stále větší prostor i proto, že inovace se nemusí týkat nutně jenom technologií lesních prací. Problémem zůstává to, že díky neustálému znejišťování pracovníků dílčími pokusy o reformy jejich iniciativa prudce klesá a jejich vzdělání a celková kvalifikace zůstávají ležet ladem. Vede to k tomu, že se řada z nich soustředí pouze na vlastní zájmy a nebo k tomu, z podniku odcházejí.

Tab.1: Benchmark některých produkčních podmínek LČR s nejlepšími státními lesy EU (2003).

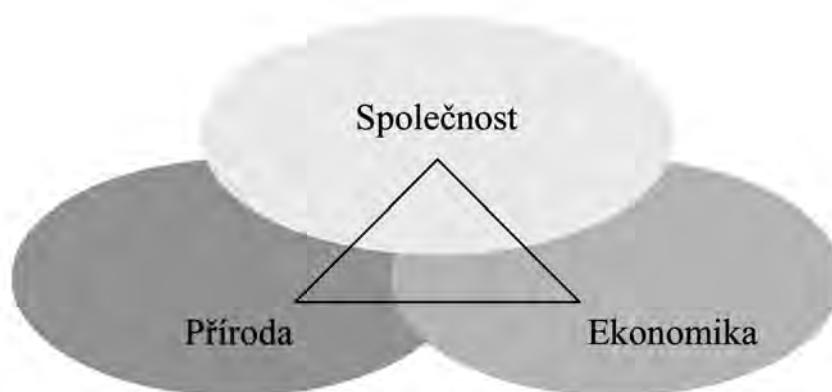
Státní lesy 2003		Bavorsko	Rakousko	Finsko	Česko
Název správní organizace (SO)		BayStf	ÖBf	Metsähallitus	LČR
Právní forma		komanditní	a.s.	a.s.	s.p.
Lesní plocha	mil. ha	0,8	0,6	5,2	1,3
Podíl st.lesa spravovaného (SO)	%	30	15	30	52
Roční těžba	mil. m ³	4,6	2,1	4,8	7,4
Porostní zásoba	m ³ / ha	248	237	68	249

Poslání a vize

Optimalizace a vyváženost v rovině ekonomické, ekologické a sociální

Poslání

Lesy České republiky, organizace, které byl zákonem svěřen výkon práva hospodařit k lesům ve vlastnictví státu, plní unikátní kombinaci celospolečenské, přírodní a produkční funkce lesa s cílem zachování a zlepšování potenciálu lesa formou vyváženosti a optimalizace jeho celkového užitku pro společnost a přírodu při zásadách trvalé udržitelnosti, ochranné multifunkčnosti a hospodaření blízkého přírodě. Odbornou úroveň lesního hospodaření představují vzor pro ostatní lesní hospodáře a rozsahem spravovaného majetku pozitivně ovlivňují trh se dřívím. Stabilitou a rozvojem podnikání vytváří sociální jistoty a profesní růst svých zaměstnanců.

Vize

Budoucnost LČR vidíme ve formě organizace s celorepublikovou působností, jejíž společenská a ekonomická výkonnost bude na základě jejího jedinečného potenciálu srovnatelná s nejlepšími subjekty státních lesů v EU. Chceme být ochráncem důležitého společenského a státního zájmu České republiky a dobrým správcem a hospodářem na strategickém teritoriu i majetku. Chceme být strategickou obchodně orientovanou, ale nikoliv obchodní organizací, která bude v co nejvyšší míře komerčně zhodnocovat všechny dostupné zdroje, ale tak, aby nebyla narušena rovnováha k významu lesa pro společnost a přírodu a tím i poškozována i budoucnost České republiky. Vedle produkční funkce lesa hodláme vyváženě rozvíjet i jeho mimoprodukční funkce v souladu s rostoucími nároky veřejnosti a poskytovat odborné know-how především v rámci ČR a perspektivně i do zahraničí. Usilujeme o dosažení podnikové kultury, zaměřené především na komunikaci s reprezentanty krajských samospráv a dalších klíčových stakeholderů, výkonnost a vzdělávání; o motivované a odpovědné zaměstnance s odbornou kvalifikací a jistotami, odpovídající dlouhodobým cílům.

Tento koncept je založen na bázi moderních trendů používaných nejlepšími organizacemi státních lesů EU (zejména Bavorska, Finska a Rakouska), které při daleko horších produkčních podmínkách a vyšších jednotkových personálních nákladech než LČR, dosahují několikanásobně vyšší míry ziskovosti – a to při trvale udržitelném hospodaření a vyváženosti mezi ekonomickou – přírodní a společenskou rovinou lesa.

Všechny tyto vysoce efektivní organizace státních lesů musely projít ke svému úspěchu přeměnou jejich původních kameralistických správních systémů v moderní podnikatelsky orientovanou organizaci se 100% kontrolou a ve 100% vlastnictví státu.

(Bavorské státní lesy se v roce 2005 vydaly úspěšně touto cestou).

Chtějí – li se Lesy ČR přiblížit odpovídajícímu využití svého jedinečného potenciálu v rámci EU, musí projít transparentní a postupnou systémovou změnou. K její realizaci je nezbytné rozhodnutí jejich majitele – České republiky. Klíčové je v tomto smyslu to, jaké ono rozhodnutí bude. Jestli bude preferovat okamžité nebo spíše taktické potenciály majetku i teritoria státních lesů a nebo zda se ztotožní s viděním státních lesů v České republice jako strategické hodnoty a potenciálu České republiky, které mohou výrazně přispět jejímu významnému postavení v rámci EU.

Kontakt

Ing. Vladimír Dolejský, Ph.D.
Generální ředitel, Lesy České republiky, s. p.
dolejsky@lesy-cr.cz

SMYSL HOSPODAŘENÍ V LESÍCH Z HLEDISKA SOUKROMÝCH VLASTNÍKŮ

Ing. Jiří Fišera

Jan Parish – Správa Parishových lesů

Na základě ustanovení zákona o půdě č. 229/1991 Sb. se postupně navrácí majetek původním vlastníkům (nebo jejich dědicům) a tím se obnovuje přerušené soukromé vlastnictví lesních pozemků a porostů. Na nově vzniklých lesních majetcích, od doslova několika arů až po tisíce hektarů, lze zaznamenat rozdílné přístupy ke správě majetku a způsobu jejich obhospodařování. Vznikají skupiny vlastníků, kteří nevědí co s navráceným majetkem a majetek se stává spíše přítěží, skupiny vlastníků, kteří přemýšlí jak majetek co nejrychleji zpeněžit prodejem či způsobem hospodaření, skupiny vlastníků lpící na majetku a s hrdostí až přehnanou péčí hospodařící na minimálních výměrách a skupina tzv. velkých vlastníků lesa. Způsob obhospodařování majetku ve vztahu k jeho velikosti je později částečně specifikován i ustanoveními zákona o lesích. Vlastníci lesa větší než 50 ha jsou ze zákona povinni si zabezpečit správu majetku pomocí OLH. Majetky do 1000 ha jsou obhospodařovány různými způsoby, na majetcích nad tisíc ha se vytváří většinou různé organizační struktury zabezpečující řádné obhospodařování lesa těchto vlastníků. Navracené velké lesní majetky jsou převážně původní velkostatky, které byly a většinou i jsou jediným příjmem jejich vlastníků. Z tohoto titulu má každý vlastník lesa zájem o jeho obhospodařování a samozřejmě i s co největším ekonomickým výnosem z lesa.

Různé úhly pohledu na hospodaření v lesích:

- zákonné úpravy Mze
- ochrana přírody
- naplňování veřejných zájmů
- myslivost

Každý vlastník by rád obhospodařoval svůj les způsobem jakým chce on sám, vždyť je to jeho majetek a co je komu do toho jakým způsobem hospodaří. V tomto směru však naráží na řadu zákonných omezení, která mohou být v zákoně chápána v jeho prospěch, jako ochrana vlastníka lesa před špatnými rádci, ve skutečnosti však tato ustanovení vlastníka lesa omezují. Tato omezení nemusí být skutečná, znemožňující řádné obhospodařování lesů, ale mohou být hypotetická co by mohl, kdyby chtěl, ale nemůže, i když tak by tak nikdy nehospodařil. Zákonná ustanovení a to jak zákona o lesích, tak i zákona o ochraně přírody nepohlížejí na les jako na soukromé vlastnictví, ale jako na vlastnictví veřejné plnící celospolečenské funkce. Ustanovení jsou restriktivní, tisíce dobrých vlastníků lesa trpí tím, že v zákoně je snaha postihnout několik málo vlastníků, kteří řádně nehospodaří, ale to se díky nedokonalosti celého systému stejně nedaří. I s nedokonalými ustanoveními zákona se vlastník lesa naučí žít a pracovat, vnitřně se však neubrání pocitu jisté křivdy.

Omezení způsobu hospodaření z titulu zákona o lesích je natolik velké, že další omezení způsobu hospodaření se jeví již jako neúčelné. Vtom vstupuje do hry zákon o ochraně přírody a krajiny a celá struktura státní správy ochrany přírody se svými zájmy a omezuje vlastníka lesa v obhospodařování jeho majetku. Při hospodaření v lesích lze cílového stavu dosáhnout různými způsoby a naplnění zájmů ochrany přírody nemusí vždy vést přes omezení zájmů vlastníka lesa nebo vyloučení hospodaření v lese. Mnohá zvláště chráněná území vznikla díky vzorovému hospodaření soukromých vlastníků. Zájmů ochrany přírody – cílového stavu ve zvláště chráněných územích, lze ve většině případů rychleji dosáhnout hospodařením než nehospodařením. Struktura a rozsah chráněných území je v ČR rozsáhlá. Tím vzniká názor, že zájmy ochrany přírody mohou být

naplňovány v lesích státních a nám soukromým vlastníkům může dát ochrana přírody pokoj. Každý vlastník má různou míru tolerance a každý není schopen a ochoten se omezovat ve prospěch jiných zájmů bez jakékoliv náhrady.

Legislativní rámce se snaží ochraňovat veřejné zájmy ve všech lesích bez ohledů na vlastnictví. Je to pozůstatek historických souvislostí, který se zřejmě nepodaří překonat. Veřejné zájmy jako volný vstup do lesa, sběr plodů, vodohospodářské funkce,... jsou chápány jako nutné zlo, ale jsou přijatelné v únosné míře. Vlastní hospodaření omezují minimálně pokud se tyto zájmy nemění ve funkce rekreační, vodoochranné,... Intenzivní rekreační využívání lesa může omezovat hospodaření v lesích a zejména pak další zájmy vlastníků lesů, které jsou spojené s výkonem práva myslivosti. Negativně jsou chápány veškeré aktivity, které vznikly nebo vznikají bez jakýchkoliv jednání s vlastníky – turistické trasy, cyklostezky, kluby vojenské historie,... pozůstatky minulosti černé rekreační stavby.

Myslivecké hospodaření se zvěří ve vztahu k lesů může i nemusí být chápáno jako negativní podle toho, zda výkon práva myslivosti vykonává vlastník lesa či nikoliv. Pokud v lese výkon práva myslivosti provozuje někdo jiný je problém škod zvěří chápán negativně, pokud výkon práva myslivosti vykonává vlastník lesa sám není škodám zvěří dávaná taková váha. Škody zvěří musí být spolu s prováděnými opatřeními vedoucími k jejich zabránění ekonomicky přijatelné, což se o hospodaření v lesích v sedmdesátých a osmdesátých letech nedá říci. Tento stav však již žádný rozumný vlastník, i největší přítel zvěře, nedopustí.

Cíle hospodaření na soukromých majetcích jsou různé, stejně jako v celé společnosti co člověk to jiný názor – jiný cíl. To samé platí i o soukromých vlastnících lesa. Myslím, že různé přístupy ke správě soukromého majetku spojuje vždy jeden cíl a to je jeho ekonomická výkonnost, ziskovost. Žádný ze soukromých vlastníků si nemůže dovolit ztrátu z hospodaření tak, jako náš státní rozpočet. To je nepřijatelné. Většina soukromých vlastníků není lesnický vzdělaná, ale i ta menší část, která je využívá k dosahování ekonomického zisku lesní personál. Smysl hospodaření z pohledu soukromého vlastníka lesa je tak částečně korigován názory OLH. Cíl hospodaření na soukromém majetku je tak mnohdy jistým názorovým kompromisem vlastníka lesa a jeho OLH, který zabezpečuje promítání požadavků vlastníka lesa do obhospodařování jeho majetku při současném naplňování zákonných omezení, která se na vlastníka lesa hrnou ze všech stran.

Obecně platí, že s navrácením majetku jsou staronoví vlastníci lesa hrdí na svůj majetek a mají zájem ho spravovat co nejlepším způsobem. Vlastnictví je chápáno jako rodové, předávání štafety ve správě majetku mezi jednotlivými generacemi. Projevuje se zde povinnost spravovat majetek takovým způsobem, aby při předávání majetku byl majetek ve srovnatelném nebo lepším stavu (pokud to jde) než v jakém je současný majitel převzal. Nepřímo bez bližších odborných znalostí o hospodářské úpravě lesa ovlivňuje tak majitel svými požadavky cíle dlouhodobosti a vyrovnanosti produkce, případně dlouhodobosti ekonomického výnosu z lesa a to mnohdy i za cenu nižšího výnosu v dané době. Není tedy důvod obávat se, že velcí vlastníci lesů budou účelově hospodařit s cílem maximálního výnosu z lesa v dané době bez ohledu na to co bude následovat. Mezi velkými vlastníky lesa existuje též jakási rivalita, každý se chce pochlubit, že právě na jeho majetku se hospodaří lesnický dobře při dosahování přiměřeného ekonomického zisku. Deklarace správného způsobu hospodaření je provázena v kontextu dnešní doby např. certifikací lesního majetku PEFC, C-o-C,... Dosahování ekonomického zisku z hospodaření v lesích je však dlouhodobě stále složitější. Zisk je vytvářen za přísné regulace vnitřních nákladů, sledování nákladovosti jednotlivých výkonů, limitování ekonomicky ztrátových činností spojených s pěstováním lesa, snižováním počtu lesního personálu, vzdalování se životní úrovně pracovníků v lesním hospodářství průměrné životní úrovni obyvatelstva v ČR,... Na příjmové stránce hospodaření se stále hledají nové cesty k co nejlepšímu obchodování produktů z lesa, přidávání hodnoty zboží dalším zpracováním, poskytování služeb apod. Ekonomické ukazatele hospodaření mnohdy převyšují ukazatele pěstební. Více se v poslední době na všech majetcích hovoří o ekonomických aspektech hospodaření než o pěstebních metodách. Neopomenutelnou součástí příjmu byly v minulosti i příspěvky na hospodaření v lesích. Nekoncepční práci Mze přešli tyto podpory na úroveň krajů. Zájmy krajů vesměs nejsou směřovány do podpor lesního hospodářství a podpora hospodaření v lesích se tak ocitá na chvostu zájmů krajů. Les je nedílnou součástí životního prostředí, podpory do životního prostředí obecně rostou do lesa se však neustále snižují a v některých případech je toto snížení velmi výrazné. Zákon o lesích vytvořila ministerstva zemědělství a životního prostředí se souhlasem poslanecké sněmovny. V zákoně se vyskytuje celá řada omezení či závazných ustanovení. Stát se však zřídka kompenzací za tato omezení a přeposílá je dál ať se stará někdo jiný. Zaklínadlem poslední doby se stalo nedáme ti na kraji požádej si EU

– vývoj letošního roku – bez komentáře. I s tímto se naučí vlastník lesa žít je to však chápáno negativně. Negativně jsou chápána další vznikající omezení, respektive ti kdo přicházejí s tím, že tato omezení chtějí být z pohledu veřejnosti by se mohlo jednat o omezení minimální a účelná ku prospěchu dobré věci.

Zájmem vlastníka lesa je obhospodařovat svůj majetek jako celek. Nemá dlouhodobý zájem ne-hospodařit. Nehospodaření nepřináší zisk. Hospodaření na části majetku v jistém období může být ztrátové, vytváří však předpoklady pro zisk v následujícím období. Hospodaření v lesích je konzervativní vědní disciplínou každá revoluční změna je negativní. Revoluční myšlenky většinou po několika málo letech či decenních pominou. Zanechá to však negativní stopy na lese, které se opět odstraňují po dlouhá desetiletí nebo jsou nenávratná. Správa majetku musí být prováděna s ohledem na budoucí generace, ne způsobem po mně potopa, ať si následná generace poradí sama. Námi pěstovaný les musí být ekonomicky výnosný i pro příští generace. Potřeby společnosti na obnovitelný zdroj energie budou zřejmě obdobné jako v současné době, nelze předpokládat zásadní zvrát. Technologický vývoj zpracování materiálů jde sice dopředu doufejme však, že tradiční přístup k materiálům dřeva se podaří uchovat i v dalších generacích.

Přístup k tradicím, tradičnímu způsobu hospodaření, byť mnohdy i za využití modernějších technologií, lze zaznamenat právě na soukromých majetcích. Není se tedy třeba obávat o další vývoj stavu lesa. Správa velkých majetků z celkového pohledu zvenčí je relativně bezproblémová a to především díky soukromým vlastníkům samým. Tlaky na další omezování ve prospěch mimoprodukčních funkcí pro společnost bez náhrady, snižování a tendence zrušení podpor plynoucích do lesního hospodářství jsou z hlediska soukromých vlastníků nesprávnou cestou vedoucí ke snížení kvality hospodaření v lese a ke snížení sociálního postavení všech pracovníků v oboru.

Kontakt

Ing. Jiří Fišera

Jan Parish – Správa Parishových lesů

PRODUKČNÍ FUNKCE LESA Z POHLEDU STÁTNÍ SPRÁVY LESŮ S OTÁZKOU – MÁ VŮBEC SMYSL ?

Ing. Jana Čacká
KÚ Libereckého kraje

Pohled pracovníka státní správy lesů na otázku produkční funkce lesů musí logicky být pohledem přes lesní právo. Právní úprava hospodaření a nakládání s lesy prošla od prvních lesních řádů velkým vývojem, ale troufám si tvrdit, že prvotně potřeba, vůbec právně ošetřit tuto oblast lidské činnosti, vycházela z nutnosti upravit prioritně ochranu lesa v zájmu samotného uchování existence lesa před devastacím zničením a právě produkční funkci lesa. Bylo třeba zabezpečit trvalost, nepřetržitost a vyrovnanost produkce dřeva. Nejen faktickými lesnickými opatřeními, ale pochopitelně i právní normou s jasným definováním povinností, omezení i sankcí. Potřeba včlenit do právních předpisů i další funkce lesů a jiné potřeby dané společností se objevovala až následně a dosud nikdy nebyla doménou lesního práva.

Současný stav legislativy v oblasti lesního hospodářství:

- **zákon č. 289/1995 Sb.**, o lesích a o změně a doplnění některých zákonů ve znění pozdějších předpisů,

jeho prováděcí předpisy:

- vyhláška č. 77/1996 Sb., o náležitostech žádosti o odnětí nebo omezení a podrobnostech o ochraně pozemků určených k plnění funkcí lesa;
- vyhláška č. 78/1996 Sb., o stanovení pásem ohrožení lesů pod vlivem imisí;
- vyhláška č. 79/1996 Sb., o služebních stejnokrojích zaměstnanců orgánu státní správy lesů a o jejich označení,
- vyhláška č. 80/1996 Sb., o pravidlech poskytování podpory na výsadby minimálního podílu melioračních a zpevňujících dřevin a o poskytování náhrad zvýšených nákladů;
- vyhláška č. 83/1996 Sb., o zpracování oblastních plánů rozvoje lesů a o vymezení hospodářských souborů;
- vyhláška č. 84/1996 Sb., o lesním hospodářském plánování;
- vyhláška č. 100/1996 Sb., kterou se stanoví náležitosti žádosti o udělení licence v lesním hospodářství a podrobnosti o udělování licencí v lesním hospodářství;
- vyhláška č. 101/1996 Sb., kterou se stanoví podrobnosti o opatřeních k ochraně lesa a vzor služebního odznaku a vzor průkazu lesní strážě;
- vyhláška č. 219/1998 Sb., o způsobu výpočtu nákladů na činnost odborného lesního hospodáře, kdy jeho činnost hradí stát;
- vyhláška č. 55/1999 Sb., o způsobu výpočtu výše újmy nebo škody způsobené na lesích;
- vyhláška č. 433/2001 Sb., kterou se stanoví technické požadavky pro stavby pro plnění funkcí lesa;

- vyhláška č. 391/2003 Sb., kterou se stanoví podrobnosti o označování, měření a klasifikace dříví;
  - vyhláška č. 139/2004 Sb., kterou se stanoví podrobnosti o přenosu semen a sazenic lesních dřevin, o evidenci o původu reprodukčního materiálu a podrobnosti o obnově lesních porostů a o zalesňování pozemků prohlášených za pozemky určené k plnění funkcí lesa;
  - vyhláška č. 335/2006 Sb., kterou se stanoví podmínky a způsob poskytování finanční náhrady za újmu vzniklou omezením lesního hospodaření, vzor a náležitosti uplatnění nároku
-
- **zákon č. 149/2003 Sb., o uvádění do oběhu reprodukčního materiálu lesních dřevin lesnický významných druhů a umělých kříženců, určeného k obnově lesa a k zalesňování, a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o obchodu s reprodukčním materiálem lesních dřevin) ve znění pozdějších předpisů;**

prováděcí předpis

- vyhláška č. 29/2004 Sb., kterou se provádí zákon č.149/2004 Sb.

V textu jsou podtrženy ty právní předpisy, které se přednostně zabývají produkční funkcí lesa. Ale ty ostatní je samozřejmě doplňují a souvisejí s nimi.

Na samém začátku je třeba si položit otázku, jak je produkční funkce lesa naším právem definována. V ustanovení § 2 lesního zákona je ve vymezení pojmů zmíněna produkční funkce lesů v písm. b) *pro účely tohoto zákona se rozumí funkcemi lesa přínosy podmíněné existencí lesa, které se člení na produkční a mimoprodukční.* Produkční funkce jako taková v zákoně definována není. V oddíle druhém zákona o lesích, kde jsou členěny lesy na ochranné, zvláštního určení a hospodářské a kde by se jistě dalo očekávat jakési vymezení produkční funkce je pouze v ustanovení § 8 odst.2 uvedeno - *Do kategorie lesů zvláštního určení lze dále zařadit lesy, u kterých veřejný zájem na zlepšení a ochraně životního prostředí nebo jiný oprávněný zájem na plnění mimoprodukčních funkcí lesa je nadřazen **funkcím produkčním**.* Dále se již v lesním zákoně s pojmem produkční funkce nesetkáme. V prováděcích předpisech najdeme produkční funkci ve vyhlášce č.55/1999 Sb., kde je v ustanovení § 1, tedy předmětu, úpravy uvedeno:

Tato vyhláška stanoví způsob výpočtu výše újmy nebo škody (dále jen "škoda"), které vznikají
a) na lesním pozemku v důsledku

- 1. trvalého odnětí nebo trvalého omezení plnění dřevoprodukční funkce lesa (dále jen "**produkční funkce**"),*
- 2. dočasného odnětí nebo dočasného omezení plnění **produkční funkce**,*
- 3. trvalého poškození plnění **produkční funkce**,*
- 4. dočasného poškození plnění **produkční funkce**.*

Zde je jasně funkce produkční definována jako funkce dřevoprodukční. Třebaže se pochopitelně pod pojmem dřevoprodukční fakticky myslí produkční funkce lesa, tato sama o sobě nikde zmíněna není. Je to jistě nedostatek současného lesního práva a působí i v praxi, zvláště lesním úředníkům, někdy potíže. Z literatury -

Produkční funkce /Lesnický slovník/ - úloha lesních ekosystémů kultivovaných lesů poskytovat materiální, na trhu uplatnitelné hodnoty. Obvykle se pod pojmem produkční funkce rozumí funkce dřevoprodukční jako tradiční ekonomická funkce lesů. Mezi funkce produkční může však být zařazena kterákoliv funkce lesů uplatňující se v tržním systému svými funkčními efekty jako zboží (npř.funkce myslivosti)....*Krečmer.*

Tato definice asi nejlépe vystihuje to, co většina lesníků ví, totiž že nelze produkční funkci lesů okleštit jen a pouze na produkci dřevní hmoty. Že nelze položit rovnítko mezi produkční a dřevoprodukční funkcí lesa. Matematicky vyjádřeno, je dřevoprodukční funkce jen jakousi podmnožinou produkční funkce lesů.

Z praxe pracovníka státní správy lesů se s problémem nadefinování a hodnoty produkční funkce lesa nejčastěji setkáváme při odnětí pozemků určených k plnění funkcí lesa nebo jejich dělení, případně jiné manipulaci s lesními pozemky. Pokud je na lesním pozemku lesní porost, kde dřevní hmota je obtížně na trhu uplatnitelná nebo dokonce je částečně bez lesního porostu, jeví se žadateli takový pozemek jako bezcenný, zbytečný. Je to také nejčastější argument při podávání žádostí. Nejmarkantnější příklad z praxe bych použila z rozhodování o dělení lesních pozemků dle ustanovení § 12 odst.3 lesního zákona, kde je uvedeno: *"Dělení lesních pozemků, při kterém výměra jednoho dílu klesne pod 1 ha, vyžaduje souhlas orgánu státní správy lesů. Orgán státní správy lesů souhlas nevydá, jestliže by dělením vznikly pozemky nevhodného tvaru nebo velikosti, neumožňující řádné hospodaření v lese"*. Žadatel dokazoval, že lesní pozemek s lesním porostem, kde se 30 uplynulých let dle něho prakticky nehospodařilo (tedy nehospodařilo v tom smyslu, že byl prováděn pouze zdravotní výběr, žádná myšlná těžba, protože se nachází v rekreační oblasti a je zde mnoho rekreačních chat pro individuální rekreaci) je pozemkem, který jako celek neumožňuje řádné hospodaření v lese. Opíral svou argumentaci o to, že produkční funkci v podobě dřevoprodukční tento pozemek již dávno přestal plnit. A pokud neplní dřevoprodukční funkci tak se plně rezignovalo na hospodaření. Přitom pozemky pod chatami byly s finančním efektem pronajímány, jako celek byl pozemek součástí honebních pozemků, i to málo dřevní hmoty bylo prodáno, nemluvě o zatím obtížněji ekonomicky zhodnotitelných komoditách jako je turistický ruch, sběr hub, borůvek, apod. Lze vůbec na otázku, zda i takové lesy plní funkci produkční odpovědět jinak než ANO?

Náhled na pojem produkční funkci lesů se s historickým vývojem společnosti zásadně mění. V dobách minulých, dobách naprostého „přebytku“ ostatních fcí lesů a malé poptávky po nich, se pochopitelně produkční funkcí myslela pouze funkce dřevoprodukční. Dnes při vzrůstající poptávce po ostatních funkcích, které jsou na trhu zhodnotitelné, je možno hovořit o tom, že i tyto funkce se stávají produkčními. Nelze proto jednoznačně oddělit mimoprodukční a produkční funkce lesů a do budoucna budou stále více splývat. Snaha o striktní dělení funkcí lesa, lehké pohrdání produkční funkcí, které občas zaznívá z různých stran a jednobarevné vyzdvihování mimoprodukčních funkcí, zavání účelovostí. A svědčí o nepochopení provázanosti celého komplexu funkcí lesa podmíněné jeho samotnou existencí.

Mohu se jen v samotném závěru jako pracovník státní správy lesů jen přimlout za to, aby byla nejen produkční funkce lesů právní normou lépe nadefinována. A hlavně, aby byla laickou i odbornou veřejností vnímána jako velká množina mnoha funkcí.

A odpovídám na položenou otázku: Má vůbec smysl produkční funkce lesů ? Ano.

Děkuji.

Kontakt

Ing. Jana Čacká

Krajský úřad Libereckého kraj

Odbor rozvoje venkova, zemědělství a životního prostředí

U Jezu 642/2a, 461 80 Liberec 2

e-mail:jana.cacka@kraj-lbc.cz

